

RAPPORTER

92/11

**ØKONOMISKE LEVEKÅR FOR
BARNEFAMILIER OG ELDRE
1970-1986**

AV
JAN LYNGSTAD

STATISTISK SENTRALBYRÅ
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OF NORWAY

RAPPORTER FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ 92/11

**ØKONOMISKE LEVEKÅR FOR
BARNEFAMILIER OG ELDRE
1970-1986**

AV
JAN LYNGSTAD

STATISTISK SENTRALBYRÅ
OSLO - KONGSVINGER 1992

ISBN 82-537-3660-6
ISSN 0332-8422

EMNEGRUPPE
27 Levekår

EMNEORD
Barnefamilier
Familieøkonomi
Pensjonister
Pensjonisthusholdninger

Omslaget er trykt ved Aasens Trykkerier A.S

Publikasjonen er trykt i Statistisk sentralbyrå

Forord

Denne analysen belyser endringer i barnefamiliers og eldres økonomiske levekår i perioden 1970-86, og antyder hvilke faktorer som ligger bak denne utviklinga. Det er lagt vekt på å belyse skatters og offentlige overførings betydning for fordelinga mellom og innen de to gruppene.

Datagrunnlaget er Statistisk sentralbyrås inntekts- og formuesundersøkelser.

Det tidligere Forbruker- og administrasjonsdepartementet ved Inntektsavdelingen har finansiert datatilrettelegginga, mens Norges allmennvitenskapelige forskningsråd har bidratt til finansieringa av analysen.

Statistisk sentralbyrå, Oslo, 9. juni 1992

Svein Longva

Innhold

	Side
Figurregister	7
Tabellregister	8
1. Innleiing	11
2. Forsørgelsesevne og forsørgelsesbyrde	15
2.1 Økt avhengighet av olje	15
2.2 Færre barn, flere eldre	15
2.3 Økt yrkesaktivitet blant kvinner med barn	17
2.4 Eldre menn arbeider mindre, eldre kvinner meir	18
3. Velferdsstaten - fra ekspansjon til stagnasjon?	21
3.1 Endringer i skattereglene	21
3.2 Endringer i overføringsordningene	22
3.3 Skattelettelse eller skatteskjerpning?	23
4. Mål for "økonomiske levekår". Begrep og datagrunnlag	27
4.1 Inntekt som velferdsmål	27
4.2 Inntektsdata og inntektsbegrep	28
4.3 Person eller hushold som enhet?	30
5. Undersøkellesopplegget	33
5.1 Hvem blir sammenlikna?	33
5.2 Mål for sentraltendens og spredning	33
5.3 Inntektas sammensetting	34
5.4 Virkningen av skatter og overføringer	34
6. Inntektsutvikling for par med barn og for eldrehushold	37
6.1 1970-tallet - eldrehusholdas tiår?	37
6.2 Perioden 1979-1986: Barnefamiliene drar fra eldrehusholda	39
6.3 Ulikheten innen gruppene	40
6.4 Sammenfatting	42
7. Skatt, overføringer og inntektsutvikling	43
7.1 Skatteskjerpning og økte offentlige overføringer på 1970-tallet	43
7.2 1980-tallet: Økt tilpassing til skatteregler?	46
7.3 Sammenfatting	48
8. Fordelingsvirkninger av skatt og overføringer	51
8.1 Redusert offentlig omfordeling mellom par med barn og eldrehushold på 1980-tallet ..	51
8.2 Par med barn: Redusert utjamning gjennom skatt på 1980-tallet	52
8.3 Eldrehusholda: Økte overføringer på 1970-tallet bidro til større forskjeller	54
8.4 Sammenfatting og diskusjon	55

	Side
9. Sammendrag	57
9.1 Problemstilling	57
9.2 Inntekt og økonomiske levekår	57
9.3 Utvikling i fordeling av økonomiske levekår	58
9.4 Kommer det an på øynene som ser?	58
9.5 Økte offentlige overføringer til eldrehusolda	59
9.6 Par med barn: Fra skatteskjerpelse på 1970-tallet til skattetilpasning på 1980-tallet? ..	59
9.7 Redusert omfordeling gjennom skatte- og overføringssystemet	59
Litteraturliste	61
Vedlegg	
1. Definisjoner og datamateriale	65
2. Tabeller	73
Utkommet i serien rapporter fra Statistisk sentralbyrå etter 1. juli 1991	79

Figurregister

	Side
2.1 Folkemengde etter alder 1. januar 1971, 1981, 1985 og 1988. Prosent	16
2.2 Barnefamilier etter familietype 1974-1987. Prosent	16
2.3 Aldersavhengige fødselsrater. 1969, 1979 og 1989	17
6.1 Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr hushold og pr forbruksenhet for par med barn og eldrehushold. 1970 og 1979. 1986-kroner	37
6.2 Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr hushold og pr forbruksenhet for eldrehushold etter alder og husholdstype. 1970. 1986-kroner	38
6.3 Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr hushold og pr forbruksenhet for par med barn, etter antall barn 1970. 1986-kroner	39
6.4 Inntekt etter skatt pr hushold og inntekt etter skatt pr forbruksenhet for par med barn og eldrehushold 1970-1986. 1986-kroner	40
6.5 Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr forbruksenhet i 1. og 4. kvartil. Eldrehushold og par med barn. 1970. 1986-kroner	41
6.6 Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr forbruksenhet i 1. og 4. kvartil. Eldrehushold og par med barn. 1986. 1986-kroner	42
7.1 Inntektssammensetting for par med barn og eldrehushold. 1970. Prosent av samla inntekt	43
7.2 Gjennomsnittlig privat overføring pr eldrehushold 1970, 1973 og 1979. 1986-kroner ...	44
7.3 Yrkesinntekt som andel av samla inntekt. Eldrehushold etter husholdstype og alder. 1970. Prosent	44
7.4 Gjeldsrenter i prosent av samla inntekt. Eldrehushold og par med barn. 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986	46
7.5 Offentlige og private overføringer pr eldrehushold. 1979, 1982 og 1986. 1986-kroner ..	47
7.6 Kapitalinntekt pr eldrehushold og par med barn. 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. 1986-kroner	47
7.7 Gjennomsnittlig bankinnskott pr 31.12. for eldrehushold og par med barn. 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. 1986-kroner	47

Tabellregister

	Side
2.1 Andel som bor aleine i alderstrinna 65, 75 og 80 år. 1960, 1970 og 1980. Prosent	17
2.2 Sysselsettingsprosent for menn og kvinner 67-74 år. Årsgjennomsnitt 1972-1986	18
3.1 Stønader fra offentlig forvaltning til private konsumenter 1972, 1980 og 1986. Milliarder kr	22
3.2 Pensjonsutbetalinger 1970-1985 etter pensjonsordning. Prosent	22
3.3 Overføringer og skatt i prosent av brutto inntekt i gjennomsnitt for alle hushold	23
3.4 Overføringer og skatt i prosent av bruttoinntekt for yrkesaktive. 1973, 1979 og 1985 . . .	24
4.1 Inntekt etter skatt pr hushold og pr forbruksenhet for par med barn og enslige forsørgere 1986. Kroner	32
6.1 Eldrehushold etter husholdstype og hovedforsørgers alder. Par med barn etter antall barn. 1970, 1979 og 1986. Prosent	38
6.2 Realvekst i inntekt etter skatt pr hushold for eldrehushold, etter husholdstype og alder 1970-1979. Prosent	39
6.3 Realvekst i inntekt etter skatt pr hushold for par med barn etter antall barn. 1970-1979 . .	39
6.4 Realvekst i inntekt etter skatt pr hushold for par med barn og eldrehushold 1979-1986. Prosent	39
6.5 Eldrehushold og par med barn. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr forbruksenhet i hvert kvartil i prosent av gjennomsnittet for vedkommende gruppe. 1970-1986	41
7.1 Eldrehushold. Private og offentlige overføringer som andel av samla inntekt. 1970, 1973 og 1979. Prosent	43
7.2 Enslige og par med hovedforsørger 65-69 år. Andel med skattepliktige ytelser fra folke- trygda 1970-1986. Prosent	44
7.3 Yrkesinntektas andel av samla inntekt for eldrehushold. 1970, 1973 og 1979. Prosent . . .	44
7.4 Enslige og par med hovedforsørger 65-69 år. Lønns- og næringsinntekt 1970 og 1979. 1986-kroner og i prosent av samla inntekt	45
7.5 Par med barn og eldrehushold. Skatt i prosent av samla inntekt og i 1986-kroner. 1970, 1973 og 1979	46

	Side
7.6 Yrkesinntekt i prosent av samla inntekt. Eldrehushold etter husholdstype og alder. 1979, 1982 og 1986	48
7.7 Skatt i prosent av samla inntekt og i 1986-kroner for par med barn og eldrehushold 1979, 1982 og 1986	48
8.1 Inntektsregnskap for par med barn og eldrehushold. 1986-kroner pr forbruksenhet. 1970 og 1979	51
8.2 Inntektsregnskap for par med barn og eldrehushold. 1986-kroner pr forbruksenhet. 1979 og 1986	52
8.3 Inntektsregnskap for 1. og 4. kvartil blant par med barn. 1986-kroner pr forbruksenhet. 1970 og 1979	53
8.4 Inntektsregnskap for 1. og 4. kvartil blant par med barn. 1986-kroner pr forbruksenhet. 1979 og 1986	53
8.5 Inntektsregnskap for 1. og 4. kvartil blant eldrehushold. 1986-kroner pr forbruksenhet. 1970 og 1979	54
8.6 Inntektsregnskap for 1. og 4. kvartil blant eldrehushold. 1986-kroner pr forbruksenhet. 1979 og 1986	54

Tabeller i vedlegg 2

1. Andel hushold etter husholdstype 1970, 1979, 1982 og 1986. Prosent	73
2. Antall uveide observasjoner etter husholdstype 1970, 1979, 1982 og 1986	73
3. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. hushold og pr. forbruksenhet for eldrehushold og par med barn. 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. 1986-kroner og realvekst	74
4. Inntekt etter skatt pr. hushold 1970, 1979, 1982 og 1986. Undergrupper av eldrehushold og par med barn. 1986-kroner	74
5. Inntekt etter skatt pr forbruksenhet 1970, 1979, 1982 og 1986. Undergrupper av eldre-hushold og par med barn. 1986-kroner	75
6. Eldrehushold og par med barn 1970, 1979, 1982 og 1986. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet i kvartiler. 1986-kroner og i prosent av gjennomsnittet for vedkommende gruppe	75
7. Inntektsregnskap for par med barn 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. Gjennomsnitt pr. hushold. 1986-kroner og prosent av samla inntekt	76
8. Inntektsregnskap for eldrehushold. 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. Gjennomsnitt pr. hushold. 1986-kroner og prosent av samla inntekt	76
9. Andel eldrehushold og par med barn med private overføringer 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. Prosent	76

	Side
10. Eldrehushold etter husholdstype og alder. Yrkesinntekt i prosent av samla inntekt. 1970, 1979, 1982 og 1986	77
11. Enslige 65-69 år. Næringsinntekt og lønnsinntekt i prosent av samla inntekt 1970, 1979, 1982 og 1986	77
12. Bankinnskott, gjeld og likningsverdien av fast eiendom for eldrehushold og par med barn. 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. 1986-kroner	77
13. Utviklinga i disponibel inntekt for eldrehushold og par med barn 1970-1986. 1986-kroner og prosent realvekst	78

1. Innleiing

Både barn og eldre er avhengig av andres forsørgelse og omsorg. De forsørges i stor grad gjennom overføringer fra kilder utafør husholdet eller ved omfordeling innafor husholdet, og de mottar i stor grad også sterkt subsidierte eller gratis tjenester fra andre. "Omsorg" og "forsørgelse" er her brukt i vid betydning. En pensjonist som får mesteparten av si inntekt i form av pensjon fra folketrygda, betraktes som "forsørget", sjølv om grunnlaget for pensjonsutbetalinga er rettigheter (pensjonspoeng) erverva gjennom innbetaling av medlemspremie til folketrygda. Og naturligvis er heller ikke alle eldre avhengig av andres omsorg. Mindre enn 1/3 av de heimeboende eldre 67 år og over er hjelpetrengende i den forstand at de ikke klarer daglig vareinnkjøp eller vask og reingjøring av bolig uten hjelp av andre (Levekårsundersøkelsene).

Mens det i tidligere tider først og fremst var familienes ansvar å sørge for både eldre og barn, har det i økende grad blitt en oppgave for det offentlige.

Det er likevel først og fremst de eldre som er det offentliges ansvar. Mens hvert barn 0-16 år i 1986 i gjennomsnitt fikk ca. 27 000 kr i form av overføringer og velferdstjenester (bl.a. utdanning og helsetjenester) fra det offentlige, fikk hver person i alderen 67 år og over ca. 108 000 kr (Orderud m.fl. 1991).

Ca. 80 prosent av utgiftene til forsørgelse og omsorg for barn under 7 år blei i 1986 belastet familien, mens noe over halvparten av utgiftene til eldre barn (7-16 år) blei belastet offentlige budsjetter (nær 60 prosent), men da er utgifter til undervisning regna med (Frønes m.fl. 1989).

Mesteparten av utgiftene til forsørgelse av eldre kommer nå over offentlige budsjetter i form av pensjoner, men fortsatt er omfanget av privat omsorgsarbeid overfor heimeboende eldre større enn omfanget av det offentlige omsorgsarbeidet overfor samme gruppe. Det private omsorgsarbeidet overfor heimeboende eldre og funksjons-

hemmede er anslått til vel 100 000 årsverk pr år i 1980 (Lingsom 1985). På samme tid blei det utført nær 13 000 årsverk i den offentlige åpne eldreomsorgen, vel 30 000 årsverk i institusjonsomsorgen for eldre (Daatland 1990).

Bare 17 prosent av det offentliges utgifter til velferdsformål gikk til barn (0-16 år) i 1986. De eldre (67 år og over) mottok 42 prosent og de i yrkesaktiv alder (17-66 år) 41 prosent. Dette gjaldt både tjenester og overføringer. Utgiftene til barn var fordelt med 69 prosent til tjenester og 31 prosent til overføringer. De eldre og de i yrkesaktiv alder fikk mest i form av overføringer (henholdsvis 65 og 55 prosent) (Orderud m.fl. 1991).

Disse talla omfatter imidlertid både utgifter til de som bor i private hushold og utgifter til de som bor i institusjon. Dersom en begrenser seg til de som bor i private hushold, vil nok de eldres andel av de offentlige velferdsutgiftene bli noe mindre og barnas og de yrkesaktives noe større.

Sia det gjerne også skjer ei omfordeling mellom husholdsmedlemmene innafor husholdet, vil også andre husholdsmedlemmers private inntekter og de offentlige overføringene de måtte motta, få konsekvenser for barns og eldres økonomiske levekår.

I 1989 hadde par med barn i gjennomsnitt høyere disponibel inntekt pr hushold og pr forbruksenhet enn hushold, der hovedinntektstakeren var alderspensjonist. Eldrehusholda mottok i gjennomsnitt nesten fire ganger så store overføringer som barnefamiliene, og de fikk en langt større del av sine inntekter i form av overføringer (Inntekts- og formuesstatistikk 1989). Når en i tillegg til overføringene, tar med de offentlige tjenestene, så blir forskjellen mellom hva barnefamilier og eldrehushold får over de offentlige velferdsbudsjettene en god del mindre, men fortsatt er det eldrehusholda som er mest avhengig av de offentlige ytelsene (Herigstad 1986).

Mange hevder nå at de seinere års økonomiske utvikling har ført til at det ikke lenger er grunnlag for den samme vekst i offentlige utgifter som tidligere (se avsnitt 2.1). Skal man kunne bedre det offentlige tilbud til ett formål eller ei gruppe, er det nødvendig å holde igjen overfor andre. I dagens politiske debatt tas det gjerne til orde for å prioritere barnefamilier og unge i etableringsfasen og holde igjen når det gjelder tiltak for eldre. Begrunnelsen er gjerne at de eldre gjennom oppbygginga av tilleggspensjonssystemet i folketrygda (se avsnitt 3.3) har fått forbedra sine økonomiske levekår sammenlikna med andre grupper, mens barnefamiliene er blitt hengende etter, bl.a. pga økte utgifter til bolig og barnepass (se f.eks. Stortingsmelding nr 4 1987-88 ("Perspektivmeldinga"), side 94-96). Samtidig er man bekymra over det økende antallet enslige pleietrengende eldre (se avsnitt 2.2), og ønsker av den grunn ei omprioritering fra overføringer til pleie- og omsorgstjenester for eldre (Perspektivmeldinga, side 22, pkt. 7.2).

Hvordan har utviklinga vært for barns og eldres økonomiske levekår på 1970- og 1980-tallet, og hvilken betydning har den offentlige fordelingspolitikken hatt for utfallet?

I en artikkel om barns og eldres levekår i USA viser Samuel Preston at en der har hatt ei utvikling, der de eldre som gruppe har forbedra sine levekår, mens barnas levekår er forverra. F.eks. levde 14 prosent av alle barn under 14 år i familier med inntekter under den offisielle "fattigdomsgrensa" i 1970. På samme tidspunkt levde 24 prosent av de over 65 år i fattigdom. I 1982 var situasjonen endra: 23 prosent av barna levde i fattigdom, 15 prosent av de eldre. Tar en i tillegg hensyn til de tjenester eldre og barn mottar fra det offentlige, blir de eldres situasjon enda gunstigere sett i forhold til barnefamiliene (Preston 1984).

Ifølge Preston har den ulike utviklinga i barns og eldres levekår i USA sammenheng både med endringer i foreldrenes evne og vilje til å forsørge sine barn (jfr. det økende antall samlivsbrudd) og endringer i den offentlige fordelingspolitikken.

Det er ikke sikkert at forholdet mellom de to gruppene har utvikla seg på samme måte i vårt land. Riktignok har en stadig større andel av pensjonistene tilleggspensjon (se avsnitt 3.3), men samtidig veit vi at yrkesaktiviteten blant kvinner med barn - og særlig blant småbarnsmødre - har økt sterkt på 1970- og 1980-tallet (se avsnitt 2.3).

Dette kan ha gitt barnefamiliene ei inntektsutvikling fullt på høyde med den inntektsutvikling eldrehusholda har hatt. Vi må dessuten huske på at det er svært vanskelig å sammenlikne levestandard, særlig når det gjelder grupper med så ulike behov som barn og eldre.

Gjennom Statistisk sentralbyrås inntekts- og formuesundersøkelser kan en følge inntektsutviklinga for personer og hushold over tid. Endringer i sentrale begrep som "inntekt" og "hushold" gjør at det likevel vil være vanskelig å foreta sammenlikninger over lengre perioder på grunnlag av inntektsstatistikken.

Ved hjelp av et spesielt tilrettelagt materiale om husholdsinntekter har **Stein Ringen** analysert utviklinga i fordeling av levestandard i Norge i perioden 1970-1986. Ringen konkluderte bl.a. med

- at utviklinga gikk i retning av større ulikhet i perioden 1970-1976, for deretter å gå mot større likhet i perioden 1976-1986, slik at fordelinga av levestandard i 1986 ikke var vesensforskjellig fra fordelinga i 1970, og
- at dette skjedde til tross for at nivået på og den omfordelende effekten av skatter og overføringer økte på 1970-tallet. Skattene og overføringene bidro bare til å modifisere effekten av økonomiske og sosiale prosesser som virka i motsatt retning (Ringen 1991a).

Aaberge og Wennemo (1988) har studert inntektsutviklinga for hushold med minst en yrkesaktiv i perioden 1973-1985. De fant

- at skattenivået og skattenes utjavnende effekt har avtatt i perioden,
- at overføringene ikke har noen omfordelende effekt blant disse husholda, og
- at ulikhetene i fordeling av disponibel inntekt har vært forbausende stabil i heile perioden.

Ingen av disse studiene fokuserer spesielt på forholdet mellom barnefamilier og eldre.

Siktemålet med **denne** undersøkelsen er å vise hvordan barns og eldres (eller rettere: par med barns og eldrehusholds) økonomiske levekår har **endra** seg i perioden 1970-1986, og antyde hvilke faktorer som ligger bak de utviklingstrekk vi finner. Det vil bli lagt vekt på å vise

endringer i betydningen av skatt og offentlige overføringer. Vi kommer **ikke** til å se på den betydning gratis eller subsidierte offentlige eller private **tjenester** har for de to gruppene. Data-grunnlaget er det spesielt tilrettelagte materialet fra inntektsundersøkelsene som Ringen benytta.

Men først skal vi se nærmere på en del samfunnsmessige endringer i løpet av 1970- og 1980-tallet som har betydning for samfunnets evne til å forsørge barn og eldre, og på hvordan **viljen** til å påta seg ei slik forsørging har nedfelt seg i skatteregler og overføringsordninger.

2. Forsørgelsesevne og forsørgelsesbyrde

2.1 Økt avhengighet av olje

Samfunnets evne til å forsørge og ha omsorg for barn og eldre avhenger av de samla ressuser som står til rådighet, og dette er igjen avhengig av hvor mye vi produserer eller skaper av verdier og av hvor mye av denne verdiskapinga vi kan disponere til eget konsum og sparing.

Realveksten i den samla verdiskapinga i Norge (bruttonasjonalproduktet, BNP) var omtrent på linje med den sterke veksten i OECD-Europa for øvrig fram til begynnelsen av 1970-åra – i gjennomsnitt vel 4 prosent pr år. Men da den økonomiske veksten avtok i de andre OECD-landa etter 1973, holdt den seg fortsatt oppe i Norge (NOU 1988:21. Norsk økonomi i forandring, side 28-29).

Disponibel inntekt for Norge er et mål på hvor mye vi alt i alt kan disponere til forbruk og sparing. Denne avhenger ikke bare av verdiskapinga her i landet, men også av hvor mye vi overfører til utlandet i form av netto renter, aksjeutbytte og stønader (f.eks. u-hjelp). Videre avhenger den av **bytteforholdet** ovafor utlandet, dvs forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de varer og tjenester Norge importerer, forverres bytteforholdet, og landet kan importere mindre enn tidligere for samme eksportmengde.

Til tross for at realveksten i BNP holdt seg oppe, har veksten i disponibel realinntekt for Norge svingt sterkt sia slutten av 1970-tallet. Mens en i 1977 såvidt hadde vekst i disponibel realinntekt, økte inntekta med 10,6 prosent i 1980, for deretter å falle i 1982. Så kom en ny topp på 8,8 prosent i 1984 og et nytt fall (-5,1 prosent) i 1986. Disse svingningene i disponibel realinntekt skyldes i stor grad svingningen i oljeprisene og dermed i bytteforholdet ovafor utlandet (NOU 1988:24. Inntektsdannelsen i Norge, side 34-35).

Endringer i aktivitetsnivået i oljeproduksjonen og endringer i oljeprisene har også virka inn på den offentlige økonomi. I 1972 var skatteinntektene fra oljevirkosomheten ubetydelige, i 1985 var de økt til nær 40 milliarder kr eller ca. 25 prosent av alle direkte skatter og trygdepremier betalt til offentlig forvaltning. Året etter falt de til 11 milliarder kr eller 7,5 prosent (NOU 1988: 24, tabell 2.11).

De sviktende oljeinntektene mot slutten av den perioden vi er opptatt av (1970-1986), fikk mange til å hevde at det ikke lenger er grunnlag for den samme vekst i offentlige utgifter som tidligere (se f.eks. Perspektivmeldinga, side 5 og 19). Men dette fallet i oljeinntektene og dermed i den samlede inntekt vi kan disponere til forbruk og sparing (disponibel inntekt for Norge), fikk neppe noen konsekvenser for vår økonomiske evne til å forsørge og ha omsorg for barn og eldre i den perioden vi undersøker her (fram til og med 1986).

2.2 Færre barn, flere eldre

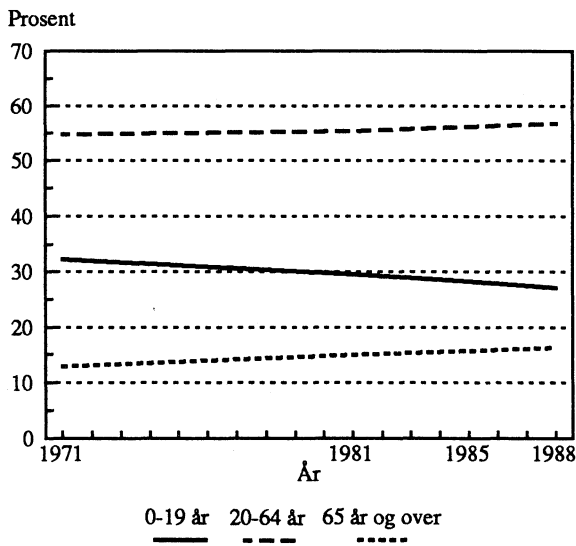
Samfunnets evne til å forsørge og ha omsorg for barn og eldre avhenger imidlertid ikke bare av vår økonomi, men også av oppgavens omfang. Over tid vil det f.eks. kunne skje endringer i befolkningens sammensetting, slik at andelen forsørgede øker.

I perioden 1971-1988

- falt andelen personer i alderen 0-19 år fra 32,2 prosent til 27,1 prosent av folketallet,
- mens andelen personer 65 år og eldre økte fra 12,9 prosent til 16,2 prosent,
- slik at "den forsørgede del av befolkningen" (alle personer 0-19 år og 65 år eller eldre) sank fra 45,2 prosent i 1971 til 43,2 prosent i 1988 (se figur 2.1).

Figur 2.1.

Folkemengde etter alder 1. januar 1971, 1981, 1985 og 1988. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk 1988

Sia eldre i større grad enn barn forsørgeres over offentlige budsjett (kapittel 1), innebærer dette en overgang fra privat til offentlig forsørgelse totalt sett, dersom ytelsene til hver gruppe holdes konstant.

Andre forhold som påvirker samfunnets evne til å forsørge og ha omsorg for barn og eldre, er alderssammensetting og helsetilstand, både blant barn og eldre og blant de i yrkesaktiv alder. Vi veit f.eks. at andelen personer 80 år og over har økt fra 2,2 prosent i 1971 til 3,6 prosent i 1988.

Videre har andelen uførepensjonister blant personer i yrkesaktiv alder økt. Dette kan være en indikasjon på økt sykkelighet og dermed økt behov for forsørgelse, men kan like gjerne skyldes utviklinga på arbeidsmarkedet (økt "mismatch" mellom arbeidssøkernes kvalifikasjoner og hva slags kvalifikasjoner som etterspørres). Det er bare foretatt mindre endringer i sjølve regelverket i uførepensjonsordninga etter 1967, men en kan ikke se bort fra at det økte antallet uførepensjonister delvis kan skyldes at praksis ved tilståing av uførepensjon er blitt mindre streng (NOU 1990:17 Uførepensjon, 82-83).

Behovet for offentlige ytelser (tjenester og overføringer) til barn og eldre vil også avhenge av deres familie- og husholdssituasjon. Eldre personer som

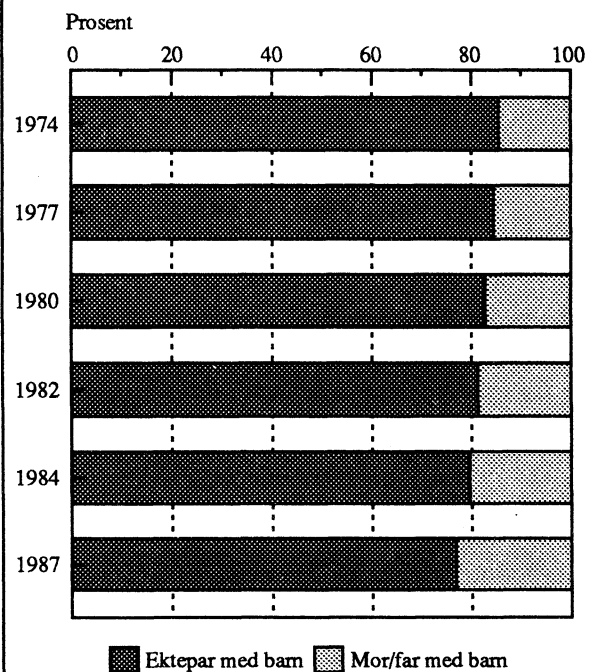
fortsatt har ektefelle i live eller bor sammen med sine barn vil være mindre avhengig av tjenester og omsorg fra personer utafør husholdet enn eldre som bor aleine. Barn av enslige forsørgere vil gjerne ha større behov for offentlige ytelser enn barn som bor sammen med både far og mor, og jo flere barn det er i et hushold, jo større vil, isolert sett, behovet for støtte utenfra være.

Det synkende barnetallet har ført til at det er blitt relativt færre familier eller hushold med barn i befolkningen, og at det i gjennomsnitt er blitt færre barn i hver familie eller hvert hushold med barn (Befolkningsstatistikk, Folke- og boligtellingerne 1970 og 1980, Familiestatistikk. Se også Gulbrandsen og Moen (red.) 1990).

Antall enslige forsørgere har økt på 1970- og 1980-tallet, og dermed også deres andel av alle familier eller hushold med barn:

Figur 2.2.

Barnefamilier etter familietype 1974-1987. Prosent

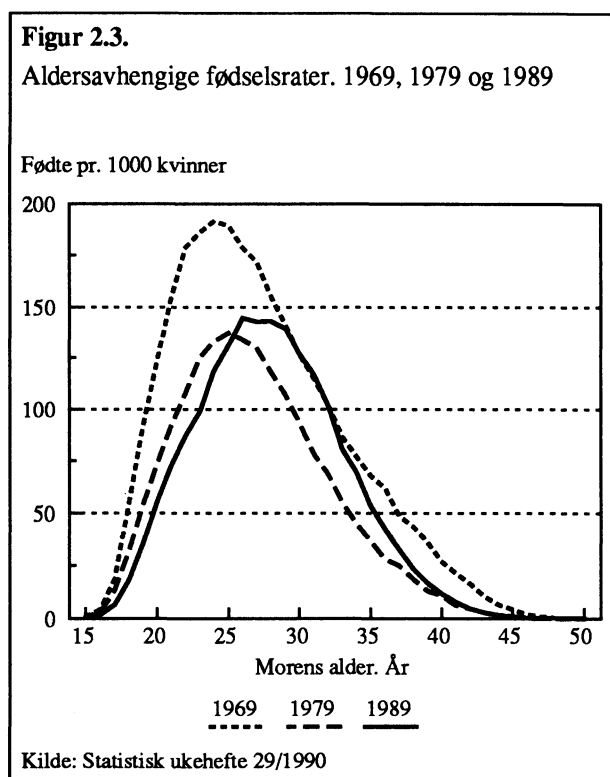

Kilde: Sosialt utsyn 1989

Det er likevel vanskelig å tallfeste hvor mye andelen enslige forsørgere har økt i prosent av alle hushold med barn. Ulike og skiftende definisjoner av "par", "enslig forsørger" og "barn" gir ulike og ofte ikke sammenliknbare tall i de forskjellige undersøkelsene (Folketellingene 1970 og 1980,

Familiestatistikk, Gulbrandsen og Moen (red) 1990, Lajord 1991).

Forsørgerens eller forsørgernes alder har også en viss betydning for barnefamiliens evne til å forsørge sine barn. Tidlig i sitt voksne liv har de fleste lave inntekter og store utgifter (studielån, etablering på boligmarkedet). Dersom småbarnsperioden faller sammen med etableringa på boligmarkedet, kan mange småbarnsfamilier ha vansker med å få inntektene til å strekke til.

Figur 2.3 viser at barnefødslene skjer stadig seinere i kvinnens liv, og at spredningen er blitt større. Stadig flere kvinner utsetter sine barnefødsler til de er ferdige med utdanninga og etablert på arbeidsmarkedet. Trolig har dette isolert sett bidratt til at barnefamiliens gjennomsnittsinntekt har økt og til at inntektsulikhetene barnefamiliene imellom er blitt større.

Det blir stadig flere eldre som bor aleine:

Tabell 2.1

Andel som bor aleine i alderstrinna 65, 75 og 80 år. 1960, 1970 og 1980. Prosent

	1960	1970	1980
65 år	13,2	18,1	20,8
75 år	19,7	30,1	37,2
80 år	21,5	34,1	45,6

K i l d e: Moen (1989).

Vi ser at andelen som bor aleine, har økt på alle tre alderstrinn. I tillegg har de aller eldste andel av den eldre befolkningen økt. Sia det er flere som bor aleine i de eldste aldersgruppene, bidrar også dette til å øke antallet eldre aleineboende.

Det er ikke først og fremst andelen ikke-gifte (ugifte, skilte/separerte, enker/enkemenn) som øker. Den viktigste årsaken til at det er blitt stadig flere aleineboende i hvert årskull eldre, er at stadig færre enslige eldre bor sammen med sine barn. I 1960 bodde 22 prosent av 80-åringene sammen med egne barn, i 1980 snaut 9 prosent (Moen 1989).

Tall fra ulike utvalgsundersøkelser tyder på at utviklinga i retning av flere aleineboende blant eldre personer har fortsatt på 1980-tallet (Lingsom 1989).

2.3 Økt yrkesaktivitet blant kvinner med barn

Behovet for offentlig innsats vil også avhenge av husholdas egne inntekter og omsorgsressurser. En av de viktigste endringene i barnefamiliens situasjon i løpet av de tjue siste åra, er overgangen fra eninntekts- til toinntektsfamilier. Gjennom 1970- og 1980-tallet har kvinner med barn økt sin yrkesdeltakelse. Dette har på den eine sida gitt barnefamiliene større inntekter, på den andre sida økt deres behov for barnepass, og redusert deres evne til å ivareta hjelpetrengende eldres omsorgsbehov.

På 1970-tallet økte andelen yrkesaktive blant kvinner 20-54 år med barn under 16 år fra 37 prosent i 1970 til 71 prosent i 1980. Det var først

og fremst deltidsarbeidet som økte. Vel 18 prosent av kvinnene i denne aldersgruppa arbeidet deltid i 1970, 45 prosent i 1980. Andelen heiltidsarbeidende økte i samme periode fra 19 til 26 prosent. Det var først og fremst blant småbarnsmødrene deltidsandelen økte (Ellingsæter og Iversen 1984).

På 1980-tallet fortsatte sysselsettingsøkninga for kvinner med barn under 16 år. 53 prosent av gifte kvinner med barn under 16 år var med i arbeidsstyrken i 1976. I 1981 var denne andelen økt til 64 prosent og i 1986 til 75 prosent. Men nå var det først og fremst heiltidsarbeidet som økte, særlig for småbarnsmødrene (Ellingsæter 1989, Gulbrandsen og Ulstrup Tønnessen 1990, Kjeldstad 1991).

Mens eninntektsfamiliene var i flertall blant småbarnsfamiliene (par med barn og enslige forsørger) i 1969 (80 prosent), var hver annen småbarnsfamilie toinntektsfamilie i 1989. I samme perioden økte andelen enslige forsørgerer sterkt (se foran), slik at andelen tradisjonelle eninntektsfamilier blant småbarnsfamiliene blei meir enn halvert i løpet av disse 20 åra (Gulbrandsen og Ulstrup Tønnessen 1990).

Som en følge av den økte yrkesaktiviteten og den økte arbeidstida blant gifte kvinner har konas andel av ektepars husholdsinntekt i gjennomsnitt økt med rundt 10 prosentpoeng fra 1977 til 1986 i de aldersgruppene der en finner de fleste barnefamilie (20-24 år, 25-29 år, 30-39 år og 40-49 år) (Skrede 1989). I 1986 var halvparten av alle par med små barn toinntektsfamilier i den forstand at minst to personer i husholdet hadde meir enn 52 000 kr hver i bruttoinntekt (Andersen 1991).

Dette har utvilsomt bidratt til å øke barnefamilienes inntekter i gjennomsnitt. Derimot er det usikkert hvordan dette har påverka inntektsspredningen blant barnefamiliene. Den vil bl.a. avhenge av hvilke kvinner det er som har økt sine inntekter og hvordan barnefedrene har tilpassa seg endringene i mødrenes yrkesdeltakelse.

Gulbrandsen og Ulstrup Tønnessen (1990) viser til at det først og fremst er småbarnsforeldre (både mødre og fedre) med høg utdanning som har lang arbeidstid og høg familieinntekt, og argumenterer for at småbarnsmødrenes økte yrkesaktivitet og arbeidstid har økt inntektsforskjellene mellom barnefamiliene.

Andersen (1990) viser til at inntektsforskjellene mellom eninntekts og flerinntektshushold er mindre blant småbarnsfamilier enn blant par uten barn, og

tolker dette som "en sterkere tendens til tilpasning av arbeidsinnsatsen i barnefamilier. Blant barnefamilier er det vesentlig i familier der en av ektefellene har høg inntekt, enten på grunn av høg lønn eller stor arbeidsinnsats, at husholdningen klarer seg med en inntekt." Ut fra dette skulle en vente at kvinnenes økte sysselsetting og arbeidstid isolert sett har ført til større inntektsutjamning blant barnefamiliene.

Inntektsforskjellene mellom eninntekts- og toinntektsfamiliene blant par med barn øker. I 1980 hadde eninntektsfamiliene blant ektepar med barn i gjennomsnitt ei arbeidsinntekt på 81 prosent av gjennomsnittet for alle ektepar, i 1989 bare 74 prosent (Lyngstad og Strand 1992).

2.4 Eldre menn arbeider mindre, eldre kvinner meir.

Men hva med de eldre, har de økt eller redusert sin innsats i inntektsgivende arbeid i den samme perioden? Og hvordan har det i så fall påverka eldre husholdas evne til å forsørge seg sjølv, og deres avhengighet av offentlige overføringer?

I 1973 blei pensjonsalderen satt ned fra 70 til 67 år. Dette fikk naturlig nok konsekvenser for de eldres yrkesdeltakelse:

Tabell 2.2

Sysselsettingsprosent for menn og kvinner 67-74 år. Årsgjennomsnitt 1972-1986.

	1972	1975	1978	1981	1986
I alt	24	17	19	17	12
Menn	36	28	28	26	19
Kvinner	13	9	11	9	7

K i l d e: Sosialt utsyn 1983. Tabell 3.4. Arbeidsmarkedsstatistikk 1986.

Andelen sysselsatte menn i aldersgruppa 67-74 år sank fra 36 prosent i 1970 til 28 prosent i 1975. Sysselsettinga blant kvinner i den samme aldersgruppa falt fra 13 til 9 prosent. Også i åra etter at pensjonsalderen blei satt ned, er sysselsettinga blant 67-74-åringene blitt redusert, først og fremst blant menn (se også Dahl 1989).

Også menn opp mot pensjonsalderen reduserte sin yrkesaktivitet på 1970- og 1980-tallet. I 1977 var 76 prosent av alle menn 60-64 år sysselsatte, i 1987 70 prosent. I samme periode økte andelen sysselsatte blant kvinnene i samme aldersgruppe fra 43 til 47 prosent (Sosialt utsyn 1989).

Særlig stor var nedgangen i sysselsetting for menn i alderen 65-66 år. Fra 1977 til 1987 blei andelen sysselsatte i denne aldersgruppa redusert med nesten 20 prosentpoeng (fra 68 til 49 prosent). Omfanget av "førtdispensjonering" av menn har altså økt sterkt på 1980-tallet. Økinga i eldre kvinners yrkesaktivitet har fortsatt også på 1980-tallet heilt fram til pensjonsalderen. I 1977 var 30 prosent av kvinnene i alderen 65-66 år sysselsatt, i

1987 33 prosent (Sosialt utsyn 1989). Tendensen til økt "førtdispensjonering" er blitt meir enn oppveid av den generelle økinga i kvinners yrkesaktivitet.

Arbeidsinntekt er de yrkesaktives og offentlige overføringer er pensjonistenes viktigste inntektsart. Dette er likevel ikke de eineste inntektene husholda har. I tillegg kan de ha kapitalinntekter av ulike slag (f.eks. renteinntekter), og de kan motta private overføringer (tjenestepensjon, individuell pensjon, kårtyelser, underholdsbidrag, gaver og arv). Dermed vil de enkelte husholds behov for offentlig innsats også avhenge av i hvilken grad de har slike inntekter.

3 Velferdsstaten - fra ekspansjon til stagnasjon?

3.1 Endringer i skattereglene

Samfunnets evne til å forsørge barn og eldre er en ting, **viljen** noe annet. Vår vilje til å påta oss dette som fellesoppgaver kan dels avleses av ytelsenes nivå og kriterier for tildeling, dels av nivå og fordeling av de skatter som skal finansiere overføringer og tjenester.

I denne analysen begrenser vi oss til å se på de direkte skattenes og overføringenes betydning for barnefamiliene og de eldre økonomiske levekår. Vi ser i denne sammenheng bort fra de offentlige tjenestene og den indirekte beskatningen. Nedafor skal vi derfor gi en oversikt over en del av de endringene som ble gjort i de direkte skattene og i overføringsordningene til husholda fra 1970 og fram til 1986.

På 1970-tallet fikk man ei **formell** "skatteskjerpning" for private hushold. Vanlige husholdstyper fikk økt skatt i prosent av inntekt, også når realinntekta var konstant - **under forutsetning av at disse husholda hadde standardfradrag**. "Skatteskjerpninga" var større for de med høy enn for de med lav bruttoinntekt (Aktuelle skattetal 1979, tabell C.1. Rapporter 79/23. SSB). Den var et resultat av endring i skattesatser og av at progresjonsgrensene i perioder blei holdt konstante, slik at prisøkinga i disse periodene sørget for "automatisk skatteskjerpning".

Særlig sterk var "skatteskjerpninga" i perioden 1970-1973. Dette har bl.a. sammenheng med at arbeidsledighetstrygda og syketrygda blei inkorporert i folketrygda fra og med 1971 (se avsnitt 3.2), og at medlemsavgiftene til folketrygda dermed økte sterkt. I 1973 blei dessuten "skattebegrensingsregelen" oppheva. Denne regelen setter ei grense for hvor stor andel av ens inntekt en maksimalt skal betale i samla skatt av inntekt og formue. Regelen blei fjerna i 1973, men gjeninnført året etter.

På 1980-tallet fikk man inga ytterligere generell **formell** "skatteskjerpning" for private hushold (se

Aktuelle skattetal 1987, tabell C.1. Rapporter 87/21. SSB).

Det **reelle** skattenivået for husholda vil imidlertid også avhenge av hvilke fradragsregler som til enhver tid kan nyttes - og, ikke minst, hvordan husholda tilpasser seg fradragsreglene.

Gjeldsrenter kan trekkes fra inntekta ved skatteklikninga. Da kredittmarkedet blei liberalisert tidlig på 1980-tallet, økte både husholdas låneopptak og rentenivået. Dermed økte også husholdas renteutgifter (NOU 1988:24, tabell 2.6). Dette bidro, isolert sett, til å svekke virkninga av de progressive skattesatsene og til å senke det reelle skattenivået. (Den gradvise dreininga mot bruttoskatt fant først sted fra og med 1987, og berører dermed ikke den perioden vi er opptatt av her.) I samme retning virka også endringene i avskrivningsreglene for sjølvstendig næringsdrivende fra 1981/1982 (NOU 1988:24 avsnitt 2.2.7 og 2.3.5).

Også husholdas brutto renteinntekter økte i gjennomsnitt i dette tidsrommet (NOU 1988:24, tabell 2.6). Mange barnefamilier har høye lån (boliglån, studielån) og dermed netto renteutgifter, mens de eldre gjerne har oppsparte midler og netto renteinntekter. Utviklinga på kredittmarkedet førte dermed til at barnefamiliene fikk økte netto renteutgifter, mens eldre husholda fikk økte netto renteinntekter.

Både for barnefamilier og pensjonister eksisterer det **særskilte** skatteregler. Også endringer i disse reglene påvirker skattenivået for de to gruppene, enten direkte eller indirekte ved at en del tilpasser seg reglene på ulike måter.

For **barnefamiliene** vedkommende dreier det seg om skatteklasser 2, forsørgerfradraget (i skatt) og foreldrefradraget (i inntekt).

Alders- og uførepensjonistene får et særlig fradrag i inntekta (særfradrag pga alder mv, Skattelovens paragraf 77). I perioden 1970-1982 økte

særfradraget i gjennomsnitt meir enn prisene, mens det i perioden 1982-1987 ikke blei regulert (Skatter og overføringer til private. Rapporter 86/12. SSB). Isolert sett førte dette til ei skatte-skjerpning for pensjonister med midlere og høyere tilleggspensjoner.

Fra 1983 blei det i tillegg gitt et særfradrag for liten skatteevne som skulle sikre at minstepensjonister og de med inntekter noe over minstepensjon slipper å betale skatt (Skattelovens paragraf 78) (Rapporter 86/12, SSB).

I avsnitt 3.3 skal vi se på hvordan skattenivået for private hushold reint faktisk har utvikla seg på 1970- og 1980-tallet.

3.2 Endringer i overføringsordningene

En stor del av de pengene husholda betaler inn i skatt til det offentlige får de igjen i form av overføringer. Tabell 3.1 viser hvordan overføringene til husholda har økt på 1970- og 1980-tallet og hvilke overføringsordninger som krever størst uttelling fra det offentliges side:

Tabell 3.1.

Stønader fra offentlig forvaltning til private konsumenter 1972, 1980 og 1986. Milliarder kr

	1972	1980	1986
Pensjonsstønader .	7,6	22,7	45,5
- Alderspensjon .	4,1	14,2	29,0
- Uførepensjon ..	2,1	5,2	11,4
Helsestønader ...	2,1	5,4	9,0
Sykepengar mv ..	0,8	5,0	9,2
Barnetrygd	1,2	2,8	5,6
Dagpengar	0,1	0,6	2,0
Andre stønader ..	1,7	4,4	10,3
I alt	13,5	41,0	81,5

K i l d e: Tabell 2.8 i NOU 1988:24

Ikke uventa er **alderspensionen** den stønadsordninga som "koster mest". I 1986 utgjorde alderspensionen nær 36 prosent av all offentlig stønad til private. Det er også den stønaden (ved sida av sjukepengene) der utgiftene har vokst raskest. Fra 1972 til 1986 blei utbetalingene (i løpende

kroner) meir enn sjudobla. Dels skyldes dette økinga i antall eldre (se avsnitt 2.2), dels økt stønad pr pensjonist.

Tilleggspensjonssystemet har vært under oppbygging gjennom heile denne perioden (og vil ikke være ferdig utbygd før i år 2007). Hvert nytt kull av pensjonister har fått høyere tilleggspensjon enn det foregående. Andelen med minsteytelse er blitt redusert. Samtidig har en gjennom økte særtilleggsatser sørga for å øke minsteytelsene meir enn pensjonene til de som har tilleggspensjon.

Størst årlig vekst i utbetalingene til alderspensjon var det i perioden 1972-1975 (NOU 1988:24, tabell 2.9). Dette henger sammen med at pensjonsalderen blei senka fra 70 til 67 år i 1973.

Veksten i utgiftene til **uførepensjon** har også vært stor. Det er først og fremst i alderskulla like før pensjonsalderen vi finner mange uførepensjonister.

Samtidig med oppbygginga av folketrygdas tilleggspensjonssystem har det vært en sterk vekst i omfanget av pensjonsordninger knytta til arbeidsplassen (**arbeidsmarkedspensjoner**). I 1970 var ca. 40 prosent av lønnstakerne omfatta av ei arbeidsmarkedspensjonsordning, i 1986 54 prosent. På 1970-tallet var medlemsveksten størst i offentlig sektor, på 1980-tallet i privat sektor (Hippe og Pedersen 1988).

Pensjonsutbetalingene fra folketrygda har økt raskere enn utbetalingene fra andre kilder:

Tabell 3.2

Pensjonsutbetalinger 1970-1985 etter pensjonsordning. Prosent

	1970	1975	1980	1985
Folketrygda	75,3	77,2	82,0	83,5
Yrkestrygd	2,8	2,3	1,8	1,2
Arbeidsmarkeds- pensjoner	17,2	16,9	13,4	11,7
Individuell forsikring	4,7	3,5	2,8	3,6
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0

K i l d e: Hippe og Pedersen 1988, vedlegg 2.

Mens pensjonsutbetalingene fra folketrygda i 1970 utgjorde vel 3/4 av all utbetalt pensjon, var folketrygdas andel i 1985 økt til 83,5 prosent. Andelen av utbetalingene som kom fra arbeidsmarkedspensjonene blei redusert gjennom heile perioden, mens andelen fra individuell forsikring sank gjennom 1970-tallet for så å øke noe fra 1980 til 1985.

Fra og med 1971 blei **arbeidsløsetrygda** og **sjukestrygda** inkorporert i folketrygda. Dette førte til økte utgifter for og økte avgifter til folketrygda, men fikk ingen vesentlige konsekvenser for antall stønadsberettigede eller for stønadsnivået. Den nye sjukepengeordninga i 1978 innebar at ytelsene blei vesentlig bedre (100 prosent kompensasjon, ingen karenndag). Store grupper hadde imidlertid gunstige tilleggsordninger til de ordinære sjukepengene på forhånd (offentlig ansatte, arbeidstakere som var omfatta av LO/NAF-avtalen mv). For disse gruppene innebar ikke den nye sjukepengeordninga de store endringene.

I 1986 blei det utbetalt 5,6 milliarder kroner i **barnetrygd** (se tabell 3.1). Nedgangen i barnetallet (jfr avsnitt 2.2) har bidratt til at utbetalt barnetrygd har økt svakere enn de andre stønadene til tross for ei forholdsvis sterk stiging i satsene fra slutten av 1970-tallet (NOU 1988:26, 44).

De data som nyttes i denne analysen, gir ikke mulighet til å gå inn på de offentlige tjenestenes betydning for barnefamiliers og eldres økonomiske levekår.

I den offentlige fordelingspolitikken vil likevel gratis eller subsidierte offentlige tjenester kunne være et alternativ eller et supplement til kontantoverføringer (Bay 1989). I løpet av den perioden denne undersøkelsen dekker (1970-1986), fant det sted ei sterk utbygging av det offentlige tjenestetilbudet både for eldre og barnefamilier. Det er nok å nevne barnehageutbygginga og utbygginga av eldreomsorgstjenestene.

Vanligvis er verken barnehageplass eller heimehjelp gratis. Mottakeren betaler en del av utgiftene sjølv. Størrelsen på denne "egenandelen" og utviklinga av den har dermed også betydning for "verdien" av det offentliges bidrag til de to gruppens økonomiske situasjon.

Antall barn som hadde barnehageplass, blei meir enn fordobla fra 1976 til 1985 (Barnehager og fritidshjem 1985). Bare fra 1980 til 1987 økte barnehagedekninga (målt som antall plasser pr

100 barn 0-6 år) fra om lag 20 til 30 (Sosialt utsyn 1989). Antall hushold som fikk besøk av heimehjelp blei nesten fordobla fra 1970 til 1986. Også for denne tjenesta har dekningsgraden økt, i hvert fall fram til midten av 1980-tallet. Antallet mottakere av heimehjelp pr 1 000 innbyggere 80 år og over økte i gjennomsnitt med 1,4 prosentpoeng pr år i perioden 1977 til 1985 (Barstad, Huserbråten og Hyllseth 1990).

Mange slike omsorgstjenester er knappe goder. Det er ikke alle som synes de har behov for heimehjelp eller barnehageplass, som får det. Utbygginga og fordelinga av omsorgstjenestene får dermed konsekvenser for den enkelte barnefamilie og det enkelte eldre husholds levekår.

Økinga i antall samlivsbrudd og økinga i antall enslige forsørgere har ført til at stadig flere barnefamilier mottar **underholdsbidrag** for ett eller flere barn.

For en del barnefamilier betyr nok også private overføringer fra generasjonen foran en del (se f.eks. Hippe og Øverbye 1990). I og med den private formuesoppbygginga i etterkrigstida har trolig slike overføringer fått større betydning.

3.3 Skattelettelse eller skatteskjerpning?

Hvordan utvikla skattenivået og nivået på offentlige overføringer til private hushold seg på 1970- og 1980-tallet fram til 1986?

Ringen (1991b) og Aaberge og Wennemo (1988) gir noe forskjellige - men ikke nødvendigvis motstridende - svar på dette:

Tabell 3.3

Overføringer og skatt i prosent av brutto inntekt i gjennomsnitt for alle hushold

	1970	1973	1976	1979	1979*	1982	1986
Overf.	11,1	13,5	13,1	14,0	13,5	13,6	13,9
Skatt	19,6	25,0	25,7	26,8	25,8	23,7	23,8

* For 1970, 1973, 1976 og 1979 er næringsinntekt beregna etter avskrivninger og fondsavsetninger, for 1979*, 1982 og 1986 før avskrivninger og fondsavsetninger.

K i l d e: Ringen (1991b).

Tabellen over tyder på at for husholda økte skatt og overføringer som andel av bruttoinntekt på 1970-tallet. Størst var økinga i perioden 1970-1973. For overføringenes del skyldes nok dette i stor grad senkinga av pensjonsalderen i 1973. Den sterke "skatteskjerpinga" i samme periode var trolig i hovedsak reell (se avsnitt 3.1), men kan i noen grad også skyldes endringer i hva som blei definert og registrert som skatt og inntekt i inntektsundersøkelsene på 1970-tallet. Trolig var skattenivået noe lavere i 1973 og 1976 enn tabell 3.3 tyder på (Lyngstad 1990; Se også vedlegg 1, pkt 3).

På 1980-tallet var økinga i overføringene langt meir beskjeden, og skattenes andel av bruttoinntekta gikk ned i denne perioden.

En ting er hvordan gjennomsnittet for alle hushold endrer seg. Noe annet er endringene for de yrkesaktive, for det er vel de som skal betale det meste av overføringene til de yrkespassive? Hvordan har skatt i prosent av bruttoinntekt utvikla seg for de yrkesaktive i denne perioden?

Aaberge og Wennemos studie (1988) tyder på at for de yrkesaktive blei skatt i prosent av bruttoinntekt redusert fra 1973¹ til 1985. Nedgangen var størst etter 1979:

Tabell 3.4

Overføringer og skatt i prosent av bruttoinntekt for yrkesaktive. 1973, 1979 og 1985

	Skatt			Overføringer		
	1973	1979	1985	1973	1979	1985
Ektepar hvor minst en av ektefellene er yrkesaktiv . .	30,0	28,5	24,6	5,3	5,3	6,7
Derav:						
- Ektepar med en yrkesaktiv	28,8	26,3	22,7	7,4	8,3	11,3
- Ektepar med to yrkesaktive .	31,9	30,9	25,9	2,0	2,5	3,7
Enslige yrkesaktive . . .	30,0	28,7	25,8	4,5	4,2	4,0

K i l d e: Aaberge og Wennemo 1988.

Samtidig ser vi at overføringer i prosent av bruttoinntekt har økt for ektepar, men gått noe ned for enslige yrkesaktive.

Til tross for økt antall stønadsmottakere, meir generøse stønadsordninger og ei formell "skatteskjerpning" på 1970-tallet, ser det altså ut til at den yrkesaktive delen av befolkningen har betalt stadig mindre andel av sine inntekter i skatt. Dette har, som vi har vært inne på (se avsnitt 3.1), sammenheng med at mange har fått redusert sin skatt gjennom låneopptak og fradrag for gjeldsrenter.

Hvordan har det vært mulig å finansiere den økte "forsørgelsesbyrden" vi har påtatt oss?

Yrkesaktive personers brutto realinntekt økte i gjennomsnitt med ca 20 prosent fra 1973 til 1985. Likevel var realverdien av gjennomsnittlig betalt skatt for yrkesaktive personer omtrent den samme i 1973 (36 400 1985-kr) som i 1985 (36 600 kr) (Aaberge og Wennemo (1988), tabell 4.4 og 5.1).

Forklaringa ligger nok først og fremst i de økende oljeinntektene på 1970- og første halvdel av 1980-tallet. Oljeskattenes andel av alle direkte skatter økte fra ingenting ved begynnelsen av 1970-tallet til ca 25 prosent i 1985 (se avsnitt 2.1). Dette gav muligheter for bl.a. økte overføringer til yrkespassive, uten at det var nødvendig å skjerpe beskatningen av de yrkesaktive. En annen sak er at de sviktende oljeinntektene ved midten av 1980-tallet igjen reduserte deres betydning for de offentlige finansene. I 1986 utgjorde oljeskattene bare 7,5 prosent av alle direkte skatter (avsnitt 2.1). Men det faller utfor ramma av vår undersøkelse.

Aaberge og Wennemo (1988) fant også at skattenes utjavnende effekt på fordelinga av inntekt blant yrkesaktive hushold har avtatt i perioden 1973-1985 (samme sted, side 8, pkt 4), mens overføringene i den samme perioden aldri har hatt noen utjavnende effekt på inntektsfordelinga blant yrkesaktive hushold (samme sted, side 9, pkt 9). Ulikheten i fordeling av disponibel inntekt blant de yrkesaktive har vært forbausende stabil i heile perioden 1973-1985 (samme sted, side 9, pkt 6).

¹ Talla fra Inntekts- og formuesundersøkelsen 1973 overvurderer trolig i noen grad skattetrykket det året, og dermed også reduksjonen i skattebyrden fra 1973 til 1979 (jfr merknadene til tabell 3.3).

Aaberge og Wennemo har imidlertid ikke skilt mellom hushold med og hushold uten barn. Vi veit derfor ikke i hvilken grad det finner sted ei omfordeling mellom disse to gruppene gjennom skatte- og overføringssystemet og i hvilken grad effekten av ei slik omfordeling er blitt større eller mindre på 1970- og 1980-tallet.

Videre er det grunn til å understreke at det dreier seg om en analyse av fordeling av **inntekt**, ikke en analyse av fordeling av "**økonomiske leve-**

kår". Det siste ville bl.a. kreve at man standardiserte inntektene for hushold av ulik størrelse f.eks. ved å berekne inntekt pr forbruksenhet (se avsnitt 4.3).

Ringens analyse (1991a, se omtalen i innleiinga her) omfatter både yrkesaktive og yrkespassive, men han analyserer ikke inntektsutviklinga for de to gruppene hver for seg. Verken Ringens eller Aaberge og Wennemos undersøkelse kan dermed si noe om de **eldres** inntektsutvikling.

4. Mål for "økonomiske levekår". Begrep og data-grunnlag

4.1 Inntekt som velferds mål

Siktemålet med **denne** undersøkelsen er, som tidligere nevnt, å vise hvordan barns og eldres (eller rettere: par med barns og eldre husholds) økonomiske levekår har endra seg i perioden 1970-1986, og antyde hvilke faktorer som ligger bak de utviklingstrekk vi finner. Det vil bli lagt vekt på å vise **endringer** i den betydning offentlig politikk (skatt, overføringer) har hatt for de to gruppene.

Skal en kunne gjøre det, må en først gjøre klart hva en legger i sentrale begrep som "økonomiske levekår", "inntekt", "hushold" m.v. Videre må en undersøke i hvilken grad det datamaterialet en nytter, gir mulighet for å måle disse begrepa og dermed de endringer en ønsker å kartlegge.

En persons eller et husholds "**inntekt**" er alle økonomiske ressurser som tilflyter denne personen eller dette husholdet i en bestemt tidsperiode. I prinsippet skal derfor inntekt omfatte både kontantinntekter (lønn, næringsinntekt, kapitalinntekt, overføringer), verdi av egen produksjon og verdistiging på finans- og realkapital. Utgifter som er knytta til ervervelse av inntekt, og som verken er forbruk eller sparing, skal trekkes fra, sammen med verdiforringelse av formuesgjensstander.

Med "**økonomiske levekår**" eller like gjerne "**økonomisk velferd**" tenker en dels på en persons eller et husholds økonomiske eller materielle **standard**, representert f.eks. ved personens eller husholdets forbruk. Dels tenker en på personens eller husholdets (økonomiske) **evne** til å skaffe seg de forbruksgoder en trenger eller ønsker og til å kunne leve et godt liv. Vi skal legge vekt på den siste betydningen.

"Økonomiske levekår" eller "økonomisk velferd" er dermed et videre begrep enn "inntekt". Det er også andre forhold enn en persons eller et husholds inntekt som bestemmer hvor godt eller dårlig vedkommende har det i økonomisk forstand - f.eks. om vedkommende har bankinnskott eller gjeld, realkapital i form av bolig og hytte, varige forbruksgoder som bil, båt, kjøkkenmaskiner, møbler, sports- og anna fritidsutstyr m.v. - kort sagt: personens eller husholdets **formue**.

Til en viss grad kan en si at formuesforskjellene også gjenspeiler seg i inntektsforskjellene, i alle fall så lenge man holder seg til det teoretiske inntektsbegrepet ovafor. En del av de inntekter som tilflyter en person eller et hushold i løpet av en viss periode er avkastning på formue. Eksempler på dette er bl.a. renteinntekter, verdistiging på aksjer og bereknet inntekt av egen bolig. I prinsippet kunne man tilskrive enhver formuesgjensstand en avkastning eller verdi for bruken av den, slik at all formuesavkastning blei rekna som inntekt. En annen sak er om det er praktisk mulig.

Formuen gir ikke bare avkastning. Man kan også tære på formuen (tømme bankkonti, selge bil m.v.), eller stille den som sikkerhet for lån og dermed øke sine forbruksmuligheter i en bestemt periode.

På den andre sida har det som er formue på ett tidspunkt, tilflytt personen eller husholdet som inntekt på et anna tidspunkt - enten denne inntekta har kommet som pengeinntekt eller realverdier, enten den er erverva gjennom arbeidsmarkedet eller er mottatt som arv eller gave.

I en periode kan man ha et løpende forbruk som er lavere enn inntekta ved at man sparer eller

betaler ned på gjeld. I en annen periode kan man ha et løpende forbruk som er høyere enn inntekta, enten ved at man tærer på kapitalen eller tar opp lån. Men sett over en noe lengre periode vil forbruksmulighetene alltid være begrenset av inntektene.

Men hva når en skal sammenlikne "økonomiske levekår" for hushold i ulike livsfaser? Barnefamilier i Norge har gjennomgående høy husholdsinntekt og stor gjeld, mens eldre har lavere inntekt og sparepenger. Mange barnefamilier må betale avdrag på sudielån og boliglån. Dette begrenser deres forbruksmuligheter i den livsfasen de befinner seg i, sjølv om denne "sparinga" kommer dem til gode seinere i livet. Mange vil derfor hevde at inntekta aleine kan gi et galt bilde av forholdet mellom disse to gruppenes forbruksmuligheter og dermed deres økonomiske levekår (Bojer 1990).

Dette vil de fleste kunne være enige i. På den andre sida kan en heller ikke se bort fra at størrelsen på boliglånet avhenger av hvilken boligstandard en har valgt. Både innafor og mellom generasjoner vil husholda kunne legge ulik vekt på det å ha en høy boligstandard, framfor anna forbruk. Det er derfor ikke heilt lett å avgjøre hvor stor vekt som bør legges på dette momentet når en sammenlikner økonomiske levekår for hushold i ulike livsfaser.

Tabell 12 i vedlegg 2 viser hvordan eldrehusholdas og barnefamilienes gjennomsnittlige gjeld og bankinnskott utvikla seg fra 1970 til 1986. Som venta hadde eldrehusholda større bankinnskott og lavere gjeld enn barnefamiliene. I løpet av perioden 1970-1986 økte de to gruppenes bankinnskott relativt sett omtrent like mye. Derimot økte barnefamilienes gjeld nokså mye meir enn eldrehusholdas.

Gjelda er i stor grad knytta til bolig, og likningsverdien på barnefamilienes boliger har også steget, om enn ikke i samme grad som gjelda (se tabell 12 i vedlegg 2). Men her må vi ikke glemme at likningsverdien på boligen oftest ligger langt under markedsverdien. Og sjølv om gjelda øker raskere enn likningsverdien på fast eiendom, så trenger ikke dette bety at den også øker raskere enn markedsverdien – i hvert fall ikke i den perioden vi undersøker her (1970-1986). Vi kommer tilbake til spørsmålet om hvilken vekt som bør legges på "nødvendige" utgifter i avsnitt 4.2.

Personer og hushold kan også ha andre ressurser enn formue som kan mobiliseres for å øke inntekta og dermed forbruksmulighetene. Man kan f.eks. utnytte sin arbeidsevne bedre ved å gå over fra deltids- til heiltidsarbeid, man kan arbeide overtid eller ta en ekstrajobb.

Både formuen og "restarbeidsevnen" er gjerne skjevt fordelt. En 80-åring vil sjelden kunne skaffe seg ekstrainntekter gjennom eget arbeid. Det vil imidlertid mange 30-åringar kunne gjøre. Derimot har kanskje 80-åringar meir penger i banken enn 30-åringar. Kanskje kan 30-åringenes "restarbeidsevne" kompensere for manglende bankinnskott?

4.2 Inntektsdata og inntektsbegrep

I praksis er en som regel henvist til å basere studier av inntektsutvikling og inntektsfordeling på slike data som i all hovedsak avgrensar "inntekt" til inntekter som er resultat av markedstransaksjoner (lønn, næringsinntekt, renteinntekt m.v.) og til pengemessige overføringer som f.eks. pensjon og barnetrygd.

De inntektsdata som nyttes i denne analysen er Statistisk sentralbyrås inntekts- og formuesundersøkelser. Disse undersøkelser bygger vesentlig på data fra skattelikninga. Det innebærer at en del ikke-skattbare inntekter og inntekter som unndras beskatning ikke blir registrert. I tillegg blir en del inntekter verdsatt for lavt. Det gjelder f.eks. en del frynsegoder, og verdien av å bo i egen bolig (som i mange sammenhenger betraktes som en form for inntekt). På samme måte blir gjerne formuesverdien av realkapital, f.eks. boligeiendom, verdsatt langt lavere enn markedsverdien (se avsnitt 4.1).

Ulønna arbeid i eget hushold eller utnytting av det sosiale nettverket til uformell utveksling av tjenester vil i mange tilfelle kunne være et alternativ til det å kjøpe varer og tjenester på et marked. Også slik virksomhet bidrar derfor til å øke et husholds økonomiske velferd. Den verdiskapinga som foregår i husholda burde man derfor i prinsippet betrakte som inntekt (jfr definisjonen i avsnitt 4.1).

Mange hushold mottar også gratis eller subsidierte tjenester fra det offentlige (f.eks. barnehageplass eller heimhjelp). Den delen av utgiftene til disse tjenestene som betales av det offentlige, kan

en også betrakte som ei inntekt for husholdet (Herigstad 1986). Verken den verdiskapinga som foregår i husholda eller verdien av gratis eller subsidierte offentlige tjenester, får man tatt hensyn til med de inntektsdata vi nytter her.

Sjølv om vi holder oss til en og samme datakilde (Statistisk sentralbyrås inntektsundersøkelser), er det flere mulige inntektsbegrep å velge mellom. Vi har valgt å bruke "inntekt etter skatt" som mål på økonomiske levekår. Det kommer vi fram til på denne måten:

Yrkesinntekt (lønn, næringsinntekt)
 + Kapitalinntekt (ikke fratrukket gjeldsrenter)
 + Private overføringer
 = Markedsinntekt
 + Offentlige overføringer (inklusive barnetrygd)
 = Samla inntekt
 - Skatt

 = Inntekt etter skatt

Dette inntektsbegrepet (som er nærmere definert i vedlegg 1), avviker fra den offisielle inntektsstatistikens begrep "disponibel inntekt" ved at vi ikke har trukket fra gjeldsrentene.

Etter innteksdefinisjonen i avsnitt 4.1 burde gjeldsrentene betraktes som negativ kapitalinntekt og trekkes fra, slik en gjør i inntektsstatistikken. Det kan likevel være gode grunner til ikke å gjøre det når man, som her, skal studere forskjeller i forbruksmuligheter og økonomiske levekår.

For det første kan en ved å trekke fra gjeldsrentene komme i skade for å undervurdere forskjellen i økonomiske levekår mellom lavinntekts- og høginntektsgrupper. Skattereglene gav i den perioden vi skal studere, ubegrensa mulighet til å trekke fra gjeldsrenter ved fastsetting av netto skattbar inntekt. Sia skattesatsene økte med stigende inntekt, var det først og fremst personer med høg inntekt som hadde fordel av denne ordninga, og – som nytta seg av den.

For det andre kan en ved å trekke fra gjeldsrentene komme i skade for å undervurdere de økonomiske levekår for de som prioriterer boligkonsum framfor anna konsum. Rundt halvparten av husholdas gjeld er knytta til bolig, ytterligere 1/4 til kjøp av bil og andre varige forbruksgodar (Gulbrandsen 1989). Motposten til dette skulle da

være den beregna "avkastinga" ved bruken av disse formuesgjenstandene (se avsnitt 4.1). Denne avkastinga blir undervurdert i inntektsundersøkelsene. Det finnes riktignok en post "verdien av å bo i egen bolig", men den er verdsatt langt under sin faktiske verdi. To hushold kan derfor ha samme "inntekt etter skatt", men svært ulik "disponibel inntekt", dersom det eine husholdet prioriterer boligkonsum og låner meir til bolig enn det andre husholdet.

Et anna synspunkt kan være at "nødvendige" utgifter som varierer med livsfase bør trekkes fra inntekta når en skal sammenlikne "økonomiske levekår" for hushold i ulike livsfaser. Utgiftene kan være "nødvendige" i den forstand at det dreier seg om "utgifter til inntekts ervervelse" (utgifter til barnepass for yrkesaktive, renter og avdrag på studielån m.v.), eller det kan dreie seg om utgifter til dekking av "grunnleggende behov", der enten utgiftene eller behovene varierer over livsløpet (boutgifter, utgifter til eldreomsorgstjenester m.v.).

Det er gjerne boutgiftene som veier tyngst. I 1986 hadde f.eks. par med yngste barn 0-6 år i gjennomsnitt boutgifter (husleie, renter og avdrag på lån) på 42 800 kr eller ca 17 prosent av brutto inntekt. Utgift til barnetilsyn utgjorde 6 500 kr. Par med eldre barn hadde noe lavere boutgifter (32 000 kr) og nesten ikke utgifter til barnetilsyn (200 kr). Blant de eldre (67-79 år) hadde par i gjennomsnitt 5 300 kr i boutgift, enslige 7 200 kr. For eldre par utgjorde dette ca 3 prosent, for de enslige ca 10 prosent av brutto inntekt (Andersen 1991).

Alt i alt er det vel grunn til å rekne med at fradrag for denne typen utgifter vil redusere barnefamilienes inntekter meir enn eldrehusholdas (se også Lyngstad 1990a).

Det er vanskelig å si hvordan disse utgiftene har utvikla seg over tid for ulike grupper, men både levekårsundersøkelsene og forbruksundersøkelsene tyder på at det først og fremst er de yngre og barnefamiliene som har fått økte boutgifter, i hvert fall på 1980-tallet (Andersen 1991, Forbruksundersøkelsen 1986-1988). Det er først og fremst økte renteutgifter som er årsaken til de økte boutgiftene (Forbruksundersøkelsen 1986-88).

For begge grupper ville trolig utviklinga i inntekt etter fratrukk av "nødvendige" utgifter både på 1970- og 1980-tallet ligge et sted mellom utvik-

linga i disponibel inntekt (etter fratrekk av gjeldsrenter) og utviklinga i inntekt etter skatt (se tabell 13 i vedlegg 2).

I denne analysen vil en i all hovedsak nytte "inntekt etter skatt" som mål på økonomiske levekår. "Disponibel inntekt" (etter fradrag av gjeldsrenter) vil bare bli nytta for å vise hvilket utslag et slikt skifte i inntektsbegrep vil få for utviklinga i eldrehusholds og barnefamiliers økonomiske levekår.

I kapittel 1 var vi inne på at det ofte kan være vanskelig å foreta sammenlikninger over lengre perioder ved hjelp av data fra innteksundersøkelsene. Innholdet i sentrale begrep som "inntekt" og "hushold" er blitt endra. Etter hvert er det blitt lagt til ikke-skattbare inntekter fra andre kilder, f.eks. bostøtte og stipend fra 1976. Endringer i skatteregler og i måten offentlige stønadsordninger er blitt administrert på, har også virka inn og skapt problemer ved sammenlikninger over tid.

Ett eksempel er endringene i definisjonen av **næringsinntekt**. Næringsdrivende kan foreta en del avskrivninger og fondsavsetninger som kommer til fradrag ved beregning av skattbar næringsinntekt. I en analyse av økonomiske levekår vil det være mest riktig å nytte brutto næringsinntekt, dvs næringsinntekta før disse avskrivningene og fondsavsetningene er gjennomført. Dette gjelder spesielt i perioden tidlig på 1980-tallet da endra regler for avskrivninger og fondsavsetninger bidro til økt skattetilpasning fra de sjølvstendiges side (se vedlegg 1, pkt. 2). For 1970, 1973² og 1976 har det bare vært mulig å gi tall for netto næringsinntekt. Vi opererer derfor med to sett av inntektsdata for 1979, ett sett, der næringsinntekta er rekna netto og kan sammenliknes med foregående år, og et anna sett, der næringsinntekta er berekna brutto og kan sammenliknes med de etterfølgende år.

Et anna eksempel er endringene i **sykepengeordninga**. I 1970 eksisterte fortsatt syketrygda som ega trygdeordning utafør folketrygda. Medlemsavgifta til syketrygda blei derfor ikke rekna som skatt. Sykepengene som blei utbetalt fra syketrygda, var ikke skattbare, og blei derfor ikke rekna som inntekt i innteksundersøkelsen. I 1973 var syketrygda inkorporert i folketrygda. Medlemsavgifta blei dermed rekna som skatt, men sykepengene var fortsatt skattefrie og blei ikke rekna som inntekt. Etter innføringa av den nye sykkelønnsordninga i 1978, er sykepengene skattepliktige og registreres som inntekt i innteksundersøkelsene.

I vedlegg 1 har vi gjort et forsøk på å anslå i hvor stor grad disse endringene påvirker inntekts-talla.

4.3 Person eller hushold som enhet?

Dersom det ikke foregikk noen omfordeling innad i husholdet, ville fordelinga av personlige inntekter gi et rimelig godt bilde av de enkelte husholdsmedlemmenes økonomiske levekår. Slik er det vanligvis ikke. Voksne husholdsmedlemmer forsørger sine barn, og har som regel forsørgelsesplikt overfor hverandre. (De enkeltes bidrag til husholdets forsørgelse kan både bestå av inntekter i rede penger og verdien av ulønna arbeid i eget hushold. Det siste får vi ikke tatt hensyn til med de inntektsdata vi nytter her.)

Husholdsinntekta er summen av de enkelte husholdsmedlemmers inntekter. Den bestemmer, sammen med husholdets størrelse og sammensetting, **husholdets økonomiske levekår** eller økonomiske velferd, uansett hvordan den faktisk blir fordelt mellom de enkelte husholdsmedlemmene.

Dersom en skal kunne sammenlikne "økonomiske levekår" for hushold av ulik størrelse og sammensetting, vil det være nødvendig å standardisere husholdsinntekta. En vanlig måte å gjøre dette på er å tildele hver person i husholdet ei **forbruksvekt**:

Første voksne:	1,0
Andre og seinere voksne:	0,7
Hvert barn 0-16 år:	0,5

² Det blei samla inn opplysninger om brutto næringsinntekt i inntekts- og formuesundersøkelsen 1973 (NOS Inntektsstatistikk 1973). Aaberge og Wennemo (1988) brukte disse opplysningene i sin analyse av inntektsfordelinga blant yrkesaktive i perioden 1973-1985. I denne undersøkelsen nyttes derimot de samme datafiler som blei lagt til rette for de analyser Ringen (1989b og c) gjorde av inntektsutviklinga 1970-1986, og i dette materialet er det bare opplysninger om netto næringsinntekt i 1973. For 1973 og 1976 er opplysningene om husholdas sammensetting såvidt mangelfulle i det samme materialet at det ikke har vært mulig å berekne antall forbruksenheter etter OECD-definisjonen for alle aktuelle hushold. Det er derfor bare presentert tall for 1970, 1979, 1982, 1986 og – i enkelte tilfelle - opplysninger om inntekt pr hushold i 1973.

Husholdets samla forbruksvekt blir da summen av de enkelte husholdsmedlemmenes forbruksvekter, og husholdets inntekt dividert med husholdets forbruksvekt blir et mål på husholdets økonomiske levekår.

På denne måten blir det tatt hensyn til at store hushold trenger høyere inntekt enn mindre hushold for å oppnå samme økonomiske levekår. Videre blir det tatt hensyn til at det også i husholdsøkonomien er visse "stordriftsfordeler". Et hushold som f.eks. består av to voksne personer, trenger ikke dobbelt så stor inntekt for å oppnå samme økonomiske levekår som en enslig.

Når en sammenlikner inntekt pr forbruksenhet i ulike husholdstyper, vil resultatene naturlig nok avhenge av hvilke forbruksvekter en velger. Vi har valgt den definisjonen som vanligvis brukes i Norge og mange andre OECD-land. Denne definisjonen har imidlertid bl.a. blitt kritisert for å overvurdere barnefamilienes forsørgelsesbyrde (Bojer 1977, Herigstad 1979), spesielt forsørgelsesbyrden til barnefamilier med høy husholdsinntekt (Assarsson 1986), og for å legge for lite vekt på de stordriftsfordeler det innebærer at to voksne bor sammen i ett hushold (Van Praag og Flik 1991).

Dersom en aksepterer disse innvendingene, innebærer det, isolert sett, at vårt mål på økonomiske levekår undervurderer par med barns økonomiske standard relativt til eldrehusholds. Derimot er det vanskeligere å si om vi ved å nytte OECD-skalaen overvurderer eller undervurderer ulikhetene innafor hver av de to gruppene.

Men til tross for usikkerheten som valg av forbruksvekter innebærer, er alternativet - inntekt pr hushold - etter vårt syn, et dårligere mål på økonomiske levekår.

I enkelte typer analyser av fordeling av inntekt og levekår vil det være mest hensiktsmessig å nytte person som **enhet**. Dette gjelder f.eks. når man analyserer paneldata og har opplysninger om en og samme persons inntekt på flere tidspunkt. Enkelte vil hevde at en bør bruke person som enhet også når en, slik vi gjør her, analyserer inntekts- eller velferdsfordeling ved hjelp av tverrsnittsdata (Bojer 1990, Ringen 1991a).

Vi har valgt å bruke hushold som enhet. Dette får konsekvenser for det bildet som gis av henholdsvis barns og eldres økonomiske levekår.

Jo flere barn det er i en barnefamilie (par med barn), jo lavere er i regelen husholdets inntekt pr forbruksenhet (figur 6.3). Dersom vi hadde brukt person (barn) som enhet i stedet for hushold, ville et barn i flerbarnshushold ha fått samme vekt som et enebarn. Vi ville ha fått relativt flere enheter med lav inntekt pr forbruksenhet og dermed lavere gjennomsnittlig inntekt pr forbruksenhet for gruppa som helhet, enn vi gjør når vi bruker hushold som enhet.

For eldre ville en få høyere gjennomsnittlig inntekt pr forbruksenhet dersom en talte personer i stedet for hushold. Dette følger av at eldre par i gjennomsnitt har høyere inntekt pr forbruksenhet enn enslige eldre (figur 6.2). Endringene i antall barn pr par med barn og antall eldre pr eldrehushold har derimot ikke endra seg så mye fra 1970 til 1986, at det ville påvirke **utviklinga** i gjennomsnittlig inntekt pr forbruksenhet om vi i stedet for hushold nytta person (barn og eldre) som enhet.

En av grunnene til at det har vært vanskelig å bruke inntektsstatistikken til å sammenlikne husholdsinntekter over lengre perioder, er at sjølve husholdsbegrepet er blitt endra. På 1970-tallet lå den praktiske definisjonen av "hushold" noe nærmere familiebegrepet enn på 1980-tallet. Ved å begrense seg til å sammenlikne inntektsutviklinga for enfamiliehushold, kan en likevel unngå denne feilkilden.

Samtidig som husholdsdefinisjonen blei endra, endra man også husholdstypologien eller måten å gruppere husholda på. Ved å kombinere opplysninger om husholdstype, antall barn og voksne i husholdet og hovedinntektstakerens alder har vi likevel kunnet konstruere husholdstyper som er rimelig sammenliknbare over tid.

Fortsatt er det visse forskjeller mellom de ulike årgangene. I 1970 blei samboere gruppert i hvert sitt hushold, i 1986 i samme hushold. Dessuten er heimeboende "barn" i undersøkelsene på 1970-tallet "forsørgede barn", uansett alder, mens heimeboende "barn" i seinere undersøkelser er definert som "barn 0-16 år" uansett om de forsørger seg sjølv eller ikke.

Vi tror ikke disse forskjellene i definisjoner betyr særlig mye, så lenge vi holder oss til åra 1970, 1979, 1982 og 1986. Det er ett unntak: overgangen fra "ektepar" til (gifte eller samboende) "par" påvirker trolig sammensettinga av gruppa "enslige forsørgere" relativt mye. Vi har derfor valgt å

se bort fra denne husholdstypen i vår analyse og begrenser oss til "par med barn" og "hushold med eldre". Sia vi bare har hovedinntektstakerens alder i vårt materiale, har vi avgrensa den siste gruppa til "hushold der hovedinntektstakeren er 65 år eller eldre".

Dette får naturligvis konsekvenser for de konklusjoner som trekkes. I løpet av 1970- og 1980-tallet har antallet enslige forsørgere økt (figur 2.2), og stadig flere barn bor dermed i hushold med bare en voksen. I gjennomsnitt har enslige forsørgere lavere inntekt etter skatt pr hushold og pr forbruksenhet enn par med barn:

Tabell 4.1

Inntekt etter skatt pr hushold og pr forbruksenhet for par med barn og enslige forsørgere 1986. Kroner

	Pr hushold	Pr forbruksenhet
Par med yngste barn		
0-6 år	207 700	79 200
7-19 år	259 200	91 600
Enslige forsørgere . . .	123 500	67 300

K i l d e: Sosialt utsyn 1989, tabell 6.3 og 6.4.

Ei øking i andel enslige forsørgere bidrar dermed, isolert sett, til å redusere barnefamilienes økonomiske levekår i gjennomsnitt og til å øke spredningen innen gruppa. Det bildet som presenteres av barns og barnefamiliers økonomiske levekår her, er derfor ikke representativt for alle barn eller alle barnefamilier.

Heller ikke aldersavgrensinga av eldrehusholda er uproblematisk. Hvis begge ektefellene er yrkesaktive, vil som regel mannen være eldst og være hovedinntektstaker. Når mannen blir pensjonert, faller vanligvis hans inntekt. Hvis kona da fortsetter i full jobb, vil hun i mange tilfelle få høyere bruttoinntekt enn mannen og dermed bli hovedinntektstaker. Er hun under 65 år, faller paret ut. Vi får altså et selektivt bortfall av eldre par med relativt høge inntekter. Det er vanskelig å si hvor mye dette kan bety.

En del barn og eldre bor naturligvis også i andre husholdstyper (f.eks. tregenerasjonshushold), men dette er trolig så få at de ikke vil kunne påvirke resultatene av analysene her.

5. Undersøkelsesopplegget

5.1 Hvem blir sammenlikna?

Eldrehusolda i denne undersøkelsen er enslige eller par uten barn eller andre husholdsmedlemmer enn eventuell ektefelle. Eldre som bor sammen med andre personer enn ektefelle (eller i enkelte tilfelle: samboer), faller utafor. Aldersgrensa er satt til 65 år og det er "hovedinntektstakers" alder vi holder oss til.

Barnefamiliene er avgrensa til par med heimeboende barn. Enslige forsørgere faller utafor. Yngste barn er 0-16 år. Øvrige barn kan være eldre. I 1982 og 1986 kan øvrige barn være opp til og med 19 år. I 1970 og 1979 vil de i enkelte tilfelle kunne være enda eldre.

Tabell 6.1 viser de to gruppernes størrelse og sammensetting i undersøkelsesperioden (1970-86).

5.2 Mål for sentraltendens og spredning

I inntektsstatistikken er det vanlig å beskrive inntektsutviklinga ved hjelp av gjennomsnittstall for alle personer eller hushold og for undergrupper av disse (f.eks. etter alder, sosioøkonomisk status, husholdstype m.v.). Fordelen med en slik presentasjon er at gjennomsnittet er en størrelse som de fleste skjønner og kan forholde seg til. Hvis f.eks. barnefamilienes gjennomsnittlige disponible inntekt har økt med 50 prosent i en bestemt periode, mens eldrehusoldas gjennomsnittsinntekt har økt med 60 prosent, kan en si at eldrehusolda i gjennomsnitt har hatt ei bedre inntektsutvikling enn barnefamilie.

Problemet er naturligvis at endringer i sammensettinga av sjølve gruppa vil kunne påvirke gjennomsnittet. F.eks. kan endringer i sammensettinga føre til at gjennomsnittet øker også når flertallet av alle enhetene i gruppa har en inntektsnedgang. Barnefamilier med mange barn har gjerne lavere inntekt pr forbruksenhet enn famili-

er med få barn (figur 6.3). Etterhvert som det blir relativt færre barnefamilier med mange barn, og relativt flere med få barn, vil dette i seg sjølv føre til at barnefamilienes gjennomsnittsinntekt pr forbruksenhet øker. Eldre par har gjerne høgere inntekt pr forbruksenhet enn eldre enslige, og yngre pensjonister har gjerne høgere inntekt enn eldre pensjonister (figur 6.2). Også endringer i eldrehusoldas alders- og husholdssammensetting vil dermed kunne påvirke gjennomsnittet for heile denne gruppa.

Det er likevel mulig å ta hensyn til slike endringer i gruppenes sammensetting ved å splitte opp i undergrupper etter f.eks. alder og størrelsen på husholdet, og sammenlikne inntektsutviklinga for disse undergruppene.

I tillegg til gjennomsnittet er vi også interessert i hvordan spredningen innafor gruppa er. I ei gruppe som har ei gjennomsnittsinntekt på f.eks. 250 000 kr, kan en tenke seg at gruppas totale inntekt er fordelt på mange ulike måter. Det kan f.eks. være slik at de fleste enhetene i gruppa ligger rundt dette gjennomsnittet, eller at de fleste ligger godt under, mens et fåtall ligger svært høgt og trekker gjennomsnittet opp.

Det er utvikla mange ulike typer mål for å beskrive inntektsfordelinga innafor ei gruppe. Gini-koeffisienten og A-ulikheten gir hver på sin måte et samla mål for fordelinga (Aaberge 1982, Andersen og Aaberge 1983, Bojer 1990).

I inntektsstatistikken har det vært vanlig å beskrive inntektsfordelinga på en noe meir omstendelig, men kanskje lettere forståelig måte. Der deler en den gruppa en ønsker å beskrive inntektsfordelinga for, inn i ti like store undergrupper etter stigende inntekt (desiler) og berekner gjennomsnittsinntekta innafor hver undergruppe. Da kan en f.eks. se om den tidelen av husolda som har lavest inntekt (1. desil), i løpet av en bestemt periode har fått økt eller redusert si gjennomsnittsinntekt i forhold til den tidelen som har høgst inntekt (10. desil).

I denne undersøkelsen har vi brukt den siste måten å beskrive inntektsfordelinga på, men i stedet for desiler har vi nytta kvartiler, dvs vi har delt hver av de to hovedgruppene inn i **fire** like store undergrupper etter stigende inntekt. Ved å sammenlikne gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr forbruksenhet mellom kvartilene over tid, får vi et grovt bilde av utvikling i fordeling av økonomiske levekår blant barnefamilier og eldrehushold hver for seg.

5.3 Inntektas sammensetting

De ulike husholda kan få inntekta si fra mange forskjellige kilder. Det kan dreie seg om lønnsinntekt, næringsinntekt, ulike former for kapitalinntekt, private og offentlige overføringer. Fra den samla inntekta som dette summerer seg opp til, trekkes skatt. Da får vi inntekt etter skatt, som er det målet for økonomiske levekår, som nyttes i denne undersøkelsen (se avsnitt 4.2, jfr vedlegg 1).

Har de enkelte inntektskomponentene endra sin betydning for henholdsvis eldrehushold og barnefamilier i løpet av perioden 1970-1986? Er inntekta for de to gruppene sammensatt på en annen måte i 1986 enn den var i 1970? Og - hvor mye betyr skatten for de to gruppenes inntektsutvikling?

Endringer i en inntektskomponents andel av samla inntekt i gjennomsnitt kan både være et resultat av at denne inntekta har fått endra betydning for de hushold som mottar den (ved at den er blitt redusert eller ved at andre inntektskomponenter har økt meir), og av at andelen hushold som mottar ei slik inntekt har endra seg. Hvis f.eks. de offentlige overføringenes andel av eldrehusholdas samla inntekt i gjennomsnitt har økt, kan dette skyldes at de enkelte eldrehushold mottar en stadig større andel av si samla inntekt i form av offentlige overføringer. Men det kan også bety at stadig flere av eldrehusholda mottar slike ytelser. Vi skal derfor også i enkelte tilfelle undersøke hvor stor andel av husholda som mottar inntekter av ulike typer.

5.4 Virkningen av skatter og overføringer

Hva betyr de endringene vi måtte finne i nivået og fordelinga av skatter og overføringer, for utviklinga i fordeling av inntekt etter skatt **mel-**

lom på den eine sida par med barn og på den andre sida eldrehushold, og hva betyr disse endringene for utviklinga i fordeling av inntekt etter skatt **innafor** hver av disse to gruppene?

Ofte kan det være nyttig å skille mellom direkte og indirekte virkninger av offentlige tiltak. De **direkte virkningene** er den endringa en får i fordelingsresultatet under forutsetning av at de enhetene det omfordeles mellom, ikke endrer sin atferd. De **indirekte virkningene** er nettopp de endringene i fordelingsresultatet som skyldes at de det omfordeles mellom, endrer atferd ved å tilpasse seg omfordelingsreglene (skattereglene, regler for tilståelse og utmåling av overføringer). I praksis er det ikke alltid like lett å skille mellom direkte og indirekte virkninger av skatt og overføringer (Torp 1988).

Innen sosiologisk og statsvitenskapelig velferdsstatsforskning har det vært vanlig å måle fordelingsvirkningene av skatter og overføringer ved å betrakte husholdas inntektsdanning som en trinnsvis prosess, der en i utgangspunktet har ei bestemt fordeling av markedsinntekt (yrkesinntekt, kapitalinntekt og private overføringer; de ulike inntektsbegrep er definert i vedlegg 1, pkt 1). Deretter trekker det offentlige inn en del av disse inntektene gjennom skattesystemet og betaler ut en del overføringer til husholda. Gjennom denne prosessen blir inntektsfordelinga og dermed også fordelinga av økonomiske levekår endra.

En forutsetter at markedsinntekta representerer fordelinga "før" overføringer og skatt. Markedsinntekt pluss offentlige overføringer er lik samla inntekt. Fordelinga av samla inntekt kan betraktes som fordelinga "etter" overføringer, og forskjellen mellom fordelinga av markedsinntekt og samla inntekt som et mål på overføringenes omfordelende effekt. Samla inntekt minus skatter er lik inntekt etter skatt, og forskjellen mellom fordelinga av samla inntekt og inntekt etter skatt kan betraktes som et mål på skattenes omfordelende effekt. Forskjellen mellom fordelinga av markedsinntekt og inntekt etter skatt er da et mål på heile skatte- og overføringssystemets omfordelende effekt (Herigstad 1986, Ringen 1987 og 1991a, Uusitalo 1989 og 1991).

Det er denne metoden som nyttes her.

Først skal vi undersøke om skattenes og overføringenes virkning på inntektsfordelinga **mellom** barnefamilier og eldrehushold har endra seg i

perioden 1970-1986. Dette gjør vi ved å sammenlikne gjennomsnittlig markedsinntekt, samla inntekt og inntekt etter skatt, alle pr **forbruksenhet** for hver av de to gruppene (se tabell 8.1). Vi nytter inntekt pr forbruksenhet fordi vi ikke først og fremst er opptatt av inntektsfordelinga mellom husholda, men fordelinga i "økonomiske levekår" (se avsnitt 4.3).

Deretter skal vi undersøke om skattenes og overføringenes virkning på inntektsfordelinga innen de to gruppene har endra seg i samme periode. Det gjør vi ved å sortere husholda i hver av de to gruppene etter stigende inntekt etter skatt pr forbruksenhet og fordele dem på fire deler (kvartiler). 1. kvartil er da den "fattigste" fjerdedelen, dvs den fjerdedelen som har lavest inntekt etter skatt pr forbruksenhet, 4. kvartil er den "rikeste" fjerdedelen". Deretter sammenlikner vi gjennomsnittlig markedsinntekt, samla inntekt og inntekt etter skatt, alle pr forbruksenhet for de fire fjerdedelene vi har delt hver av de to hovedgruppene inn i.

Metoden skiller ikke mellom direkte og indirekte virkninger. Den kan ikke si oss i hvilken grad det er endringer i regler og satser eller endringer i atferd som har forårsaket eventuelle endringer i

fordelingsresultatet. Men ved å ta i bruk kunnskap vi ellers har om endringer i regelverk mv (se kapittel 2 og 3), kan vi indirekte slutte oss til hva slags virkninger det dreier seg om.

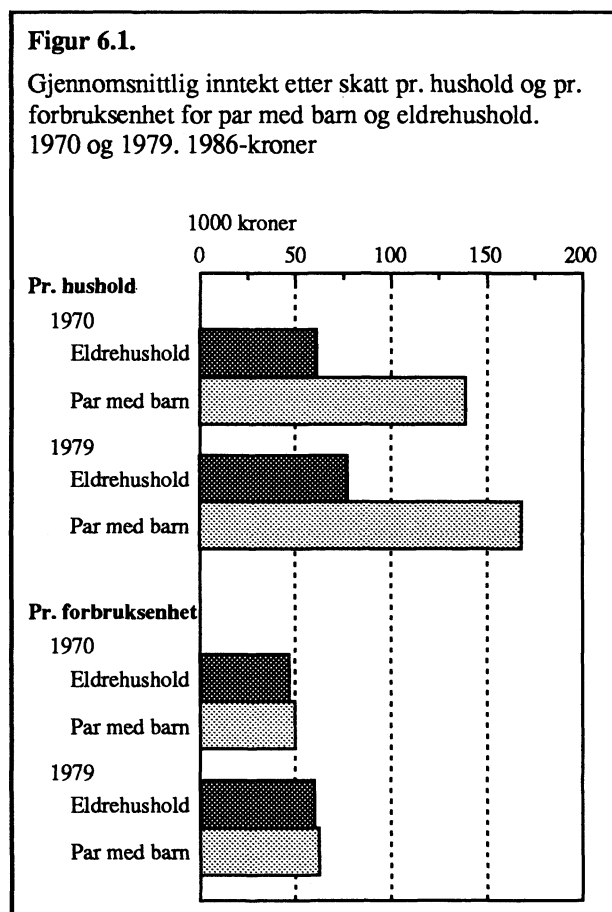
Forutsetningen om at husholdas inntektsdanning skjer gjennom en trinnvis prosess (se foran), kan kritiseres. Fordelinga av markedsinntekt på et gitt tidspunkt er naturligvis ikke uavhengig av hva slags skatte- og overføringssystem en har. Husholda vil tilpasse seg det eksisterende systemet. Forskjellen mellom fordeling av markedsinntekt og fordeling av samla inntekt er ikke **bare** et resultat av overføringssystemet, og forskjellen mellom fordeling av samla inntekt og fordeling av inntekt etter skatt skyldes ikke **bare** skattesystemet.

Men denne kritikken rammer først og fremst modellen når den nyttes til å sammenlikne svært forskjellige omfordelingssystemer, f.eks. når den nyttes til å sammenlikne det norske systemet med et system uten skatt og overføringer. Anvendt med forsiktighet kan den likevel nyttes til å sammenlikne systemer, der forskjellene er små, slik en gjør når en, som her, ønsker å si noe om betydningen av **endringer** i et konkret skatte- og overføringssystem **over tid**.

6. Inntektsutvikling for par med barn og for eldre- hushold

6.1 1970-tallet - eldrehusholdas tiår?

I utgangspunktet (1970) var det stor forskjell mellom par med barns og eldrehusholds inntekt pr hushold. Forskjellen blir langt mindre når vi sammenlikner inntekt pr forbruksenhet:

Eldrehusholdas inntekt etter skatt pr forbruksenhet økte fra 94 prosent av gjennomsnittet for par med barn i 1970 til vel 96 prosent i 1979. I den forstand fant det altså sted ei viss utjamning mellom de to gruppene i perioden.

Fra 1970 til 1979 hadde eldrehusholda i gjennomsnitt ei øking i realinntekt etter skatt pr hushold på 27 prosent, par med barn noe mindre (21 prosent). Målt i faste kroner var likevel forskjellen mellom de to gruppenes gjennomsnittlige inntekt etter skatt blitt større (ca 13 000 1986-kroner).

Det er ikke uventa at eldrehusholda har hatt ei realinntektsutvikling fullt på høyde med barnefamilieene i denne perioden. De fleste er pensjonister og har nytt godt av bedra pensjonsrettigheter og økte pensjoner (se avsnitt 3.2). I kapittel 7 skal vi se nærmere på hvilken betydning de ulike inntektskomponentene hadde for de eldres inntektsutvikling på 1970-tallet.

Par med barn hadde i gjennomsnitt noe større realvekst i inntekt etter skatt pr forbruksenhet (ca 25 prosent) enn i inntekt etter skatt pr hushold (ca 21 prosent). Dette skyldes at gjennomsnittlig antall barn pr hushold gikk ned på 1970-tallet, mens gjennomsnittlig husholdsstørrelse blant eldrehusholda var meir stabil i denne perioden (tabell 6.1). For de eldre var det derfor ingen merkbar forskjell mellom realinntektsutvikling pr hushold og pr forbruksenhet.

Det kan altså se ut til at synkende barnetall i noen grad motvirka den utjamninga i økonomiske levekår mellom par med barn og eldrehushold som utviklinga i husholdsinntektene på 1970-tallet bidro til.

Tabell 6.1

Eldrehushold etter husholdstype og hovedforsørgers alder. Par med barn etter antall barn. 1970, 1979 og 1986. Prosent

	1970	1979	1986
Eldrehushold¹			
Enslige	58	61	58
65-69 år	15	13	13
70-79 år	32	30	26
80 år og over	12	18	18
Par	42	39	42
65-69 år	15	15	19
70-79 år	23	19	20
80 år og over	3	5	4
Alle	100	100	100
Par med barn²			
1 barn	26	28	25
2 barn	39	46	49
3 barn	23	20	21
4 eller flere barn	12	7	5
Alle	100	100	100

¹ Par og enslige uten barn. Hovedforsørger 65 år eller eldre. ² Yngste barn er 0-16 år. Øvrige barn kan være eldre. I 1986 (og 1982) kan øvrige barn være opp til og med 19 år. I 1970 og 1979 kan de i enkelte tilfelle være eldre.

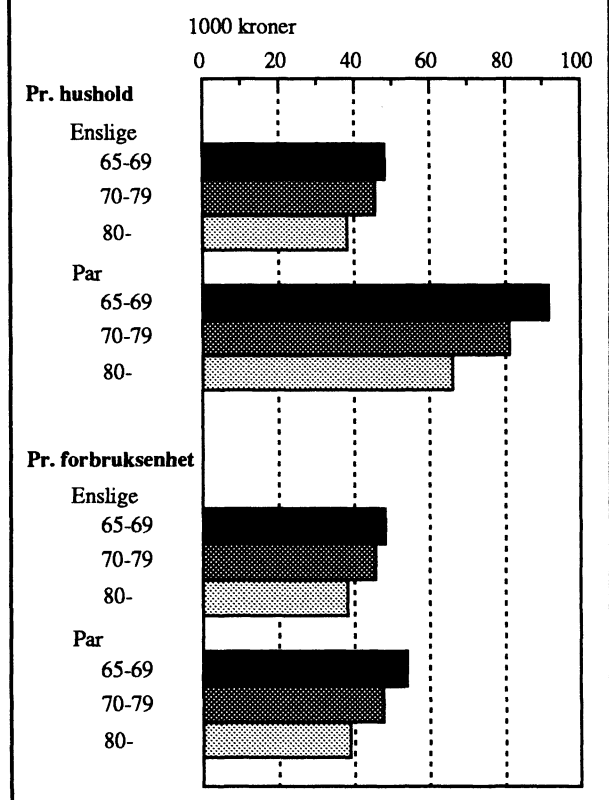
Dersom barn gis ei lavere forbruksvekt enn vi har gjort her (se avsnitt 4.3), vil forskjellen mellom par med barns og eldrehusholds inntekt pr forbruksenhet bli noe større enn figur 6.1 viser, og sia gjennomsnittlig antall barn pr par med barn er større i 1970 enn i 1979, vil realveksten i barnefamiliens inntekt etter skatt pr forbruksenhet i denne perioden bli noe mindre enn figur 6.1 viser.

Sia det kan rettes kritikk mot de forbruksvektene vi nytter ved beregning av inntekt pr forbruksenhet (se avsnitt 4.3), har vi også delt eldrehusholda inn i undergrupper etter alder og husholdstype og par med barn etter antall barn. På denne måten kan vi studere inntektsutviklinga i grupper, som ikke påvirkes av endringer i husholdsstørrelse og -sammensetting. For eldrehusholdas vedkommende gir det oss også mulighet til å undersøke i hvilken grad utviklinga i gjennomsnittsinntekt etter skatt for alle eldrehushold påvirkes av endringer i alderssammensettinga i eldregruppa.

I 1970 hadde de yngste blant de eldre (65-69 år) høyere gjennomsnittsinntekt etter skatt enn de eldste aldersgruppene (70-79 år og 80 år og over) og par hadde høyere inntekt enn enslige. Dette gjelder enten vi ser på inntekt pr hushold eller pr forbruksenhet.

Figur 6.2.

Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr hushold og pr. forbruksenhet for eldrehushold etter alder og husholdstype. 1970

Det blir stadig flere av de eldste blant de eldre (avsnitt 2.2). Fra 1970 til 1979 økte andelen eldrehushold (enslige og par) med hovedinntektstaker 80 år eller eldre fra 15 til 23 prosent (tabell 6.1). Sia disse har lavere inntekt pr forbruksenhet enn de yngre blant de eldre (figur 6.2), bidrar dette, isolert sett, til å redusere inntektsveksten blant eldrehusholda på 1970-tallet og trolig også til å øke ulikheten innen eldregruppa.

Tabell 6.2 viser at alle eldregruppene fikk ei betydelig realinntektsøkning fra 1970 til 1979. Det var de yngste (65-69 år) og de eldste (80 år og over) som hadde størst prosentvis vekst i gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr hushold i perioden 1970-1979. Dette gjaldt både blant enslige og blant par. F.eks. hadde enslige 65-69-åringene en realvekst i inntekt etter skatt på 39 prosent, 70-79-åringene på 25 prosent og de på 80 år eller over på 32 prosent. Derimot var det ikke særlig forskjell i inntektsutviklinga for enslige og par på samme alderstrinn.

Tabell 6.2

Realvekst i inntekt etter skatt pr hushold for eldre-hushold, etter husholdstype og alder 1970-1979. Prosent

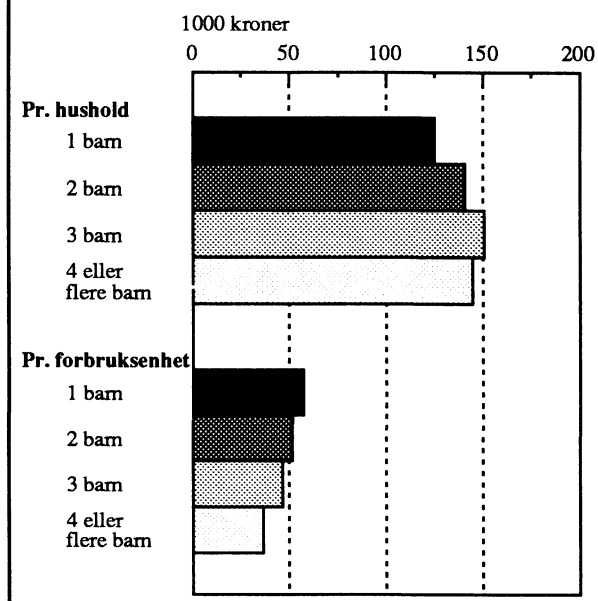
	65-69	70-79	80-
Enslige	39	25	32
Par	36	25	36

Det som overrasker er kanskje først og fremst at de yngste blant de eldre, dvs den gruppa som blei berørt av senka pensjonsalder fra 1973 og økt førtidspensjonering (se avsnitt 2.4) hadde ei såvidt sterk inntektsøkning. En skulle kanskje ha venta at økt pensjonering førte til reduserte inntekter. Vi skal komme tilbake til dette når vi har fått sett nærmere på endringer i inntektas sammensetting for den samme gruppa (kapittel 7).

I 1970 hadde par med 1 - 2 barn i gjennomsnitt lavere inntekt etter skatt pr hushold enn de med flere barn. Derimot var det de med flest barn som hadde lavest inntekt pr forbruksenhet:

Figur 6.3.

Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. hushold og pr. forbruksenhet for par med barn, etter antall barn. 1970-1986-kroner

Dersom vi ser bort fra de med 4 eller flere barn (den minste gruppa), var det de med færrest barn og lavest husholdsinntekt, (men høyest inntekt pr forbruksenhet) som hadde størst realinntektsvekst i perioden 1970-1979, henholdsvis 26, 20 og 14 prosent for par med 1, 2 og 3 barn (tabell 6.3).

Tabell 6.3

Realvekst i inntekt etter skatt pr hushold for par med barn, etter antall barn. 1970-1979. Prosent

1 barn	26 prosent
2 barn	20 prosent
3 barn	14 prosent
4 eller flere barn	34 prosent
Alle par med barn	21 prosent

Alle undergruppene av par med barn (igjen med unntak av de med 4 eller flere barn) hadde ei inntektsutvikling som enten var svakere enn, eller omtrent på samme nivå som, den gruppa av eldre-hushold som hadde lavest inntektsvekst.

6.2 Perioden 1979-1986: Barnefamilie drar fra eldre-husholda

I perioden 1979-1986 dro barnefamilie fra eldre-husholda igjen. Mens barnefamilie i gjennomsnitt fikk økt si realinntekt etter skatt med ca. 28 prosent i denne perioden, måtte eldre-husholda nøye seg med 14 prosent (tabell 6.4).

Tabell 6.4

Realvekst i inntekt etter skatt pr hushold for par med barn og eldre-hushold 1979-1986. Prosent

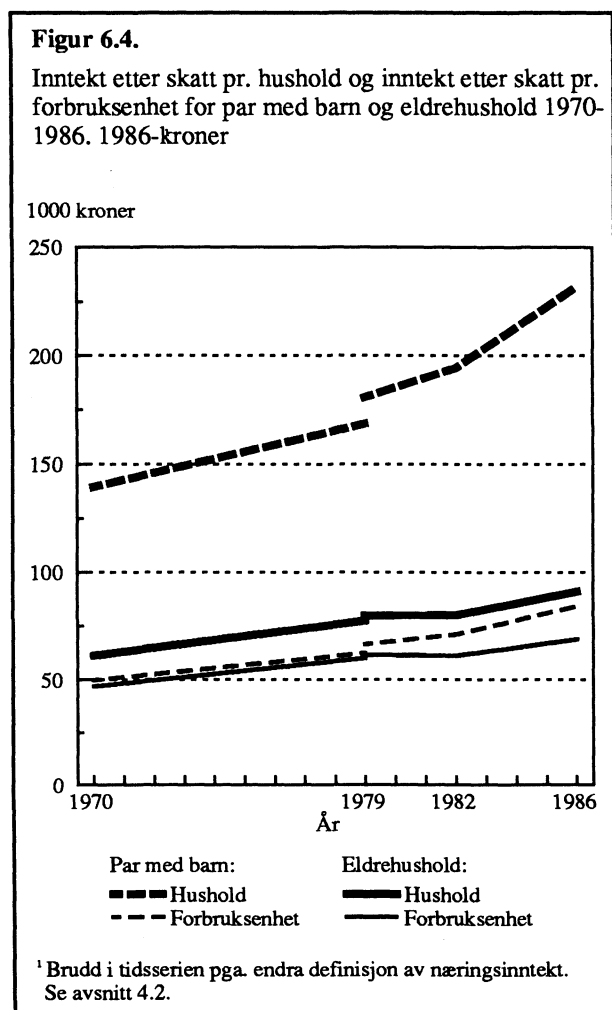
	1979-1982	1982-1986	1979-1986
Par med barn	8	19	28
Eldre-hushold	0	14	14

Det var først og fremst fra 1979 til 1982 at inntektsutviklinga for eldre-husholda stagnerte. I denne perioden holdt gjennomsnittlig inntekt etter skatt for eldre-husholda under ett så vidt trinn med prisstiging. Barnefamilie gjennomsnittlige realinntekt etter skatt økte i samme periode med ca 8 prosent.

Denne inntektsstagnasjonen for eldrehusholda i perioden 1979-1982 ser ut til å ha ramma alle undergrupper, unntatt par i alderen 70-79 år, som hadde en realvekst på ca. 2 prosent. Ingen av de andre 5 undergruppene av eldrehushold som vi opererer med, fikk økt realinntekt etter skatt fra 1979 til 1982 (tabell 4 i vedlegg 2). I avsnitt 7.2 skal vi diskutere mulige forklaringer på at eldrehusholda sakka akterut i denne perioden.

Ser vi heile perioden 1979-1986 under ett, hadde alle undergrupper av par med barn sterkere inntektsvekst enn alle undergruppene blant eldrehusholda (se tabell 4 og 5 i vedlegg 2).

Den moderate utjamninga som fant sted mellom par med barn og eldrehushold på 1970-tallet, blei meir enn oppveid gjennom den inntektsutviklinga som fant sted i første halvdel av 1980-tallet (figur 6.4).

I perioden 1979-1986 var sammensettinga av begge gruppene relativt stabil. For eldrehusholda gjaldt dette både fordeling etter husholdstype og etter alder (tabell 6.1). Dermed påvirkes ikke inntektsutviklinga for eldrehusholda av endringer i alderssammensettinga, og vårt valg av forbruksvekter får liten eller ingen konsekvens for utviklinga i de to gruppene inntekt etter skatt pr forbruksenhet i denne perioden. Dersom vi aksepterer at OECDs forbruksvekter legger for stor vekt på utgiftene ved å ha barn (se avsnitt 4.3), vil forskjellen mellom barnefamiliene og eldrehusholda også i denne perioden være noe større enn figur 6.4 viser (jfr avsnitt 6.1).

Det er nytta noe ulike inntektsbegrep for de to periodene, og det er derfor ikke uten videre lett å si hvor mye større forskjellen mellom gruppenes økonomiske levekår var i 1986 enn i 1970. Det er først og fremst endringene i definisjonen av næringsinntekt og endringene i sykepengeordninga på 1970-tallet som har skapt problemer (avsnitt 4.2).

Vi har forsøkt å anslå i hvilken grad disse definisjonsendringene kan tenkes å påvirke de konklusjoner om fordeling av og utvikling i økonomiske levekår som vi trekker i dette kapitlet (vedlegg 1, pkt 2 og 3). Disse beregningene gir grunn til å rekne med at de "feil" som disse definisjonsendringene måtte gi, ikke røkkes ved hovedkonklusjonene i dette kapitlet. I all hovedsak gir de ukorrigerede talla et riktig bilde av utviklinga i de to gruppenes økonomiske levekår.

6.3 Ulikheten innen gruppene

Så langt har vi sett på gjennomsnittlig inntektsutvikling for par med barn og eldrehushold og undergrupper av disse. Men vi er også interessert i å vite om det har blitt større eller mindre forskjeller innen de to hovedgruppene.

I tabell 6.5 har vi delt hver av de to hovedgruppene inn i fire like store undergrupper (kvartiler) etter stigende inntekt etter skatt pr forbruksenhet. 1. kvartil er i denne forstand den "fattigste" fjerdedelen innen hver av gruppene, 4. kvartil den "rikeste" fjerdedelen. Deretter har vi beregnet gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr forbruksenhet innen hvert kvartil som prosent av gjennomsnittet for vedkommende gruppe. Vi ser f.eks. at den "fattigste" fjerdedelen blant eldrehusholda har ei gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr forbruksenhet som utgjør 54 prosent av gjennomsnittet for alle eldrehushold.

Tabell 6.5

Eldrehushold og par med barn. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr forbruksenhet i hvert kvartil i prosent av gjennomsnittet for vedkommende gruppe. 1970-1986

	1970	1979	1979*	1982	1986
Eldrehushold	100	100	100	100	100
1. kvartil	54	63	61	58	64
2. kvartil	72	76	74	79	79
3. kvartil	96	98	96	101	101
4. kvartil	177	163	169	162	156
Par med barn	100	100	100	100	100
1. kvartil	57	61	61	61	62
2. kvartil	82	86	83	84	84
3. kvartil	103	106	102	103	103
4. kvartil	158	146	154	151	151

) Endra inntektsbegrep fra 1979. Se avsnitt 4.2.

Relativt sett var spredningen større i 1970 enn i 1979 både blant eldrehushold og blant par med barn i den forstand at gjennomsnittet for laveste kvartil og gjennomsnittet for høyeste kvartil lå nærmere gjennomsnittet for alle innen begge gruppene i 1979 enn i 1970 (tabell 6.5). I denne forstand fant det altså sted ei utjamning i inntekt etter skatt innen begge grupper i løpet av denne perioden.

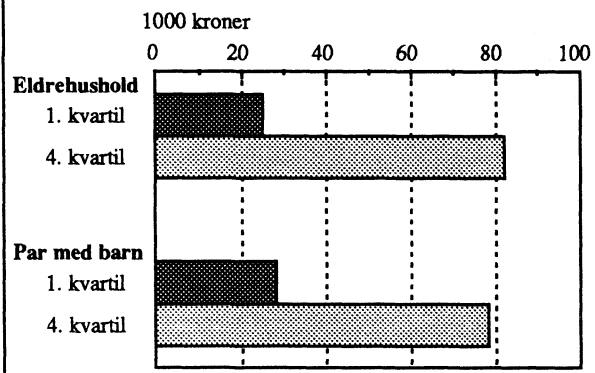
Spredningen var større blant eldrehushold enn blant par med barn både i 1970 og i 1979. Begge år var gjennomsnittet for høyeste kvartil i prosent av gjennomsnittet for alle hushold i vedkommende gruppe større blant eldrehusholda (177 og 163 prosent) enn blant par med barn (158 og 146 prosent). Målt på samme måte lå gjennomsnittet for laveste kvartil omtrent på samme nivå for begge grupper. Forskjellen var 3 prosentpoeng i 1970, 2 prosentpoeng i 1979 (tabell 6.5).

Også dersom vi ser på avstanden mellom 1. og 4. kvartil målt i faste kroner, var spredningen større blant eldrehushold enn blant par med barn. I 1970 var f.eks. differansen mellom gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr forbruksenhet for 1. og 4. kvartil blant eldrehusholda vel 57 000 1986-kroner, blant par med barn vel 50 000.

Fram til 1979 endra dette seg lite. Forskjellen mellom 1. og 4. kvartil økte noe innen begge grupper, men fortsatt var den interne ulikheten størst blant eldrehusholda (tabell 8.3 og 8.5).

Figur 6.5.

Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet i 1. og 4. kvartil. Eldrehushold og par med barn. 1970. 1986-kroner

Inntektsforskjellene og dermed forskjellene i økonomiske levekår innen de to gruppene på 1970-tallet kan være noe større enn talla foran tyder på. Årsaken til det er bl.a. at vi har måttet berekne næringsinntekt netto, dvs etter avskrivninger, fondsavsetninger mv, for å kunne sammenlikne inntektstall fra 1979 med inntektstall fra 1970. Isolert sett fører dette til at forskjellene i inntekt etter skatt pr hushold og pr forbruksenhet blir noe mindre enn om vi hadde kunnet nytte næringsinntekt før avskrivninger mv (se tabell 6.5). Retningen og størrelsen på **endringene** i fordelinga innen hver av gruppene påvirkes likevel neppe av dette (vedlegg 1, avsnitt 2).

Men samtidig får også vårt valg av forbruksvekt konsekvenser for forskjellene i inntekt etter skatt pr forbruksenhet innen de to gruppene. Dersom en aksepterer at de forbruksvektene som nyttes (OECD-skalaen), legger for stor vekt på pars utgiftsbehov sammenlikna med ensliges (se avsnitt 4.3), betyr også dette, isolert sett, at våre tall undervurderer ulikhetene i økonomiske levekår blant eldrehusholda. Eldre par har gjerne høyere inntekt pr forbruksenhet enn enslige eldre (figur 6.2). Redusert forbruksvekt for par vil dermed øke forskjellen mellom den fjerdedelen som har lavest og den fjerdedelen som har høyest inntekt etter skatt pr forbruksenhet blant eldrehusholda. Sia sammensettinga av gruppa ikke endres vesentlig, vil et eventuelt skifte av forbruksvekt likevel ikke påvirke endringene i forskjellene i økonomiske levekår i nevneverdig grad.

Redusert forbruksvekt for barn vil, som tidligere nevnt, føre til at alle par med barn får høyere inntekt etter skatt pr forbruksenhet, men den vil øke mest for de som har flest barn. Sia par med flere barn gjerne har lavere inntekt etter skatt pr forbruksenhet enn par med få barn (figur 6.3), vil dette, isolert sett, føre til mindre forskjeller i inntekt etter skatt pr forbruksenhet barnefamiliene imellom enn tabell 6.5 og figur 6.5 viser. Gjennomsnittlig antall barn reduseres i løpet av perioden 1970-1979 omtrent like mye blant den fjerdedelen som har høgest, som blant den fjerdedelen som har lavest inntekt etter skatt pr forbruksenhet. Dermed får ikke et eventuelt skifte av forbruksvekt for barn, konsekvenser for endringene i forskjellene i økonomiske levekår blant barnefamiliene.

I perioden 1979-1986 endra den relative forskjellen mellom 1. og 4. kvartil innen gruppa par med barn seg lite. Blant eldrehusolda blei gjennomsnittet i høyeste kvartil redusert i forhold til gjennomsnittet for heile gruppa, mens gjennomsnittet for laveste kvartil lå rundt 60 prosent av gjennomsnittet for alle eldrehusold gjennom heile perioden.

Ved slutten av perioden (1986) var den relative avstanden mellom 1. og 4. kvartil nokså lik mellom de to gruppene (tabell 6.5), men nå var avstanden målt i kroner blitt større blant par med barn (vel 75 000 1986-kroner) enn blant eldrehusold (nær 64 000 1986-kroner) (figur 6.6).

I perioden 1979-1986 er næringsinntekta berekna brutto, dvs før fondsavsetninger, avskrivninger mv. Dermed undervurderer ikke tabell 6.5 og figur 6.6 forskjellene i økonomiske levekår blant par med barn eller blant eldrehusold i denne perioden pga av innteksundersøkelsenes næringsinntektsbegrep. Derimot ville eventuelle endringer i forbruksvektene ha påvirkta resultatata i samme retning som i perioden før (se merknadene foran).

6.4 Sammenfatting

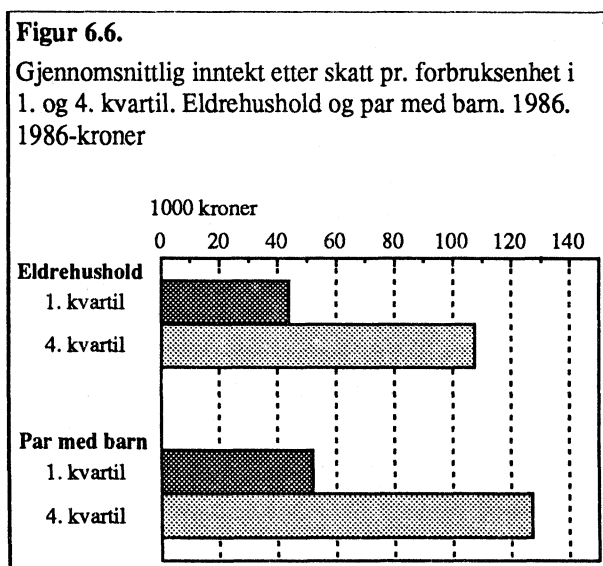
Par med barn har i gjennomsnitt hatt bedre økonomiske levekår enn eldrehusold gjennom heile perioden 1970-1986. I 1970 var forskjellen mellom de to gruppenes økonomiske levekår små, og det fant sted ei viss tilnærming dem imellom i løpet av 1970-tallet både relativt og målt i faste kroner.

På 1970-tallet var ulikhetene i økonomiske levekår større blant eldrehusold enn blant par med barn. Innen begge grupper blei imidlertid den relative ulikheten mindre. Målt i faste kroner var forskjellen mellom den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen innen hver gruppe noe nær den samme i 1970 og 1979.

I perioden 1979-1986 dro par med barn fra eldrehusolda. Forskjellen i økonomiske levekår mellom de to gruppene økte. Ser vi perioden 1970-1986 under ett, var det større avstand mellom de to gruppene ved slutten av enn ved begynnelsen til perioden.

Den utjamning som hadde funnet sted blant par med barn på 1970-tallet stoppa opp. Målt i faste kroner økte forskjellene.

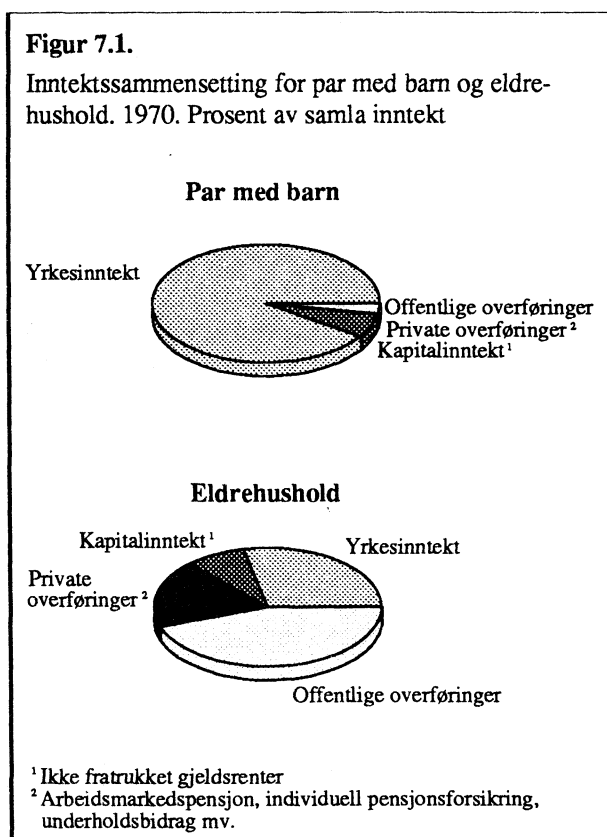
Blant eldrehusolda fortsatte den relative utjamninga også etter 1979. Målt i faste kroner var forskjellen mellom den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelens gjennomsnittlige inntekt etter skatt pr forbruksenhet omtrent like stor i 1986 som i 1979.

7. Skatt, overføringer og inntektsutvikling

7.1 Skatteskjerpning og økte offentlige overføringer på 1970-tallet

Par med barn fikk i 1970 nesten all si inntekt i form av yrkesinntekt (91 prosent), mens eldrehus- holda fikk over halvparten av si inntekt som offentlige eller private overføringer (henholdsvis 45 og 19 prosent):

For barnefamilieene består de private overføringene som vi har opplysninger om i inntektsundersøkelse- sene, i all hovedsak av underholdsbidrag. De utgjør i gjennomsnitt en så liten andel av deres samla inntekt (under en halv prosent) at de ikke vises på figur 7.1. Frivillige overføringer (gaver) blir ikke

registrert i selvangivelsen og dermed heller ikke i inntektsundersøkelsene. Det er grunn til å tro at slike private overføringer i større grad går fra eldre til yngre enn den andre veien, og at omfanget øker i takt med den private formuesoppbygginga (Øver- bye 1987). Vi kan derfor rekne med at de private overføringenes betydning for barnefamilienes økonomi er undervurdert i figur 7.1. Noe meir usikkert er det om deres betydning har økt i denne perioden. Omfanget av gaver i form av naturalia var i følge forbruksundersøkelsene ikke særlig mye større rundt midten av 1980-tallet enn i 1973.

I løpet av 1970-tallet økte de offentlige overførin- genes betydning for eldrehusholda, til 50 prosent av samla inntekt i 1973 og 56 prosent i 1979 (tabell 7.1). De private overføringenes betydning blei tilsvarende redusert, og utgjorde i 1979 ca 8 prosent av samla inntekt.

Tabell 7.1

Eldrehushold. Private og offentlige overføringer som andel av samla inntekt. 1970, 1973 og 1979. Prosent

	1970	1973	1979
Private overføringer	19	13	8
Offentlige overføringer . .	45	50	56
Sum overføringer	63	64	65

Det er ikke uventa at de **offentlige** overføringenes betydning for eldrehusholdas inntekter økte i denne perioden. De fleste var pensjonister og pensjonene økte. Tilleggspensjonssystemet var under oppbyg- ging, slik at hvert nytt kull av pensjonister fikk høyere pensjon enn det foregående. Andelen minstepensjonister blei redusert, og økte særtil- leggssatser sørga for å øke minstepensjonene meir enn pensjonene for de som hadde tilleggspensjon (avsnitt 3.2).

Fra 1970 til 1973 økte dessuten andelen blant enslige 65-69 år som mottok skattepliktige ytelser fra folketrygda fra 60 til 78 prosent. Dette var i all hovedsak en følge av at pensjonsalderen blei satt ned i 1973. Men andelen fortsatte å øke, og var i 1986 oppe i 89 prosent. Ei tilsvarende utvikling var det blant par med hovedforsørger 65-69 år (tabell 7.2). Vi har da også tidligere sett at en i denne perioden fikk redusert yrkesaktivitet og økt "før-tidspensjonering", først og fremst blant menn (se avsnitt 2.4).

Tabell 7.2

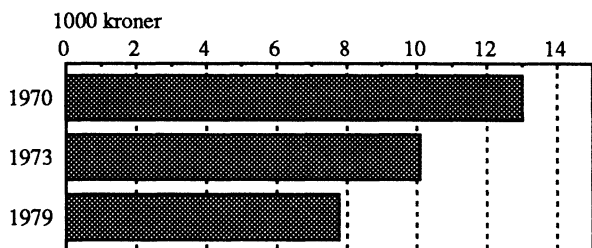
Enslige og par med hovedforsørger 65-69 år. Andel med skattepliktige ytelser fra folketrygda 1970-1986. Prosent

	1970	1973	1979	1982	1986
Enslige	60	78	81	87	89
Par	43	67	73	81	83

De **private** overføringene omfatter bl.a. ulike former for arbeidsmarkeds pensjoner, individuell pensjonsforsikring m.v. Deres betydning er blitt redusert parallelt med utbygginga av alderspensjonen i folketrygda (se tabell 3.2). Både relativt og absolutt har det vært en nedgang i de private overføringene til eldre husholda i perioden 1970-79 (figur 7.2) til tross at ca 1/3 av eldre husholda mottok slike overføringer både i 1970 og i 1979 (tabell 9 i vedlegg 2).

Figur 7.2.

Gjennomsnittlig privat overføring¹ pr. eldre hushold. 1970, 1973 og 1979. 1986-kroner

¹ Arbeidsmarkeds pensjon, individuell pensjonsforsikring mv.

Dette kan bl.a. ha sammenheng med at utbetalt pensjon fra Statens pensjonskasse og en del private tjenestepensjonsordninger samordnes med pensjonen fra folketrygda og bereknes "netto" (Hatland 1984). Denne samordninga tok til allerede da behovsprøvinga av den gamle alderstrygda blei oppheva i 1957. Etter hvert som en fikk bedre ytelser fra folketrygda, blei ytelsene fra disse tjenestepensjonsordningene redusert tilsvarende (Hippe og Pedersen 1988).

Yrkesinntektas andel av eldre husholdas samla inntekt var overraskende stabil i denne perioden. Dette gjelder både for lønnsinntekt (rundt 20 prosent) og næringsinntekt (7 - 9 prosent) (tabell 7.3).

Tabell 7.3

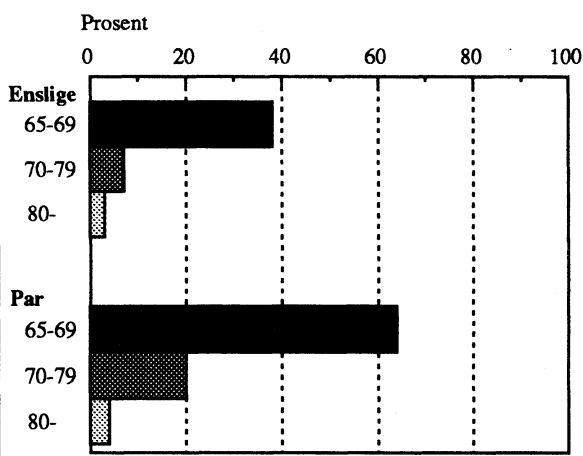
Yrkesinntektas andel av samla inntekt for eldre hushold. 1970, 1973 og 1979. Prosent

	1970	1973	1979
Lønnsinntekt	20	21	19
Næringsinntekt	9	7	8
Sum yrkesinntekt	28	29	27

Det er, naturlig nok, først og fremst de yngste av de eldre (de i alderen 65-69 år) som har yrkesinntekt:

Figur 7.3.

Yrkesinntekt som andel av samla inntekt. Eldre hushold etter husholdstype og alder. 1970. Prosent

Men det er også blant de i aldersgruppa 65-69 år vi ville ha forventet størst reduksjon i yrkesinntektas betydning pga nedsatt pensjonsalder og økt "förtidspensjonering". For ekteparas vedkommende var det da også en mindre nedgang i yrkesinntektas andel av samla inntekt fra 1970 til 1979, både for lønnsinntektas og næringsinntektas vedkommende. Men blant de enslige blei lønnsinntektas reduserte betydning oppveid av at næringsinntektas andel av samla inntekt økte fra 6 til 12 prosent (tabell 7.4).³

Tabell 7.4

Enslige og par med hovedforsørger 65-69 år. Lønns- og næringsinntekt 1970 og 1979. 1986-kroner og prosent av samla inntekt

	1970		1979	
	Kroner	Prosent	Kroner	Prosent
Enslige				
Lønnsinntekt	18 700	33	20 800	25
Næringsinntekt	3 200	6	10 200	12
Ektepar				
Lønnsinntekt	50 700	45	1 400	43
Næringsinntekt	21 500	19	26 000	16

Årsakene til at yrkesinntekta ikke fikk redusert betydning for de yngste blant eldrehusolda kan være flere:

Hovedforsørger 65-69 år er ofte gift med en person tidlig i 60-års alderen, og utviklinga i kvinners yrkesaktivitet i alder opp til 65 år (se avsnitt 2.4) kan bety mye for disse husholdas inntektsutvikling.

Generelt hadde både lønnstakere og sjølvstendig næringsdrivende ei god inntektsutvikling i siste halvdel av 1970-åra (NOU 1988:24, figur 2.17). Særlig sterk var inntektsutviklinga for sjølvstendige i primærnæringene (Aaberge og Wennemo 1988, tabell 4.4). Det siste skyldes først og fremst **inntektsopptrappinga i jordbruket**. Også de eldste blant de yrkesaktive kan ha nytt godt av denne veksten i yrkesinntektene.

For de som tilhører aldersgruppene nærmest opptil pensjonsalderen, kan nok også **innføringa av sykelønnsordninga i 1978** (se avsnitt 4.2, jfr vedlegg 1, avsnitt 3) ha betydd en del. Disse vil i større grad enn yngre aldersgrupper være sykmeldt og mottakere av sykepengar. Sia en i inntektsundersøkelsene ikke kan skille mellom lønn og

næringsinntekt på den eine sida og sykepengar på den andre, gav økte sykepengeutbetalinger⁴ seg utslag i økt lønns- og næringsinntekt.

For **barnefamiliene** tyder inntektsundersøkelsene på at det bare var ubetydelige endringer i inntekts-sammensettinga på 1970-tallet. Yrkesinntektas andel av samla inntekt lå på vel 90 prosent heile perioden. De offentlige overføringene (inklusive barnetrygd) holdt såvidt tritt med prisstiginga og utgjorde rundt 5-6 prosent av samla inntekt (tabell 7 i vedlegg 2). Sia sykepengar (og en del andre offentlige overføringer; f.eks. fødselspengar) enten blir registrert som yrkesinntekt eller ikke blir registrert i det heile tatt, har nok de offentlige overføringene i realiteten noe større og yrkesinntekta noe mindre betydning enn disse talla tyder på (se vedlegg 1, avsnitt 3). Trolig fikk de offentlige overføringene noe større betydning også for par med barn i løpet av 1970-tallet.

Par med barn betaler i gjennomsnitt langt meir skatt enn eldrehusolda, både målt i kroner og som andel av samla inntekt (tabell 7.5). Dels skyldes dette at barnefamiliene har høgere inntekter og av den grunn høgere skatt enn eldrehusolda, dels at de spesielle skattereglene for pensjonister gir dem lavere skatt enn yrkesaktive med samme inntekt (se avsnitt 3.1).

³ Det er relativt få av eldrehusolda i materialet vårt som har næringsinntekt (ca 10 prosent). Samtidig er det stor spredning i fordelinga (i 1979 var minimumsverdien ca 1,6 mill kr, maksimumsverdien nesten 20 mill). Dette skulle normalt tilsi at opplysningene om de eldres næringsinntekt er usikre. Men i vårt tilfelle, hvor disse ekstremverdier hører heime i "høginntektsutvalget" og dermed har langt mindre vekt enn de ordinære observasjonene i materialet (se NOS Inntektsstatistikk 1979), får ikke slike ekstremverdier den samme virkninga på gjennomsnittet som i utvalg, der alle enheter har samme trekkssannsynlighet.

⁴ Denne økinga var dels **reell** (pga utvida personkrets og gunstigere ytelser), dels en konsekvens av at sykepengene som en hovedregel først blei skattbare i og med innføringa av den nye sykelønnsordninga i 1978. Som en følge av dette blei en god del av sykepengene ikke registrert i inntektsundersøkelsene før ved 1979-undersøkelsen.

Tabell 7.5

Par med barn og eldrehushold. Skatt i prosent av samla inntekt og i 1986-kroner. 1970, 1973 og 1979.¹

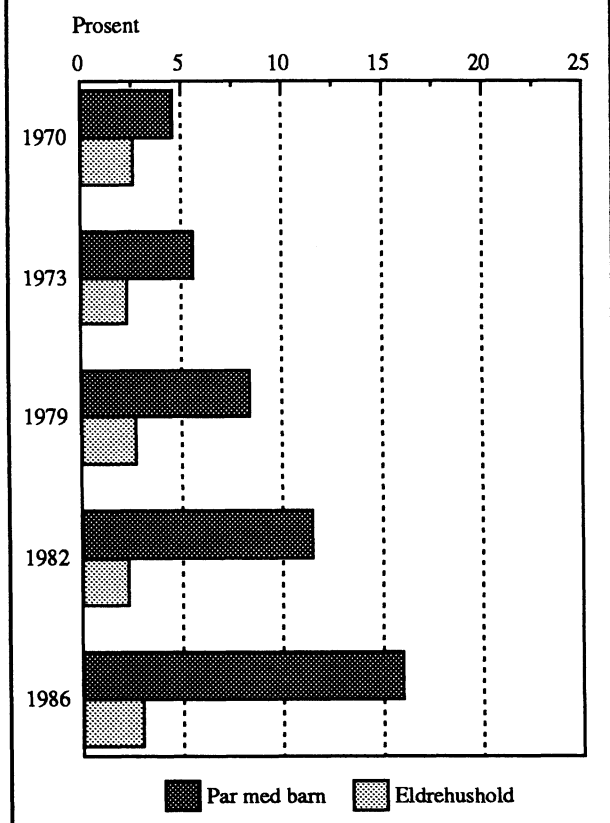
	1970		1973		1979	
	Kro- ner	Pro- sent	Kro- ner	Pro- sent	Kro- ner	Pro- sent
Par med barn	36 400	21	49 100	27	66 200	28
Eldrehushold	9 100	13	11 700	15	15 400	17

¹ Næringsinntekt er bereknet netto, dvs etter avskrivninger, fondsavsetninger mv. Talla kan derfor ikke sammenliknes med talla i tabell 7.7.

I perioden 1970-1979, da vi hadde ei viss utjaming innen og - i noen grad også - mellom gruppene (se kapittel 6), økte skatt som andel av samla inntekt for begge grupper, noe meir for par med barn (fra 21 til 28 prosent i gjennomsnitt) enn for eldrehushold (fra 13 til 17 prosent i gjennomsnitt) (tabell 7.5).

Figur 7.4.

Gjeldsrenter i prosent av samla inntekt. Eldrehushold og par med barn. 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986

For barnefamiliene kom skatteskjerpinga i all hovedsak i perioden 1970-1973, mens "skattetrykket" var relativt stabilt fra 1973 til 1979. Den sterke økinga fra 1970 til 1973 var trolig i hovedsak reell, men kan i noen grad også skyldes at innbetalingene til syketrygda først blei rekna som skatt og dermed registrert i inntektsundersøkelsene etter at syketrygda blei inkorporert i folketrygda i 1971 (se avsnitt 3.3). Derimot økte barnefamilienes gjeldsrenter fra 10 000 1986-kroner i gjennomsnitt i 1970 til 20 000 i 1979. Gjeldsrentenes andel av samla inntekt steig i samme periode fra 5 til 9 prosent (figur 7.4). Dette bidro, isolert sett, til å svekke virkninga av de progressive skattesatsene og til å redusere barnefamilienes skatt.

Dersom en aksepterer at medlemspremiene til syketrygda og arbeidsløsetrygda i 1970 var en form for skatt, var skattenivået i 1970 noe høgere og skatteskjerpinga fra 1970 til 1973 noe mindre enn talla foran tyder på (vedlegg 1, avsnitt 3).

7.2 1980-tallet: Økt tilpassing til skatte-regler?

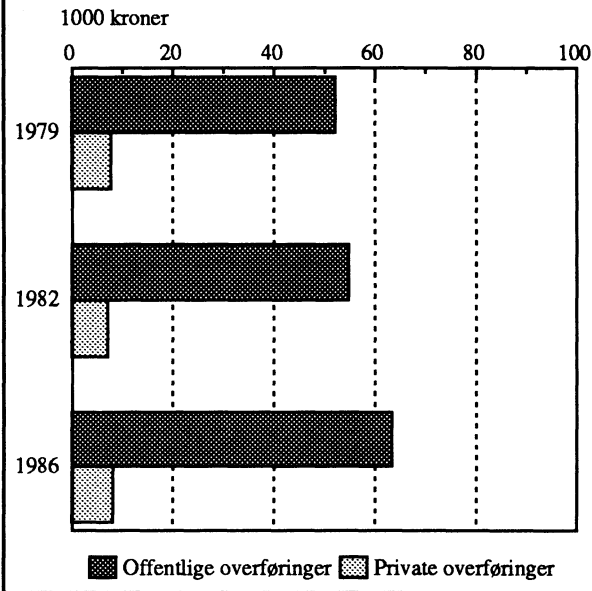
I perioden 1979-1986 dro par med barn fra eldrehusholda. Mens barnefamiliene i gjennomsnitt hadde en realvekst i inntekt etter skatt pr hushold på 28 prosent i denne perioden, hadde eldrehusholda en inntektsvekst på 14 prosent. Tidlig i perioden (1979-1982) holdt eldrehusholdas inntekt etter skatt knapt nok tritt med prisutviklinga (figur 6.4).

Dette hadde bl.a. sammenheng med at realverdien av folketrygdas grunnbeløp blei redusert med vel 3 prosent fra 1979 til 1982. Riktignok økte særtilleggssatsene samtidig, slik at minstepensjonistene likevel fikk ei viss realinntektsøkning. Minstepensjonen økte med ca 2 prosent i faste kroner. Men pensjonister med tilleggspensjon, som samtidig fikk redusert verdien av særfradraget for liten skatteevne, opplevde at realdisponibel pensjon etter skatt blei redusert (Statistisk sentralbyrå 1986). I gjennomsnitt holdt disponibel realinntekt pr pensjonist seg nærmest konstant de første åra på 1980-tallet (NOU 1988:24, figur 2.19).

Fullt så dårlig var likevel ikke inntektsutviklinga for eldrehusholda i denne undersøkelsen. I gjennomsnitt økte de offentlige overføringene pr eldrehushold både i faste kroner (figur 7.5) og som andel av samla inntekt: fra 55 prosent i 1979 til 58 prosent i 1982 og 1986.

Figur 7.5.

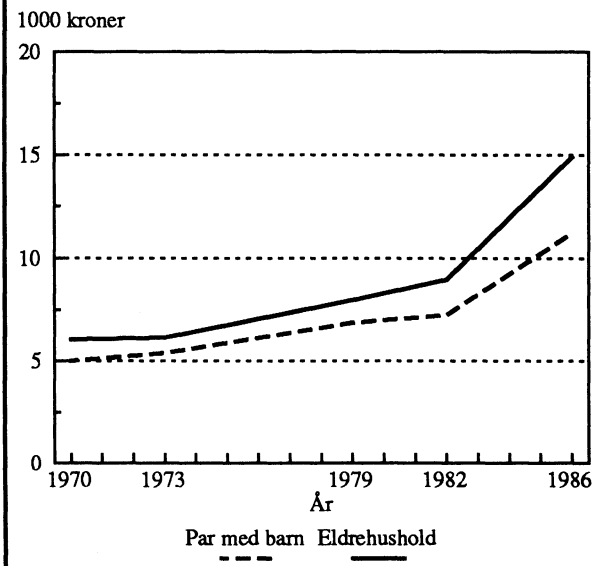
Offentlige og private overføringer pr. eldrehus- hold. 1979, 1982 og 1986. 1986-kroner

En medvirkende årsak til denne veksten var at andelen som mottok skattepliktige ytelser fra folketrygda blant de yngste eldrehus- holda (65-69 år) fortsatte å øke (tabell 7.2).

Figur 7.6.

Kapitalinntekt pr. eldrehus- hold og par med barn. 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. 1986-kroner

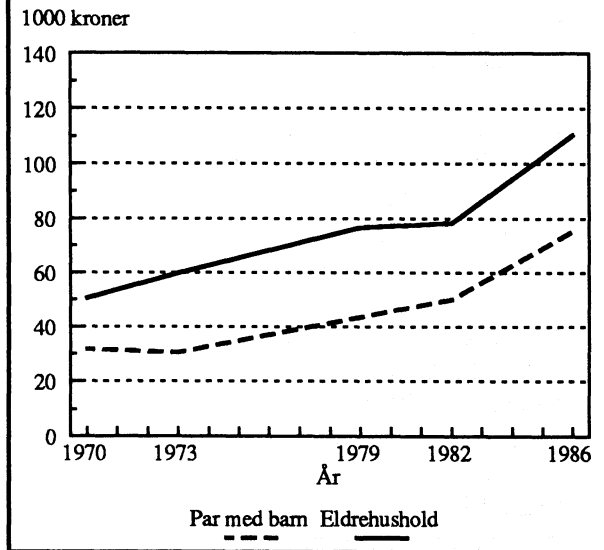

I motsetning til situasjonen på 1970-tallet blei ikke de private overføringenes betydning for eldre- hus- holdas inntekter tilsvarende redusert (figur 7.5; jfr figur 7.2). Heile perioden 1970-1986 sett under ett sank de private overføringenes andel av samla inntekt fra ca 19 til 7 prosent, eller fra ca 13 000 til ca 8 200 1986-kroner. Dette blei kompensert gjennom veksten i kapitalinntektene: fra ca 6000 til ca 14 900 1986-kroner eller fra 9 til 13 prosent av samla inntekt. Veksten i eldrehus- holdas kapitalinn- tekter var størst på 1980-tallet (figur 7.6).

Eldrehus- holdas økte kapitalinntekter på 1980-tallet har sammenheng med de endringene som fant sted på kreditmarkedet i samme tidsrom (avsnitt 3.1). Dels skyldes økinga at **rentenivået** blei høgere, dels at eldrehus- holda etter hvert la seg opp stadig større finanskapital. Fra 1970 til 1986 blei f.eks. realverdien av eldrehus- holdas bankinnskott meir enn fordobla.

Figur 7.7.

Gjennomsnittlig bankinnskott pr. 31.12 for eldre- hus- hold og par med barn. 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. 1986-kroner

Når inntektsutviklinga for eldrehus- holda likevel ikke holdt tritt med prisutviklinga i perioden 1979-1982, skyldtes dette at deres yrkesinntekt blei redusert, både som andel av samla inntekt (tabell 7.6) og i faste kroner (fra ca 27 000 1986-kroner i 1979 til ca 23 800 i 1982). Yrkesinntekta fikk mindre betydning i alle undergrupper av eldrehus- hold (tabell 7.6).

¹ Kapitalinntekt er bereknet brutto, dvs ikke fra- trukket gjeldsrenter.

Tabell 7.6

Yrkesinntekt i prosent av samla inntekt. Eldrehushold etter husholdstypen og alder. 1979*, 1982 og 1986

	1979*	1982	1986
Enslige			
65-69 år	41	32	27
70-79 år	6	4	5
80 år og over	4	1	2
Ektepar			
65-69 år	60	52	46
70-79 år	21	14	9
80 år og over	10	6	3

Det kan dermed se ut til at den reduksjonen vi venta å finne i eldrehusholdas yrkesinntekt på 1970-tallet (avsnitt 7.1)), først kom på 1980-tallet.

Par med barn fikk også økte bankinnskott og kapitalinntekter fram til 1986, men både bankinnskott og kapitalinntekter var lavere enn for eldrehusholda (figur 7.6 og 7.7). Sia barnefamiliens inntektsnivå (inntekt pr hushold) er langt høgere enn inntektsnivået for eldrehusholda (figur 6.4), fikk ikke de økte kapitalinntektene samme betydning for inntektsutviklinga for par med barn som for eldrehusholda.

I det heile tatt skjedde det heller ikke i perioden 1979-1986 vesentlige endringer i inntektssammensettinga for par med barn. Yrkesinntekta utgjorde rundt 9/10 av samla inntekt gjennom 1970-tallet og vidare fram til 1986.

De offentlige overføringene som registreres i inntektsundersøkelsene (inklusive barnetrygd), økte i gjennomsnitt med vel 50 prosent (fra 12 200 til 18 800 1986-kroner) i perioden 1979-1986, men utgjorde fortsatt ikke meir enn 6 prosent av samla inntekt i 1986 (tabell 7, vedlegg 2). Tar vi hensyn til at en del overføringer til yrkesaktive (sykepenge m.v.) ikke registreres som overføringer i inntektsundersøkelsene, ligger nok nivået for de offentlige overføringene noe høgere enn 6 prosent av samla inntekt (vedlegg 1, avsnitt 3).

Skattens andel av samla inntekt blei noe redusert - fra 27 prosent i 1979 til 24 prosent i 1986 (tabell 7.7). Dette hadde nok bl.a. sammenheng med den økte betydningen gjeldsrentene fikk for par med barn i denne perioden, en økning fra 8 til 16 prosent av samla inntekt (figur 7.4).

Tabell 7.7

Skatt i prosent av samla inntekt og i 1986-kroner for par med barn og eldrehushold 1979, 1982 og 1986¹

	1979		1982		1986	
	Kro- ner	Pro- sent	Kro- ner	Pro- sent	Kro- ner	Pro- sent
Par med barn	66 200	27	63 800	25	71 300	24
Eldrehushold	15 400	16	14 800	16	19 000	17

¹ Næringsinntekt er bereknet brutto, dvs før avskrivninger, fondsavsetninger mv. Talla er derfor ikke sammenliknbare med talla i tabell 7.5.

Eldrehusholda betalte derimot ikke mindre i skatt i 1986 enn i 1979. Skatt i prosent av samla inntekt lå på 16-17 prosent i heile perioden (tabell 7.7). De hadde da heller ikke den samme økinga i gjeldsrenter som barnefamiliene (figur 7.4). Men det er også grunn til å rekne med at den tilnærminga som fant sted på 1980-tallet mellom skattereglene for pensjonister og yrkesaktive (se avsnitt 3.1) kan ha medvirka til dette resultatet.

7.3 Sammenfatting

Mens par med barn i all hovudsak har hatt den samme inntektssammensettinga gjennom heile perioden 1970-1986, har de offentlige overføringene blitt stadig viktigere for eldrehusholdas vedkommende. På 1970-tallet økte de offentlige overføringene først og fremst til fortrengsel av private overføringer, dvs utbetalinger fra ulike tjenestepensjonsordninger, individuelle pensjonsordninger mv, i perioden 1979-1986 først og fremst på bekostning av yrkesinntekt.

Sia sykepenge og en del andre offentlige overføringer til yrkesaktive blir registrert som inntekt i inntektsundersøkelsene, betyr nok offentlige overføringer noe meir for begge grupper, men først og fremst for par med barn, enn talla i dette kapitlet tyder på. Og, sia utbygginga av dagens sykepengeordning skjedde på 1970-tallet, betyr det også at disse talla undervurderer økinga i de offentlige overføringene på 1970-tallet.

På 1980-tallet fikk også kapitalinntektene økt betydning for eldrehusholda. For par med barn betydde kapitalinntektene mindre. Derimot fikk de økte kapitalutgifter (gjeldsrenter) i denne perioden.

På 1970-tallet fikk begge grupper økt skatt, og denne skatteskjerpelsen fant i all hovedsak sted tidlig i perioden (fra 1970 til 1973). Noe av skatteskjerpelsen i perioden 1970-1973 kan skyldes at medlemspremien til sykestrygda først blei registrert som skatt i inntektsundersøkelsene da sykestrygda blei inkorporert i folketrygda i 1971 (se avsnitt 3.3, jfr vedlegg 1, avsnitt 3). Fra 1979 til 1986 opplevde par med barn en reell skattelettelse i den forstand at skatt i prosent av samla inntekt blei redusert. Dette hadde utvilsomt sammenheng med de økte gjeldsrentene (se over). Eldrehusholda opp-

levde ingen tilsvarende lettelse i beskatningen i denne perioden.

Sia innbetalingene til sykestrygda først blei registrert som skatt da sykestrygda blei inkorporert i folketrygda i 1971, viser nok også våre tall noe for lavt skattenivå for begge grupper i 1970 og noe for sterk skatteøkning fra 1970 til 1973. Men i all hovedsak er det bildet som er gitt av endringene i de to gruppenes inntektssammensetting og skatt riktig.

8. Fordelingsvirkninger av skatt og overføringer

8.1 Redusert offentlig omfordeling mellom par med barn og eldre-hushold på 1980-tallet

Er det en sammenheng mellom økte skatter og overføringer på 1970-tallet og den tilnærming i økonomiske levekår som fant sted mellom par med barn og eldre-hushold og (relativt sett) også mellom den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen innen disse gruppene i den samme perioden? Og - er det videre en sammenheng mellom skattelettelsen for par med barn og den reduserte veksten i overføringene til eldre-hushold i perioden (1979-1986), og at avstanden mellom de to gruppenes økonomiske levekår blei større og utjamninga innen gruppene stoppa opp i denne perioden?

Tabell 8.1 tyder på at den begrensede utjamninga i økonomiske levekår som fant sted mellom par med barn og eldre-hushold fra 1970 til 1979 skjedde til tross for en økende forskjell i private inntekter (markedsinntekt) pr forbruksenhet. Utjamninga skyldtes virkningen både av de offentlige overføringene og av skattesystemet.

Mens gjennomsnittlig markedsinntekt pr forbruksenhet for par med barn i 1970 var nær dobbelt så høg som gjennomsnittlig markedsinntekt pr forbruksenhet for eldre-hushold (58 900 mot 29 800 kr), var den i 1979 meir enn to og en halv ganger større (82 200 mot 31 400 kr). Forskjellen økte fra 29 100 kroner i 1970 til 50 800 kroner i 1979. Forskjellen mellom eldre-husholds og barnefamiliers gjennomsnittlige samla inntekt pr forbruksenhet var også noe større i 1979 (14 900 kr) enn i 1970 (9 200 kr). Barnefamilie-ne hadde 21 prosent høyere samla inntekt enn eldre-hushold i 1979, 17 prosent høyere i 1970.

Mens overføringer pr forbruksenhet til par med barn lå på omtrent samme nivå i 1970 (4 000 kr) og 1979 (4500 kr), økte overføring pr forbruksenhet til eldre-hushold fra nær 23 900 kr i 1970 til 40 400 kr i 1979.

Tabell 8.1

Inntektsregnskap for par med barn og eldre-hushold. 1986-kroner pr forbruksenhet. 1970 og 1979¹

	Par med barn	Eldre-hushold	Differanse
1970			
Markedsinntekt	58 900	29 800	29 100
+ Offentlige overføringer	4 000	23 900	
= Samla inntekt	62 900	53 700	9 200
- Skatt	3 000	7 000	
= Inntekt etter skatt . . .	900	46 700	3 200
1979			
Markedsinntekt	82 200	31 400	50 800
+ Offentlige overføringer	4 500	40 400	
= Samla inntekt	86 700	71 800	14 900
- Skatt	24 400	11 900	
= Inntekt etter skatt . . .	62 200	59 900	2 300

1) I tabell 8.1, 8.3 og 8.5 er næringsinntekt bereknet før avskrivninger og fondsavsetninger, i tabell 8.2, 8.4 og 8.6 etter avskrivninger og fondsavsetninger. Talla i tabell 8.1, 8.3 og 8.5 kan derfor ikke sammenliknes med talla i tabell 8.2, 8.4 og 8.6.

Det var altså først og fremst de offentlige overføringene som bidro til å redusere den "opprinnelige" forskjellen i gjennomsnittlig markedsinntekt pr forbruksenhet mellom par med barn og eldre-hushold, både i 1970 og - i enda større grad - i 1979. Dette var å vente, sia vi her sammenlikner ei gruppe som i hovedsak var yrkesaktive (par med barn) med ei gruppe som i hovedsak var yrkespassive (eldre-hushold).

Nedsatt pensjonsalder fra 1973 og økende førtidspensjonering gjorde at det i løpet av 1970-tallet blei stadig flere eldre som mottok pensjon fra folketrygda. Som vi har sett (avsnitt 7.1), førte ikke dette i første omgang til at yrkesinntektas betydning blei redusert, men til at de private overføringene fikk mindre betydning. Dette førte igjen til at markedsinntekt (som også omfatter private overføringer) betydde stadig mindre for

eldrehusholdas samla inntekt, og til at forskjellen mellom gjennomsnittlig markedsinntekt pr forbruksenhet for par med barn og eldre økte. Sida den reduserte markedsinntekta for eldrehusholdas vedkommende blei kompensert gjennom økte offentlige overføringer, blei likevel ikke forskjellen i gjennomsnittlig samla inntekt pr forbruksenhet særlig mye større.

Skattesystemet bidro også til å redusere forskjellen i gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr forbruksenhet mellom par med barn og eldrehushold, noe meir i 1979 enn i 1970. Skatt pr forbruksenhet økte for begge grupper, noe meir for par med barn enn for eldrehushold. Mens forskjellen mellom eldrehusholdas og par med barns samla inntekt pr forbruksenhet i gjennomsnitt økte noe fra 1970 til 1979 (se over), blei forskjellen i inntekt etter skatt pr forbruksenhet noe mindre. Par med barn hadde i 1970 i gjennomsnitt ei inntekt etter skatt pr forbruksenhet, som var 7 prosent eller 3 200 kr høgere enn gjennomsnittet for eldrehusholda. I 1979 var den 4 prosent eller 2 300 kr høgere (tabell 8.1).

I perioden etter (dvs 1979-86) fortsatte forskjellen i private inntekter (markedsinntekt) pr forbruksenhet mellom par med barn og eldrehushold å øke. I 1986 var gjennomsnittlig markedsinntekt for par med barn nesten tre ganger så stor som for eldrehushold (103 100 mot 35 300 kr). Forskjellen var da økt til 67 800 kroner (tabell 8.2).

Tabell 8.2

Innteksregnskap for par med barn og eldrehushold. 1986-kroner pr forbruksenhet. 1979 og 1986¹

	Par med barn	Eldre-hushold	Differanse
1979			
Markedsinntekt	86 200	33 100	53 100
+ Offentlige overføringer	4 500	40 400	
= Samla inntekt	90 600	73 500	17 200
- Skatt	24 300	11 900	
= Inntekt etter skatt . . .	66 300	61 600	4 800
1986			
Markedsinntekt	103 100	38 300	67 800
+ Offentlige overføringer	6 800	47 900	
= Samla inntekt	110 000	83 300	26 700
- Skatt	25 900	14 400	
= Inntekt etter skatt . . .	84 100	68 900	15 200

¹ Talla i tabell 8.2 kan ikke sammenliknes med talla i tabell 8.1. Se note 1 til tabell 8.1.

Den utjavnende effekten av skatte- og overføringssystemet var ikke lenger tilstrekkelig til å oppveie den økte forskjellen i private inntekter pr forbruksenhet. I 1986 var par med barns gjennomsnittlige samla inntekt pr forbruksenhet 32 prosent eller 26 700 kroner høgere enn gjennomsnittet for eldrehusholda. Samme år var barnefamiliens inntekt etter skatt pr forbruksenhet i gjennomsnitt 15 200 kroner eller 22 prosent høgere enn eldrehusholdas (tabell 8.2).

Eldrehushold fikk i gjennomsnitt ei noe større øking i skatt pr forbruksenhet enn par med barn fra 1979 til 1986 (henholdsvis 2 500 og 1600 kr). Dette til tross for at par med barn hadde et høyere inntektsnivå enn eldrehusholda, og at de i gjennomsnitt økte si samla inntekt pr forbruksenhet med vel 19 000 kr i samme periode. Eldrehusholdas samla inntekt pr forbruksenhet økte også, men bare i underkant av 10 000 kr (tabell 8.2).

Når de direkte skattene bidro mindre til å utjævne de økonomiske levekåra mellom par med barn og eldrehushold i 1986 enn i 1979, har dette på den eine sida sammenheng med at pensjonistenes særskilte skattefordeler har fått redusert betydning, og på den andre sida at par med barn i stadig større grad fikk redusert sin skatt gjennom fradrag for gjeldsrenter (avsnitt 7.2, jfr 3.1 og 3.3).

8.2 Par med barn: Redusert utjåning gjennom skatt på 1980-tallet

Offentlige overføringer og skatt er ikke bare meint å skulle påvirke fordelinga av økonomiske levekår mellom eldre og barnefamilier, men også fordelinga innen hver av gruppene.

I tabell 8.3 og 8.4 tar vi for oss den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen av par med barn og i tabell 8.5 og 8.6 tilsvarende for eldrehushold. Med den "fattigste" fjerdedelen meiner vi det kvartilet som hadde lavest inntekt etter skatt pr forbruksenhet (1. kvartil), med den "rikeste" fjerdedelen det kvartilet som hadde høggest inntekt etter skatt pr forbruksenhet (4. kvartil). Inndelinga i kvartiler er heile tida gjort på grunnlag av inntekt etter skatt pr forbruksenhet, også når vi ser på forskjellene i markedsinntekt pr forbruksenhet og samla inntekt pr forbruksenhet for den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen.

Tabell 8.3

Inntektsregnskap for 1. og 4. kvartil² blant par med barn. 1986-kroner pr forbruksenhet. 1970 og 1979¹

	1. kvar- til	4. kvar- til	Diffe- ranse
1970			
Markedsinntekt	28 000	100 900	72 900
+ Offentlige overføringer	5 500	2 700	
= Samla inntekt	33 500	103 600	70 100
- Skatt	4 900	24 700	
= Inntekt etter skatt . . .	28 500	78 900	50 300
1979			
Markedsinntekt	43 800	130 600	86 700
+ Offentlige overføringer	5 400	3 300	
= Samla inntekt	49 200	133 900	84 700
- Skatt	11 000	42 800	
= Inntekt etter skatt . . .	38 200	91 100	52 900

¹ Talla i tabell 8.3 kan ikke sammenliknes med talla i tabell 8.4. Se note 1 til tabell 8.1. ² 1. kvartil er de 25 prosent av alle par med barn som hadde lavest inntekt etter skatt pr forbruksenhet, 4. kvartil de 25 prosent med høgest inntekt.

Målt i faste kroner blei forskjellen mellom den "fattigste" og "rikeste" fjerdedelen av par med barns gjennomsnittlige markedsinntekt og deres samla inntekt pr forbruksenhet større fra 1970 til 1979 (tabell 8.3) og fra 1979 til 1986 (tabell 8.4). Relativt til inntektsnivået blei forskjellen stadig mindre. I 1970 var 4. kvartils gjennomsnittlige markedsinntekt pr forbruksenhet vel tre og en halv ganger så høg som 1. kvartils, i 1979 tre ganger så høg, og i 1986 var den forskjellen enda noe mindre. Den relative forskjellen mellom de to kvartilenes samla inntekt pr forbruksenhet var noe mindre, men fulgte ellers det samme mønsteret.

Sjølv om overføringene til barnefamiliene har økt i faste kroner fra 1970 til 1986, hadde de en svært beskjeden utjavnende virkning på leveåra blant par med barn gjennom heile perioden. Både i 1970, 1979 og 1986 mottok den "fattigste" fjerdedelen (1. kvartil) i gjennomsnitt ca 2 000 kr meir enn den "rikeste" fjerdedelen i overføringer pr forbruksenhet fra det offentlige (tabell 8.3 og 8.4).

Når forskjellen (målt i faste kroner) i inntekt etter skatt pr forbruksenhet mellom den "rikeste" og den "fattigste" fjerdedelen blant par med barn likevel bare økte ubetydelig fra 1970 til 1979,

skyldtes det at gjennomsnittlig skatt pr forbruksenhet økte meir i 4. enn i 1. kvartil. Målt i faste kroner økte den fra 24 700 til 42 800 kr for 4. kvartil, fra 4 900 til 11 000 kr i 1. kvartil. Skattnivået (skatt i prosent av samla inntekt) var høgest for den "rikeste" fjerdedelen, men økinga i skattnivået var omtrent like stor i begge kvartiler, fra ca 15 til ca 22 prosent av samla inntekt i 1. kvartil, fra ca 24 til 32 prosent i 4. kvartil (tabell 8.3).

Tabell 8.4

Inntektsregnskap for 1. og 4. kvartil² blant par med barn. 1986-kroner pr forbruksenhet. 1979 og 1986¹

	1. kvar- til	4. kvar- til	Diffe- ranse
1979			
Markedsinntekt	46 900	139 700	92 800
+ Offentlige overføringer	5 300	3 400	
= Samla inntekt	52 200	143 100	90 900
- Skatt	11 400	41 100	
= Inntekt etter skatt . . .	40 800	102 000	61 200
1986			
Markedsinntekt	58 400	162 000	103 600
+ Offentlige overføringer	7 600	5 700	
= Samla inntekt	66 100	167 700	101 600
- Skatt	14 100	40 200	
= Inntekt etter skatt . . .	52 000	127 500	75 500

¹ Talla i tabell 8.4 kan ikke sammenliknes med talla i tabell 8.3. Se note 1 til tabell 8.1. ² 1. kvartil er de 25 prosent av alle par med barn som hadde lavest inntekt etter skatt pr forbruksenhet, 4. kvartil de 25 prosent med høgest inntekt.

Fra 1979 til 1986 økte den absolutte forskjellen i gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr forbruksenhet mellom den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen av par med barn fra 61 200 til 75 500 kr (tabell 8.4). Relativt sett var ikke forskjellen dem imellom vesentlig mindre i 1986 enn i 1979 (tabell 6.4).

Når vi fikk ei noe anna utvikling i forholdet mellom den "rikeste" og den "fattigste" fjerdedelen i perioden 1979-1986 enn på 1970-tallet, skyldes dette først og fremst at skattens omfordelende effekt var blitt mindre. Blant den "rikeste" fjerdedelen økte ikke gjennomsnittlig skatt pr forbruksenhet i denne perioden, til tross for ei sterk øking i samla inntekt pr forbruksenhet

(tabell 8.4). Det gjorde den derimot for den "fattigste" fjerdedelen. Fra 1979 til 1986 blei skattenivået for den "rikeste" fjerdedelen (målt som skatt pr forbruksenhet i prosent av samla inntekt pr forbruksenhet) redusert med 5 prosentpoeng. For den "fattigste" fjerdedelen var skattenivået (målt på samme måte) omtrent det samme begge år. I faste kroner blei forskjellen i gjennomsnittlig skatt pr forbruksenhet mellom 1. og 4. kvartil dermed redusert fra ca 30 000 til ca 25 000 kr fra 1979 til 1986.

Forklaringa er trolig at det først og fremst var de etablerte barnefamiliene med de høgste inntektene som økte sine låneopptak og dermed sine gjeldsrenter da kredittmarkedet blei liberalisert tidlig på 1980-tallet. Det var de som hadde størst fordel av rentefradraget ved skattelikninga og som benytta seg av denne muligheten til å få redusert skatten (Epland 1990).

8.3 Eldrehusolda: Økte overføringer på 1970-tallet bidro til større forskjeller

Blant eldrehusolda er det svært store forskjeller mellom 1. og 4. kvartils markedsinntekt pr forbruksenhet (tabell 8.5 og 8.6). Dette skyldes dels at en i den "rikeste" fjerdedelen (4. kvartil) bl.a. finner par og enslige som fortsatt er yrkesaktive på heiltid og par der den eine ektefellen er pensjonist, mens den andre er yrkesaktiv. I den "fattigste" fjerdedelen finner en mange minstepensjonister uten særlig andre inntekter enn pensjonen. Men i tillegg har alderspensjonister med høge trygdeinntekter gjerne også de høgste tilleggssinntektene (FAD 1988, Dahl 1989).

Den "fattigste" fjerdedelen (1. kvartil) av eldrehusolda hadde ei gjennomsnittlig markedsinntekt pr forbruksenhet på 2 - 3 000 1986-kroner gjennom heile perioden 1970-1986. Den "rikeste" fjerdedelens (4. kvartils) gjennomsnittlige markedsinntekt pr forbruksenhet økte noe i faste kroner fra 1970 til 1979, men blei deretter noe mindre igjen. Forskjellen mellom de to gruppenes markedsinntekt pr forbruksenhet økte altså på 1970-tallet, for deretter å stagnere (eller gå noe ned relativt sett) i perioden 1979-1986 (tabell 8.5 og 8.6).

De offentlige overføringene til eldrehusolda økte sterkt på 1970-tallet, fra 31 300 1986-kroner eller 45 prosent av samla inntekt i 1970 til 52 200 kr eller 55 prosent i 1979 (avsnitt 7.1).

Tabell 8.5

Inntektsregnskap for 1. og 4. kvartil² blant eldrehusold. 1986-kroner pr forbruksenhet. 1970 og 1979¹

	1. kvar- til	4. kvar- til	Diffe- ranse
1970			
Markedsinntekt	3 300	83 600	80 300
+ Offentlige overføringer	22 600	20 400	
= Samla inntekt	25 900	104 000	78 100
- Skatt	500	21 300	
= Inntekt etter skatt . . .	25 400	82 800	57 300
1979			
Markedsinntekt	2 800	90 200	87 300
+ Offentlige overføringer	35 400	44 100	
= Samla inntekt	38 200	134 300	96 000
- Skatt	800	36 500	
= Inntekt etter skatt . . .	37 500	97 800	60 500

¹ Talla i tabell 8.5 kan ikke sammenliknes med talla i tabell 8.6. Se note 1 til tabell 8.1. ² 1. kvartil er de 25 prosent av alle eldrehusold som hadde lavest inntekt etter skatt pr forbruksenhet, 4. kvartil de 25 prosent med høgst inntekt.

Tabell 8.6

Inntektsregnskap for 1. og 4. kvartil² blant eldrehusold. 1986-kroner pr forbruksenhet. 1979 og 1986¹

	1. kvar- til	4. kvar- til	Diffe- ranse
1979			
Markedsinntekt	2 600	96 300	93 700
+ Offentlige overføringer	35 600	44 200	
= Samla inntekt	38 200	140 400	102 900
- Skatt	700	36 500	
= Inntekt etter skatt . . .	37 500	103 900	66 400
1986			
Markedsinntekt	3 000	92 500	89 600
+ Offentlige overføringer	42 100	53 000	
= Samla inntekt	45 100	145 600	100 500
- Skatt	1 200	38 000	
= Inntekt etter skatt . . .	43 900	107 600	63 700

¹ Talla i tabell 8.6 kan ikke sammenliknes med talla i tabell 8.5. Se note 1 til tabell 8.1. ² 1. kvartil er de 25 prosent av alle eldrehusold som hadde lavest inntekt etter skatt pr forbruksenhet, 4. kvartil de 25 prosent med høgst inntekt.

I 1970 mottok den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen av eldrehusolda omtrent like store

overføringer pr forbruksenhet (henholdsvis 22 600 og 20 400 1986-kroner), men i løpet av 1970-tallet endra dette seg. Overføringene økte for begge grupper, men mest for de "rikeste" (4. kvartil). I 1979 fikk husholda i 1. kvartil i gjennomsnitt ca 35 500 1986-kroner, husholda i 4. kvartil ca 44 000 1986-kroner (tabell 8.5). Fra 1979 til 1986 økte overføringer pr forbruksenhet omtrent like mye i faste kroner for 1. og 4. kvartil (tabell 8.6).

Den sterke økinga i gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr forbruksenhet for den "rikeste" fjerdedelen av eldrehusholda har sammenheng med at pensjonsalderen blei senka fra 70 til 67 år i 1973. Andelen blant de yngste eldre (65-69 år) som mottok skattepliktige ytelser fra folketrygda økte, i perioden 1970-1979 fra 60 til 81 prosent for enslige, fra 43 til 73 prosent for par (tabell 7.2). Det er gjerne i denne gruppa vi finner de som har høgest inntekt etter skatt pr forbruksenhet (figur 6.2). Den reduserte pensjonsalderen bidro dermed til at gjennomsnittlig offentlig overføring økte sterkt for den "rikeste" fjerdedelen av eldrehusholda. De eldste har gjerne lavere inntekt etter skatt pr forbruksenhet (figur 6.2). De var allerede pensjonister, gjerne minstepensjonister, og blei dermed ikke berørt av den reduserte pensjonsalderen.

Følgen av dette var at den absolutte forskjellen i samla inntekt pr forbruksenhet mellom den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen blant eldrehusholda blei større på 1970-tallet (tabell 8.5), for deretter å stagnere i perioden etter (tabell 8.6). Relativt sett blei avstanden mellom de to gruppenes samla inntekt pr forbruksenhet mindre i begge periodene.

Til tross for de økte absolutte forskjellene i samla inntekt pr forbruksenhet på 1970-tallet, endra forskjellene i økonomiske levekår mellom den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen av eldrehusholda seg lite. Målt i faste kroner var ikke forskjellen mellom 1. og 4. kvartils inntekt etter skatt pr forbruksenhet vesentlig større i 1979 (60 500 kr) enn i 1970 (57 300 kr) (tabell 8.5). Skjerpa beskatning av den "rikeste" fjerdedelen av eldrehusholda motvirka de økte forskjellene i markedsinntekt og samla inntekt pr forbruksenhet.

Den "fattigste" fjerdedelen (1. kvartil) blant eldrehusholda betalte nesten ikke skatt i denne perioden. Det gjorde derimot den "rikeste" fjerdedelen (4. kvartil), og skatt pr forbruksenhet økte

på 1970-tallet, både i prosent av samla inntekt (fra 20 til 27 prosent) og målt i faste kroner (fra 21 300 kr i 1970 til 36 500 kr i 1979) (tabell 8.5).

Heller ikke fra 1979 til 1986 økte skattene nevneverdig for eldrehusholda (tabell 8.6). Sia forskjellen i samla inntekt pr forbruksenhet mellom den "rikeste" og den "fattigste" fjerdedelen av eldrehusholda heller ikke økte i perioden 1979-1986 (se over), blei forskjellen i økonomiske levekår (inntekt etter skatt pr forbruksenhet) mellom de samme to gruppene heller ikke vesentlig endra fra 1979 til 1986 (tabell 8.6).

8.4 Sammenfatting og diskusjon

Vi har sett at par med barn har hatt bedre økonomiske levekår enn eldrehushold gjennom heile perioden 1970-1986 i den forstand at de har hatt en høyere gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr forbruksenhet enn eldrehusholda. Men avstanden gruppene imellom har variert i løpet av denne perioden (kapittel 6). Samtidig har de to gruppenes utgifter til skatt og inntekter i form av offentlige overføringer variert (kapittel 7). I hvilken grad har disse endringene i skatt og overføringer påvirka endringene i de to gruppenes økonomiske levekår?

Det er utvilsomt en sammenheng mellom de økte skatter og overføringer på 1970-tallet og den relative tilnærming i økonomiske levekår som fant sted mellom par med barn og eldrehushold i samme periode. Når forskjellen mellom de to gruppenes økonomiske levekår var små og minkende på 1970-tallet, skjedde dette til tross for stor og økende ulikhet i markedsinntekt pr forbruksenhet gruppene imellom. Det var først og fremst de offentlige overføringene, men også de direkte skattene, som bidro til dette.

Forskjellen i de to gruppenes markedsinntekt pr forbruksenhet fortsatte å øke fram til 1986, og nå var den utjamnende effekten av skatter og offentlige overføringer ikke lenger tilstrekkelig til å oppveie den økte forskjellen i markedsinntekt pr forbruksenhet. Dette hang sammen med ei viss skatteskerping for eldrehusholda. Pensjonistenes særskilte skattefordeler fikk redusert betydning. Samtidig opplevde par med barn en lettelse i beskatningen. Pga økt gjeld fikk de sin skatt redusert gjennom fradrag for gjeldsrenter.

På 1970-tallet var forskjellen i økonomiske levekår innen hver av de to gruppene relativt stabil (målt i faste kroner) og større blant eldre-husholda enn blant par med barn. I perioden 1979-1986 økte imidlertid forskjellene barnefamiliene imellom, og i 1986 var forskjellene innen denne gruppa større enn forskjellene innen eldregruppa.

Blant **par med barn** økte forskjellene i markedsinntekt pr forbruksenhet gjennom heile perioden 1970-1986. De offentlige overføringene til barnefamiliene økte, men bidro bare i beskjeden grad til noen utjamning i økonomiske levekår mellom den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen blant par med barn. Når forskjellen i økonomiske levekår blant par med barn likevel ikke økte på 1970-tallet, var årsaken at skatt pr forbruksenhet økte meir for den "rikeste" enn for den "fattigste" fjerdedelen.

I perioden 1979-1986 fikk den "fattigste" fjerdedelen økt skatt pr forbruksenhet, mens den "rikeste" ikke opplevde noen tilsvarende skatteøkning. Sia forskjellene i markedsinntekt og samla inntekt pr forbruksinntekt fortsatte å øke, økte forskjellene i økonomiske levekår (målt i faste kroner) blant par med barn i denne perioden.

Blant **eldrehusholda** var de offentlige overføringene viktigere enn markedsinntekt for den "fattigste" fjerdedelens økonomiske levekår, mens markedsinntekta var viktigst for den "rikeste" fjerdedelen. Overføringenes betydning økte imidlertid på bekostning av markedsinntekta både for den "rikeste" og den "fattigste" fjerdedelen gjennom heile perioden 1970-1986.

På 1970-tallet økte overføringene mest for den "rikeste" fjerdedelen. Veksten i de offentlige overføringene til eldre-husholda i denne perioden bidro dermed, isolert sett, til å øke forskjellene i økonomiske levekår innen eldregruppa.

I samme periode fikk den "rikeste" fjerdedelen økt skatt pr forbruksenhet, og mens den "fattigste" fjerdedelen så å si ikke betalte skatt. Dermed økte likevel ikke forskjellen i økonomiske levekår mellom den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen av eldre-husholda (målt i faste kroner) i løpet av 1970-tallet.

I perioden 1979-1986 skjedde det bare små endringer internt i eldregruppa.

9 Sammendrag

9.1 Problemstilling

Både barn og eldre er avhengig av andres forsørgelse og omsorg. De forsørges i stor grad gjennom overføringer fra kilder utafør husholdet eller ved omfordeling innafør husholdet, og de mottar i stor grad også sterkt subsidierte eller gratis tjenester fra andre. Mens det i tidligere tider først og fremst var familienes ansvar å sørge for både eldre og barn, har det i økende grad blitt en oppgave for det offentlige. Det er likevel først og fremst de eldre som er det offentliges ansvar.

Hvordan har utviklinga vært for barns og eldres (eller rettere: barnefamilienes og eldrehusholdas) økonomiske levekår på 1970- og 1980-tallet, og hvilken betydning har den offentlige fordelingspolitikken hatt for utfallet?

9.2 Inntekt og økonomiske levekår

Med "økonomiske levekår" eller like gjerne "økonomisk velferd" tenker en dels på en persons eller et husholds økonomiske eller materielle standard, representert f.eks. ved personens eller husholdets forbruk. Dels tenker en på personens eller husholdets (økonomiske) evne til å skaffe seg de forbrugsgoder en trenger eller ønsker og til å kunne leve et godt liv. Her har vi lagt vekt på den siste betydningen.

"Økonomiske levekår" eller "økonomisk velferd" er dermed et videre begrep enn "inntekt". Det er også andre forhold enn en persons eller et husholds inntekt som bestemmer hvor godt eller dårlig vedkommende har det i økonomisk forstand - f.eks. om vedkommende har bankinnskott eller gjeld, realkapital i form av bolig og hytte, varige forbrugsgoder som bil, båt, kjøkkenmaskiner, møbler, sportsutstyr og anna fritidsutstyr m.v. - kort sagt: personens eller husholdets formue. En kan også legge vekt på den enkeltes evne eller muligheter til å skaffe seg større inntekter enn vedkommende faktisk har.

Utlønna arbeid i eget hushold og gratistjenester mottatt fra personer utafør husholdet eller fra det offentlige bidrar også til å øke et husholds økonomiske velferd. Men dette får vi ikke tatt hensyn til med de data vi nytter her.

Vi har valgt **inntekt etter skatt pr forbruksenhet** som mål på økonomiske levekår, dvs som mål på den økonomiske standard det enkelte hushold er i stand til å skaffe husholdsmedlemmene. **Inntekt etter skatt** er det husholdet har til disposisjon når skatten er trukket fra, men før eventuelle gjeldsrenter er betalt. To like hushold med samme inntekt etter skatt har samme økonomiske levekår, også når det eine husholdet prioriterer høg boligstandard og har høge utgifter til boligrenter, mens det andre husholdet prioriterer anna forbruk og har lavere utgifter til boligrenter. Det er **forbruksmulighetene** som er det avgjørende, ikke **hva slags** forbruk som prioriteres. Ved å nytte **inntekt pr forbruksenhet** blir det i prinsippet tatt hensyn til de stordriftsfordeler som flerpersonhushold har i forhold til enpersonhushold, og til at barn "koster" mindre enn voksne.

Det er nytta **data** henta fra Statistisk sentralbyrås inntekts- og formuesundersøkelser 1970-1986. Resultata fra disse undersøkelsene publiseres i den løpende inntektsstatistikken. Endringer i sentrale begrep som "inntekt" og "hushold" gjør det vanskelig å foreta sammenlikninger over lengre perioder ved hjelp av den publiserte statistikken. En del av endringene beror på at man har gruppert data på ulike måter på ulike tidspunkt. Dette har vi kunnet ta hensyn til i vår analyse. Andre endringer beror på endringer i sjølve datainnsamlinga. Dette har det vært vanskeligere å få tatt hensyn til, og det har bl.a. ført til at vi har måttet begrense oss til "par med barn", når det gjelder barnefamiliene. Vi har ikke kunnet gi sammenliknbare tall for enslige forsørgere. Når det gjelder eldrehusholda, har vi begrenset oss til enslige og par, der hovedforsørgeren er 65 år eller eldre.

9.3 Utvikling i fordeling av økonomiske levekår

Analysen har vist at par med barn i gjennomsnitt har hatt bedre økonomiske levekår enn eldre-hushold gjennom heile perioden 1970-1986. I 1970 var forskjellen mellom de to gruppene små, og det fant sted ei viss tilnærming dem imellom i løpet av 1970-tallet, både relativt og målt i faste kroner.

På 1970-tallet var ulikhetene i økonomiske levekår større blant eldre-hushold enn blant par med barn. Innen begge grupper blei imidlertid den relative ulikheten mindre. Målt i faste kroner var forskjellen mellom den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen innen hver grupper noe nær den samme i 1970 og 1979.

I perioden 1979-1986 dro par med barn fra eldre-husholda. Forskjellen i økonomiske levekår mellom de to gruppene økte. Ser vi perioden 1970-1986 under ett, var det større avstand mellom de to gruppene ved slutten av enn ved begynnelsen til perioden.

Den utjamning som hadde funnet sted blant par med barn på 1970-tallet stoppa opp. Målt i faste kroner økte forskjellene.

Blant eldre-husholda fortsatte den relative utjammninga også etter 1979. Målt i faste kroner var forskjellen mellom den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelens gjennomsnittlige inntekt etter skatt pr forbruksenhet omtrent like stor i 1986 som i 1979.

9.4 Kommer det an på øynene som ser?

Det bildet en får av de to gruppenes økonomiske levekår vil i noen grad avhenge av hvilke mål for økonomiske levekår en velger.

Har man formue i tillegg til inntekt, vil man ha større forbruksmuligheter og dermed bedre økonomiske levekår enn om man ikke har formue i tillegg til inntekta. Særlig viktig i denne sammenheng er bankinnskott og andre likvide midler. Eldre-hushold har gjerne høyere formue enn par med barn. I 1986 hadde f.eks. eldre-husholda i gjennomsnitt vel 110 000 kr i bankinnskott, par med barn vel 75 000 kr.

Noen vil nok derfor hevde at vi også bør ta hensyn til formuesforskjeller når vi sammenlikner barnefamiliers og eldres økonomiske levekår. Men personer og hushold kan også ha andre ressurser

enn formue som kan mobiliseres for å øke forbruksmulighetene. Man kan f.eks. utnytte sin arbeidsevne bedre ved å gå over fra deltids- til heiltidsarbeid, man kan arbeide overtid eller ta en ekstrajobb. Både formuen og "restarbeidsevnen" er gjerne skjevt fordelt. Kanskje kan de yngres "restarbeidsevne" kompensere for de eldres formue?

I tillegg kommer at ulønna arbeid i eget hushold og gratistjenester mottatt fra personer utafør husholdet eller fra det offentlige bidrar til å øke et husholds økonomiske velferd.

Andre vil kanskje legge vekt på at "nødvendige" utgifter til f.eks. barnepass og bolig varierer over livsløpet, og hevde at vi burde ta hensyn til slike "nødvendige" utgifter i vårt mål for økonomiske levekår. Barnefamilieene har gjerne større "nødvendige" utgifter enn eldre-husholda. Et mål for økonomiske levekår, som består av inntekt fratrukket "nødvendige" utgifter, ville derfor gi par med barn en lavere økonomisk stadard, sammenlikna med eldre-husholda, enn det mål vi har valgt.

Men det kan også rettes kritikk mot de forbruksvektene vi har nytta (OECD-skalaen), om at det legges for lita vekt på de stordriftsfordeler det innebærer at to voksne bor sammen i ett hushold, eller at "utgiftene" ved å ha barn er gitt for stor vekt. Dersom en aksepterer denne kritikken, vil det kunne hevdes at vårt valg av forbruksvekter, isolert sett, undervurderer par med barns økonomiske levekår og dermed levekårsforskjellene mellom denne gruppa og eldre-husholda.

Mens formues- og utgiftsforskjellene mellom barnefamilieene og de eldre, isolert sett, kan nyttes som argument for at det mål for økonomiske levekår som nyttes her (inntekt etter skatt pr forbruksenhet) **overvurderer** barnefamilieenes økonomiske levekår, innebærer kritikken mot de forbruksvekter som er nytta, isolert sett, at barnefamilieenes økonomiske levekår blir **undervurdert**.

Et mål for økonomiske levekår som tar hensyn til at "nødvendige" utgifter (boughtgifter o.l.) varierer med livsfase, ville nok ikke gi barnefamilieene ei fullt så gunstig utvikling i perioden 1979-1986 som vist her. Endringer i en del andre økonomiske forhold, som vi ikke har fått tatt hensyn til, trekker trolig i samme retning. F.eks. har økt yrkesdeltaking for kvinner med barn ikke bare ført til økte inntekter for barnefamilieene. Det har også ført til økte utgifter til barnepass og redusert omfang av ulønna arbeid i heimen (Haraldsen og Kitterød 1992). Men samtidig har flere fått plass i

barnehage, og dermed har flere barnefamilier fått nytte godt av subsidierte offentlige barnehageplasser.

Alt i alt skulle det likevel være grunn til å rekne med at det mål for økonomiske levekår som er nytta, gir et rimelig riktig bilde av utviklinga i fordeling av økonomiske levekår mellom og innen de to gruppene i perioden 1970-1986 - så lenge vi begrenser oss til å se på par med barn. Ser vi derimot på alle barnefamilier - dvs inkludert enslige forsørgere - blir bildet noe annerledes. Enslige forsørgere har vanligvis lavere inntekt pr forbruksenhet enn par med barn, og andelen enslige forsørgere blant barnefamilieene økte i løpet av 1970- og 1980-tallet. Dette bidro, isolert sett, til å redusere barnefamilienes økonomiske levekår i gjennomsnitt. Vi kan derfor ikke rekne med at det bildet vi har gitt av barnefamiliers økonomiske levekår her, er representativt for alle barnefamilier (inkludert enslige forsørgere).

9.5 Økte offentlige overføringer til eldrehusolda

Mens par med barn i all hovedsak har hatt den samme inntektssammensettinga gjennom heile perioden 1970-1986, har de offentlige overføringene blitt stadig viktigere for eldrehusoldas vedkommende. Dette hadde sammenheng med redusert pensjonsalder fra 70 til 67 år i 1973, økt førtidspensjonering blant de under 67 år, økte minstepensjoner og oppbygginga av tilleggspensjonssystemet. På 1970-tallet økte de offentlige overføringene først og fremst til fortrenghet av private overføringer, dvs utbetalinger fra ulike tjenestepensjonsordninger, individuelle pensjonsordninger mv, i perioden 1979-1986 først og fremst på bekostning av yrkesinntekt.

Sia sykepengar og en del andre offentlige overføringer til yrkesaktive blir registrert som inntekt i inntektsundersøkelsene, betyr nok offentlige overføringer noe meir for begge grupper, men først og fremst for par med barn, enn våre tall tyder på. Og, sia utbygginga av dagens sykepengeordning skjedde på 1970-tallet, betyr det også at våre tall under vurderer økinga i de offentlige overføringene på 1970-tallet, spesielt for par med barn.

På 1980-tallet fikk også kapitalinntektene økt betydning for eldrehusolda. For par med barn betydde kapitalinntektene mindre. Derimot fikk de økte kapitalutgifter (gjeldsrenter) i denne perioden.

9.6 Par med barn: Fra skatteskjerpelse på 1970-tallet til skattetilpasning på 1980-tallet?

På 1970-tallet fikk begge grupper økt skatt, og denne skatteskjerpelsen fant i all hovedsak sted tidlig i perioden (fra 1970 til 1973). Fra 1979 til 1986 opplevde par med barn en reell skattelettelse i den forstand at skatt i prosent av samla inntekt blei redusert. Dette hadde utvilsomt sammenheng med de økte gjeldsrentene (se over). Eldrehusolda opplevde ingen tilsvarende lettelse i beskatningen i denne perioden. Dette hadde sammenheng med at pensjonistenes særskilte skattefordeler etter hvert fikk mindre betydning.

Sia innbetalingene til sykestrygda først blei registrert som skatt da sykestrygda blei inkorporert i folketrygda i 1971, viser nok også våre tall noe for lavt skattenivå for begge grupper i 1970 og noe for sterk skatteøkning fra 1970 til 1973. Men i all hovedsak er det bildet som er gitt av endringene i de to gruppene inntektssammensetting og skatt riktig.

9.7 Redusert omfordeling gjennom skatte- og overføringssystemet

Det er utvilsomt en sammenheng mellom de økte skatter og overføringer på 1970-tallet og den relative tilnærming i økonomiske levekår som fant sted mellom par med barn og eldrehusold i samme periode. Når forskjellen mellom de to gruppene økonomiske levekår var små og minskende på 1970-tallet, skjedde dette til tross for stor og økende ulikhet i markedsinntekt pr forbruksenhet gruppene imellom. Det var først og fremst de offentlige overføringene, men også de direkte skattene, som bidro til dette.

Forskjellen i de to gruppene markedsinntekt pr forbruksenhet fortsatte å øke fram til 1986, og nå var den utjavnende effekten av skatter og offentlige overføringer ikke lenger tilstrekkelig til å oppveie den økte forskjellen i markedsinntekt pr forbruksenhet. Dette hang sammen med ei viss skatteskjerpning for eldrehusolda, mens par med barn opplevde en lettelse i beskatningen. Pensjonistenes særskilte skattefordeler fikk redusert betydning. Par med barn fikk sin skatt redusert gjennom fradrag for gjeldsrenter.

På 1970-tallet var forskjellen i økonomiske levekår innen hver av de to gruppene relativt stabil (målt i

faste kroner) og større blant eldrehusolda enn blant par med barn. I perioden 1979-1986 økte imidlertid forskjellene barnefamilieene imellom, og i 1986 var forskjellene innen denne gruppa større enn forskjellene innen eldregruppa.

Blant **par med barn** økte forskjellene i markedsinntekt pr forbruksenhet gjennom heile perioden 1970-1986. De offentlige overføringene til barnefamilieene økte, men bidro bare i beskjeden grad til noen utjamning i økonomiske levekår mellom den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen blant par med barn. Når forskjellen i økonomiske levekår blant par med barn likevel ikke økte på 1970-tallet, var årsaken at skatt pr forbruksenhet økte meir for den "rikeste" enn for den "fattigste" fjerdedelen.

I perioden 1979-1986 fikk den "fattigste" fjerdedelen økt skatt pr forbruksenhet, mens den "rikeste" ikke opplevde noen tilsvarende skatteøkning. Sia forskjellene i markedsinntekt og samla inntekt pr forbruksinntekt fortsatte å øke, økte forskjellene i økonomiske levekår (målt i faste kroner) blant par med barn i denne perioden .

Blant **eldrehusolda** var de offentlige overføringene viktigere enn markedsinntekt for den "fattigste" fjerdedelens økonomiske levekår, mens markedsinntekta var viktigst for den "rikeste" fjerdedelen. Overføringenes betydning økte imidlertid på bekostning av markedsinntekta både for den "rikeste" og den "fattigste" fjerdedelen gjennom heile perioden 1970-1986.

På 1970-tallet økte overføringene mest for den "rikeste" fjerdedelen. Veksten i de offentlige overføringene til eldrehusolda i denne perioden bidro dermed, isolert sett, til å øke forskjellene i økonomiske levekår innen eldregruppa.

I samme periode fikk den "rikeste" fjerdedelen økt skatt pr forbruksenhet, og mens den "fattigste" fjerdedelen så å si ikke betalte skatt. Dermed økte likevel ikke forskjellen i økonomiske levekår mellom den "fattigste" og den "rikeste" fjerdedelen av eldrehusolda (målt i faste kroner) i løpet av 1970-tallet.

I perioden 1979-1986 skjedde det bare små endringer internt i eldregruppa.

Litteraturliste

- Andersen, Arne S. og Rolf Aaberge, (1983):** "Analyse av ulikhet i fordelinger av levekår". Rapporter 83/21, Statistisk sentralbyrå.
- Andersen, Arne S. (1990):** "Livsfase, gjeldsbelastning og disponibel inntekt". Innlegg på seminar om familieøkonomi og kredittmarked på Granvollen, 12.-14. mars 1990.
- Andersen, Arne S. (1991):** "Familiesituasjon og økonomi". Rapporter 91/19, Statistisk sentralbyrå.
- Assarsson, Bengt (1986):** "Barnfamiljernas ekonomi". Ekonomisk Debatt 1/86.
- Barstad, Anders, Kirsti Huserbråten og Berit Hyllseth (1990):** "Hva skjer i eldreomsorgen?". Samfunnsspeilet nr 2. Statistisk sentralbyrå.
- Bay, Ann-Helen (1989):** "Penger eller tjenester som sosialpolitisk virkemiddel?". INAS-notat 89:5.
- Bojer, Hilde (1977):** "The effect on consumption of household size and composition." Artikler fra Statistisk sentralbyrå nr 101.
- Bojer, Hilde (1990):** "Inntekt og ulikhet". Rapport nr 6:90, Senter for anvendt forskning, Norges handelshøyskole/Universitetet i Oslo.
- Dahl, Grete (1989):** "De eldres inntekter. Nivå og ulikhet". Rapporter 89/12. Statistisk sentralbyrå.
- Daatland, Svein Olav (1990):** "Ressurser og ressursbruk i eldreomsorgen". Rapport 5-1990. Norsk gerontologisk institutt.
- Ellingsæter, Anne Lise og Gunvor Iversen (1984):** "Endringer i kvinners arbeidsmarkedstilpasninger". SØS nr 55. Statistisk sentralbyrå.
- Ellingsæter, Anne Lise (1989):** "Normalisering av deltidsarbeidet". SØS nr 71. Statistisk sentralbyrå.
- Epland, Jon (1990):** "Barnefamilier og gjeldsrenter: Sterkest vekst for dei etablerte". Samfunnsspeilet nr 1. Statistisk sentralbyrå.
- Finansdepartementet (1988):** "Norsk økonomi i forandring". NOU 1988:21.
- Forbruker- og administrasjonsdepartementet (FAD, 1988a):** "Inntektsdannelsen i Norge". NOU 1988:24.
- Forbruker- og administrasjonsdepartementet (FAD, 1988b):** "Utvikling i fordeling av inntekt og levekår 1980-86". Rapport fra ei arbeidsgruppe.
- Frønes, Ivar, An-Magritt Jensen og Anne Solberg (1989):** "Childhood as a social phenomenon". Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Gulbrandsen, Lars (1989):** "Gjeldseksplasjon og gjeldsreduksjon". INAS-rapport 89:7.
- Gulbrandsen, Lars og Cathrine Ulstrup Tønnessen (1990):** "Småbarnsfamilier ved inngangen til 1990-årene: yrkesaktivitet, barnetilsyn og familieøkonomi". INAS-notat 1990:4.

- Gulbrandsen, Ole og Bjørg Moen (red.) (1990):** "Husholdninger: Data og definisjoner". Prosjektrapport nr 63, Norges byggforskningsinstitutt.
- Haraldsen, Gustav og Hege Kitterød (1992):** "Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-1990". SØS nr 76. Statistisk sentralbyrå.
- Hatland, Aksel (1984):** "Folketrygdens framtid". Universitetsforlaget.
- Herigstad, Helge (1979):** "Forbrukseiningar". Rapporter 79/16, Statistisk sentralbyrå.
- Herigstad, Helge (1986):** "Inntekt og offentlege ytingar". Rapportar 86/2. Statistisk sentralbyrå.
- Hippe, Ivar og Axel Pedersen (1988):** "For lang og tro tjeneste". FAFO-rapport nr 84.
- Hippe, Ivar og Einar Øverby (1990) i Ivar Hippe:** "Mye vil ha mer". FAFO-rapport nr 101.
- Kjeldstad, Randi (1991):** "1980-årene: Kvinnenes tiår på arbeidsmarkedet". **Samfunnsspeilet** nr 3. Statistisk sentralbyrå.
- Lajord, Jorunn (1991):** "100 000 enslige forsørgere". **Samfunnsspeilet** nr 3. Statistisk sentralbyrå.
- Lingsom, Susan (1985):** "Uformell omsorg for syke og eldre". SØS nr 57. Statistisk sentralbyrå.
- Lingsom, Susan (1989):** "Gammel og sprek. Om endringer i eldres hjelpebehov". INAS-rapport 89:8.
- Lyngstad, Jan (1990a):** "Hvem har økonomiske problemer?" **Samfunnsspeilet** nr 1. Statistisk sentralbyrå.
- Lyngstad, Jan (1990b):** "Utvikling i fordeling av økonomiske levekår 1970-86 for barnefamilier og eldre". Paper til RSF's HEMIL-konferanse på Geilo 29. - 31. august 1990.
- Lyngstad, Jan og Børge Strand (1992):** "Gifte kvinner: Fra forsørget til forsørger?" **Samfunnsspeilet** nr 1. Statistisk sentralbyrå.
- Moen, Bjørg (1989):** "Husholdsstørrelse og -sammensetting 1960, 1970 og 1980. Rapporter 89/15. Statistisk sentralbyrå.
- Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO):** "Fraværstatistikk".
- Orderud, Geir, Bjørg Moen og An-Magritt Jensen:** "Utvikling i levekår blant barn og gamle". NIBR-rapport 1991:9.
- Preston, Samuel H. (1984):** "Children and the Elderly: Divergent Paths for America's Dependents". **Demography** vol 21 (nov.).
- Rikstrygdeverket (1975):** "Oversikt over utgifter og inntekter i sosiale trygder 1959-73". Stensil.
- Rikstrygdeverket:** "Årsmelding og regnskap".
- Ringen, Stein (1987):** "The Possibility of Politics". Clarendon Press. Oxford.
- Ringen, Stein (1989):** "Approaches to the Measurement of Welfare". Upublisert artikkel. Stensil.
- Ringen, Stein (1991a):** "Households, Standard of Living, and Inequality". **Review of Income and Wealth** nr. 1.
- Ringen, Stein (1991b):** "Recent Trends in Income Dependency in Norway". Artikkelen kommer i E.J. Hansen, S. Ringen, H. Uusitalo og R. Erikson (red.): **Welfare Trends in Scandinavia**. M.E. Sharpe. New York.
- Skrede, Kari (1989):** "Work, Family and Lifecycle Squeezes". INAS-notat 1989:12.
- Sosialdepartementet (1976):** "Omlegging av sykepengeordningen". NOU 1976:23.

- Sosialdepartementet (1990):** "Uførepensjon". NOU 1990:17.
- Statistisk sentralbyrå (1972):** "Syketrygden 1970". NOS.
- Statistisk sentralbyrå:** "Aktuelle skattetal". Rapporter.
- Statistisk sentralbyrå:** "Arbeidsmarkedsstatistikk". NOS.
- Statistisk sentralbyrå:** "Barnehager og fritidshjem". NOS.
- Statistisk sentralbyrå:** "Befolkningsstatistikk". NOS.
- Statistisk sentralbyrå:** "Familiestatistikk". NOS.
- Statistisk sentralbyrå:** "Folketellingene 1970 og 1980". NOS.
- Statistisk sentralbyrå:** "Forbruksundersøkelsene". NOS.
- Statistisk sentralbyrå:** "Inntektsstatistikk". NOS.
- Statistisk sentralbyrå:** "Levekårsundersøkelsene". NOS.
- Statistisk sentralbyrå:** "Skatter og overføringer til private". Rapporter.
- Statistisk sentralbyrå:** "Skattestatistikk". NOS.
- Stortingsmelding nr 4 (1987-88):** "Perspektiver og reformer i den økonomiske politikken". (Perspektivmeldinga).
- Stortingsmelding nr 4 (1988-89):** "Langtidsprogrammet 1990-93".
- Stortingsproposisjon nr 1:** "Stats- og trygdebudsjettet".
- Torp, Hege (1988):** "Strategi for likhet? eller Den som har, skal få og ha i overflod?" I **Fordelingsvirkninger av offentlige tiltak** (Red.: Hege Torp). Ad Notam forlag, Oslo.
- Uusitalo, Hannu (1989):** "Income Distribution in Finland". Studies no. 148. Central Statistical Office of Finland.
- Uusitalo, Hannu (1991):** "Några metodologiska anmärkingar beträffande forskningen kring välfärdsstatens effekter" i "Nordiska seminariet om levnadsvillkor och välfärdsstatistik 2 - 5 september 1990". Nordisk statistisk sekretariat. Tekniske rapporter nr 54.
- Van Praag, B.M.S. og R.J. Flik (1991):** ""Poverty Lines and Equivalence Scales. A Theoretical and Empirical Evaluation". Upublisert paper. Erasmus University, Rotterdam.
- Øverbye, Einar (1987):** "Formue gjennom arv". INAS-rapport nr 6.
- Aaberge, Rolf (1982):** "Om måling av ulikskap". Rapporter 82/9 Statistisk sentralbyrå.
- Aaberge, Rolf og Tom Wennemo (1988):** "Inntektsulikhet i Norge 1973-1985". Rapporter 88/15. Statistisk sentralbyrå.

Definisjoner og datamateriale

1 Inntektsbegrep

Følgende inntektsbegrep er nytta i denne analysen av inntektsutvikling og inntektsfordeling for par med barn og eldrehushold:

Yrkesinntekt	(= Lønnsinntekt + Næringsinntekt ¹)
+ Kapitalinntekt ²	(= Inntekt av bolig, hytte mv + Brutto renteinntekt + Aksjeutbytte + Andre kapital- inntekter)
+ Private overføringer	(= Tjenestepensjon, livrenter mv + Underholdsbidrag mv)
= Markedsinntekt	(= summen av postene over)
+ Offentlige overføringer	(= Ytelser fra folke- trygda ³ + Barnetrygd + Forsørgerfradrag + Bostøtte (fra 1976) + Stipend (fra 1976))
= Samla inntekt	
- Skatt	(= Sum skatt - Sum fradrag i skatt ⁴)

= Inntekt etter skatt

¹ For 1979 er det bereknet to sett av inntekter, ett der næringsinntekt er bereknet på samme måte som i 1970 og 1973 (etter avskrivninger, fondsavsetninger og særfradrag i fiske) og ett der næringsinntekt er bereknet på samme måte som i 1982 og 1986 (før avskrivninger, fondsavsetninger og særfradrag i fiske).

² Gjeldsrenter og underskudd i borettslag er ikke trukket fra. ³ Omfatter skattbare ytelser fra folketrygda, fra 1982 også arbeidsledighetstrygd. ⁴ Forsørgerfradrag er behandlet som overføring (se over) og er derfor ikke inkludert i sum fradrag i skatt.

2. Nærmere om næringsinntekt

I inntektsundersøkelsene bereknes næringsinntekta fra og med 1982 brutto, dvs før fondsavsetninger, avskrivninger og særfradrag i fiske. De fleste som nytter inntektsundersøkelsene til fordelingsanalyser, ser ut til å være enige om at dette er å foretrekke framfor å berekne næringsinntekta netto, dvs etter fondsavsetninger, avskrivninger og særfradrag i fiske (Ringen 1989b, Aaberge og Wennemo 1988; se også Bojer 1990). Dermed unngår en at skattemotiverte avskrivninger og fondsavsetninger bidrar til å redusere inntekt etter skatt og dermed også de sjølvstendig næringsdrivendes økonomiske levekår.

Det er særlig i perioder når de sjølvstendig næringsdrivende tilpasser seg endra skatteregler at næringsinntekt etter fondsavsetninger og avskrivninger er et dårlig inntektsmål i fordelingsanalyser. Tidlig på 1980-tallet hadde vi en slik periode. Endringer i avskrivningsreglene (bl.a. innføringa av saldometoden) og fondsavsetninger (bl.a. avsetninger etter DU-reglene) bidro til økte skattemotiverte avskrivninger (NOU 1988:24, pkt 2.3.5, side 65-66).

Ulempen med å nytte det andre alternativet (næringsinntekt før avskrivninger og fondsavsetninger) er naturligvis at en da også ser bort fra eventuelle reelle avskrivninger.

I de tidligere inntektsundersøkelsene blei næringsinntekt bereknet netto. Det blei riktignok samla inn opplysninger om fondsavsetninger mv i inntekts- og formuesundersøkelsen 1973 og 1979 (NOS Inntektsstatistikk). Aaberge og Wennemo (1988) brukte disse opplysningene i sin analyse av inntektsfordelinga blant yrkesaktive i perioden 1973-1985. I denne undersøkelsen nyttes derimot de samme datafiler som blei lagt til rette for de analyser Ringen (1989b og 1989c) gjorde av inntektsutviklinga 1970-1986, og i dette materialet er det bare opplysninger om netto næringsinntekt i 1973.

For 1973 og 1976 er opplysningene om husholdas sammensetting såvidt mangelfulle i det samme materialet at det ikke har vært mulig å berekne antall forbruksenheter etter OECD-definisjonen for alle aktuelle hushold. Det er derfor bare presentert tall for 1970, 1979, 1982, 1986 og - i enkelte tilfelle - opplysninger om inntekt pr hushold i 1973.

Sia vi her bare har tall for netto næringsinntekt i 1970 og 1973, opererer vi med to sett av inntektsdata for 1979, ett der næringsinntekt er beregna netto og kan sammenliknes med 1970, og et anna sett, der næringsinntekta er beregna brutto og kan sammenliknes med de etterfølgende år.

Er det grunn til å rekne med at inntektsutviklinga for de to gruppene ville ha sett annerledes ut i perioden 1970-1979 dersom vi hadde kunnet nytte brutto istedet for netto næringsinntekt? Dersom fondsavsetninger og avskrivninger utgjorde en mindre andel av næringsinntekta i 1970 enn i 1979, så gir nettotalla en for lav inntektsvekst i denne perioden både for par med barn og eldrehushold. Vi veit at det skjedde ei tilpassing til gunstigere avskrivningsregler og fondsavsetninger i perioden etter 1979 (NOU 1988:24, side 66), men det er vanskelig å si om det skjedde ei tilsvarende utvikling på 1970-tallet. I 1979 utgjorde avskrivninger og fondsavsetninger i gjennomsnitt 37,0 prosent av netto næringsinntekt for alle hushold, 45,9 prosent for par med barn og 31,1 prosent for eldrehushold (egne beregninger i løpende kroner):

Næringsinntekt mv 1979

	Alle hushold	Par med barn	Eldrehushold
(a) Brutto næringsinntekt	13 802	20 748	5 149
(b) Netto næringsinntekt	10 068	14 242	3 928
(c) Avskrivninger, fondsavsetninger, m.v	3 734	6 506	1 221
(c x 100)/b	37,0	45,7	31,1

Det er avskrivningene som veier tyngst:

Alle hushold 1979

	Kroner	Prosent av netto næringsinntekt
Fondsavsetninger . . .	565	5,6
Avskrivninger	3 111	30,9
Særfradrag i fiske . .	57	0,5

NOS 1973 Inntektsstatistikk gir mulighet for å anslå brutto næringsinntekt og avskrivninger pr hushold i 1973:

Brutto næringsinntekt pr hushold (brutto driftsinntekt av fast eiendom + annen brutto driftsinntekt)	8 363 kr
Avskrivninger pr hushold (avskrivninger av fast eiendom + andre avskrivninger)	2 108 kr.

Det er ikke mulig å skille ut fondsavsetninger eller særfradrag i fiske. Hvis vi forutsetter at disse er null, kan vi berekne netto næringsinntekt pr hushold:

$$8\ 363\ \text{kr} - 2\ 108\ \text{kr} = 6\ 255\ \text{kr}.$$

Dette tallet for netto næringsinntekt ligger ikke langt fra det tallet våre data gir for netto næringsinntekt i 1973 (6 184 kr). Avskrivninger mv i prosent av netto næringsinntekt for alle hushold i 1973 kan dermed anslås til:

$$(2\ 108\ \text{kr} \times 100) / 6\ 255\ \text{kr} = 34\ \text{prosent}.$$

Det ser altså ikke ut til at nivået av avskrivninger mv har vært vesentlig lavere ved begynnelsen av 1970-tallet (minimum 34 prosent i 1973) enn på slutten (37 prosent i 1979).

Nedafor har vi anslått inntekt etter skatt pr hushold og pr forbruksenhet for par med barn og eldrehushold i 1970 under forutsetning av at avskrivninger mv utgjør 45 prosent av netto næringsinntekt for par med barn og 30 prosent for eldrehushold. På dette grunnlag har vi beregnet inntektsutviklinga fra 1970 til 1979 (1986-kroner) til:

	1970	1979	Prosent real- vekst
Inntekt pr hushold			
Eldrehushold	62 900	79 600	26
Par med barn	152 000	180 500	19
Inntekt pr forbruksenhet			
Eldrehushold	48 100	61 600	28
Par med barn	54 400	66 300	22

Tabellen nedafor viser inntektssammensettinga for par med barn og eldrehushold i 1970 og 1979 når næringsinntekt er beregna brutto på samme måte (1986-kroner):

	Eldrehushold		Par med barn	
	1970	1979	1970	1979
Inntekt pr hushold				
Lønnsinntekt . . .	19	19	70	77
+ Næringsinntekt	11	10	21	15
= Yrkesinntekt .	30	28	91	92
+ Kapitalinntekt .	8	8	3	3
+ Private overføringer	18	8	-	-
= Markedsinntekt	57	45	94	95
+ Off. overføringer	43	55	6	5
= Samla inntekt	100	100	100	100
- Skatt	13	16	19	27
= Inntekt etter skatt	87	84	81	73

På samme måte kan en berekne differansen mellom par med barns og eldrehusholds markedsinntekt, samla inntekt og inntekt etter skatt, alle pr forbruksenhet, når næringsinntekta er beregna brutto:

	1970	1979
Differanse (1986-kroner)		
Markedsinntekt	32 200	53 100
Samla inntekt	12 300	17 200
Inntekt etter skatt	6 200	4 800

Ved å nytte våre anslag for næringsinntekt før avskrivninger mv, får begge grupper et høgere inntektsnivå. Samtidig blir forskjellen mellom de to gruppernes økonomiske levekår større. Begge grupper får en lavere inntektsvekst med korrigerte enn med ukorrigerede tall, men det er særlig par med barn som får veksten redusert (jfr tabell 3 i vedlegg 2).

Ved at de ukorrigerede tall gir næringsinntekt og dermed markedsinntekt for lita vekt, undervurderes inntektsforskjellene mellom de to gruppene, mens inntektsveksten på 1970-tallet overvurderes, mest for par med barn. Det hovedinntrykket som de ukorrigerede tall gir, blir likevel ikke svekka.

Noe vanskeligere er det å anslå hvordan overgang fra netto til brutto næringsinntekt på 1970-tallet ville ha påverka inntektsfordelinga innen de to gruppene. Sjølvstendig næringsdrivende har gjerne høgere inntekter enn lønnsstakere og pensjonister (NOS Inntektsstatistikk). Ved overgang til brutto næringsinntekt vil dermed trolig inntektene for hushold med høge inntekter innen begge grupper øke meir enn inntektene for de med lavere inntekter. Sia det er grunn til å tro at forholdet mellom netto og brutto næringsinntekt er omtrent det samme ved begynnelsen av 1970-tallet som ved slutten (se foran i dette vedlegget), er det likevel tvilsomt om overgang til brutto næringsinntekt på 1970-tallet vil påvirke retning og størrelsen på endringene i fordelinga innen hver av gruppene.

3 Nærmere om sykepenger og syke-trygdavgift

I 1970 eksisterte fortsatt sykestrygda som ega trygdeordning utafolketrygda, og blei bl.a. finansiert med ei ega medlemsavgift. Denne avgifta blei ikke rekna som skatt, slik sykedelen av medlemsavgifta til folketrygda blei, da sykestrygda fra og med 1971 blei inkorporert i folketrygda.

En av ytelsene medlemmene av sykestrygdordninga fikk, var sykepenger ved sykdom. Disse var skattefrie og inngikk dermed ikke som inntekt i innteksundersøkelsen 1970. Slik fortsatte det å være heilt fram til dagens sykepengeordning blei innført fra 1. juli 1977. Fra da av var sykepengene skattepliktige.

For inntektsundersøkelsene på 1970- og 1980-tallet har en dermed den situasjon at

- i utgangspunktet (1970) blei verken sykepenger eller medlemsavgift registrert,
- i 1973 og 1976 blei sykedelen av medlemsavgifta til folketrygda (som erstatta syketrygdas medlemsavgift) rekna som skatt, mens sykepengene fortsatt var skattefrie og dermed ikke blei registrert som inntekt i inntektsundersøkelsene, mens
- i 1979 og seinere fikk en registrert både sykepenger og sykedel. På grunn av måten utbetalingene skjer på og måten sykepengene blir registrert på i selvangivelsen, får en imidlertid ikke skilt mellom arbeidsinntekt og sykepen-ger.

I den gamle syketrygda var dekningsgraden langt lavere enn i dagens sykepengeordning. I tillegg opererte en med 3 karenisdager. Ved overgangen til den nye sykepengeordninga blei karenisdagene tatt bort samtidig som dekningsgraden blei økt til 100 prosent og sykepengene blei gjort skattepliktige. Alt i alt representerte nok endringene en viss inntektsøkning for de yrkesaktive og de "førtidspensjonerte" som mottok sykepenger. Mens det i 1970 blei utbetalt 425,6 mill kr i sykepenger fra syketrygda, var utbetalingene fra folketrygda til dette formålet i 1979 økt til det tidobbelte (4 225,7 mill kr). I 1979 kom utbetalingene fra arbeidsgiverne for de 10 dagene i arbeidsgiverperioden i tillegg, anslagsvis noe i overkant av 3 milliarder kr.

Økinga fra 1970 til 1979 var nok noe mindre enn disse talla skulle tyde på. Det fantes nemlig ordninger i tillegg til den ordinære syketrygda. Ca. 1/3 av arbeidstakerne var omfatta av en LO/NAF-avtale om tilleggssykepenger. Disse betalte en tilleggspremie og fikk sykepenger som tilsvarte 90 prosent av netto lønn (anslagsvis 70 prosent av brutto lønn). Samtidig opererte en i denne ordninga med noen flere karenisdager enn i den ordinære syketrygda. Utbetalingene fra denne ordninga var i 1970 på 196,4 mill kr.

Ca. 1/3 hadde også full lønn under sykdom (bl.a. mange offentlig ansatte). Arbeidsgiveren dekkar gjerne differansen mellom full lønn og sykepenger fra syketrygda. Både sykepengene fra syketrygda og LO/NAF-ordninga var skattefrie, også den delen av sykepengene som syketrygda dekkar for dem med full lønn under sykdom. Fra

og med 1971 blei både lønn og sykepenger beskatta for de som hadde en dekningsgrad ut over 90 prosent av netto inntekt, dvs alle de med full lønn under sykdom (Sosialdepartementet 1976, Statistisk sentralbyrå 1972, Rikstrygdeverket 1975, Rikstrygdeverkets årsmeldinger, Stats- og trygdebudsjettet).

For 1970 og 1973 påvirker dette **inntektsnivået**. 1973-talla må være for lavt anslått, sia det bare er innbetalingene av medlemsavgifta og ikke utbetalingene av sykepenger som blir registrert dette året. I 1970 blei verken innbetalingene til eller utbetalingene fra syketrygda registrert. Det er grunn til å rekne med at inntektsnivået blir påverka, men i hvilken retning? Er det innbetalingene eller utbetalingene som er størst? I 1979, 1982 og 1986 blir både innbetaling av medlemsavgift og utbetaling av sykepenger registrert, og inntektsnivået er dermed anslått "riktig".

Nedafor er det gjort et forsøk på å anslå i hvilken grad denne mangelfulle registreringa av sykepenger m.v. kan tenkes å påvirke det bildet inntektsundersøkelsene gir av par med barns og eldrehusholds inntektsutvikling og inntektssammensetting.

Følgende forutsetninger er lagt til grunn:

- * Antall sykepengedager i prosent av alle arbeidsdager var nesten tre ganger så høg for eldrehushold som for par med barn (henholdsvis 6 og 15 prosent i 1979). Anslaga er basert på opplysninger om antall sykedager i Levekårsundersøkelsen 1980 og i Næringslivets Hovedorganisasjons (NHOs) Fraværstatistikk.
- * Antall sykepengedager i prosent av alle arbeidsdager økte i underkant av 10 prosent fra 1970 til 1979 (NHOs fraværstatistikk. Det er tatt hensyn til at en i 1970 og 1973 hadde karenisdager).
- * Mottatte sykepenger er bereknet som en viss prosentandel av yrkesinntekt. For enkelthets skyld er det forutsatt at sykkeligheten var den samme uansett hvilken sykepengeordning en var omfatta av i 1970 og 1973.
- * Dekningsgraden for sykepengene fra syketrygda lå i 1970 og 1973 i gjennomsnitt på 40 prosent av brutto arbeidsinntekt, mens den for de som blei omfatta av LO/NAF-ordninga, lå på 70 prosent. Anslått på grunnlag av oversikter over satser for sykepenger (Rikstrygdeverket 1975).

- * Medlemspremien til syketrygda utgjorde 3,1 prosent av brutto arbeidsinntekt i 1970. (Anslag basert på oversikter over premiebeløp, se Rikstrygdeverket 1975).

Dette gir følgende inntektsnivå (inntekt etter skatt pr hushold i 1986-kroner) og inntektsutvikling for eldrehushold og par med barn:

	1970	1973	1979
	Kroner	Kroner	Kroner
Eldre-			
hushold	61 900	100 66 700	108 77 300
Par med			
barn	139 000	100 135 400	97 168 600

Fra 1979 og framover påvirkes ikke inntektsnivået og dermed heller ikke inntektsutviklinga av disse korreksjonene.

Tabellen nedafor viser offentlige overføringer og skatt i prosent av samla inntekt for par med barn og eldrehushold i 1970, 1973 og 1979 etter de samme korreksjoner:

	1970	1973	1979
Overføringer			
Eldrehushold . .	46	53	60
Par med barn . .	10	9	11
Skatt			
Eldrehushold . .	14	15	17
Par med barn . .	23	27	28

På samme måte kan en berekne differansen mellom par med barns og eldrehusholds markedsinntekt, samla inntekt og inntekt etter skatt, alle pr forbruksenhet og i 1986-kroner:

	1970	1979
Differanse		
Markedsinntekt	28 900	800
Samla inntekt	10 000	900
Inntekt etter skatt	2 400	2 400

Ved å korrigere for den mangelfulle registreringa av sykepengar mv, får begge grupper, som venta, høgere inntektsnivå i 1973 enn de ukorrigerede talla gir. Eldrehusholda får også noe høgere inntektsnivå i 1970, mens par med barn ligger omtrent på samme nivå som de ukorrigerede talla viser. Begge grupper får en noe høgere inntektsvekst i perioden 1970-1973 med korrigerede enn med ukorrigerede tall. Ser vi heile perioden 1970-1979 under ett, får eldrehusholda redusert sin inntektsvekst noe, sammenlikna med den inntektsveksten de ukorrigerede talla viser. For par med barn påvirkes ikke inntektsveksten fra 1970 til 1979 av denne korrigeringa.

Ved at de ukorrigerede talla ikke registrerer innbetalinger til og utbetalinger fra syketrygda i 1970 overvurderes i noen grad inntektsforskjellene mellom par med barn og eldrehushold det året, mens eldrehusholdas inntektsutvikling på 1970-tallet overvurderes noe. Det dreier seg imidlertid ikke om store avvik, og disse avvika trekker i motsatt retning av den "feil" som skyldes at næringsinntekt bereknes netto, dvs etter avskrivninger mv. Alt i alt må en derfor kunne anta at de ukorrigerede talla i all hovedsak gir et riktig bilde av inntektsfordelinga mellom og inntektsutviklinga for de to gruppene.

Derimot er det all grunn til å rekne med at de ukorrigerede talla undervurderer betydningen av offentlige overføringer og den veksten i de offentlige overføringene som innføringa av den nye sykepengeordninga i 1977 innebar, spesielt for par med barn.

Det kan reises innvendinger mot å betrakte alle sykepengeutbetalinger som offentlige overføringer, slik vi har gjort her. Når det gjelder pensjon, har vi skilt mellom tjenestepensjoner og pensjoner fra folketrygda. De første har vi definert som private overføringer, de siste som offentlige overføringer. På samme måte kunne en betrakte de sykepengene som før 1.7. 1977 blei betalt av arbeidsgiver i tillegg til sykepengene fra den offentlige syketrygda (seinere folketrygda), som en form for lønn.

Også under dagens sykepengeordning står arbeidsgiverne for en god del av sykepengeutbetalingene (en rekner gjerne med at vel halvparten av utgiftene faller på dem, den andre halvparten på folketrygda). Men arbeidsgivernes bidrag før 1.7.1977 var ikke fastsatt ved lov, slik det blei ved innføringa av den nye sykepengeordninga. Slik sett er de utbetalingene som arbeidsgiverne

har til sykepenger etter 1.7.1977, en meir direkte konsekvens av offentlig fordelingspolitikk, enn de utbetalingene de sto for før denne omlegginga. Med et slikt utgangspunkt, kan en hevde at også de korrigerede inntektstalla i dette vedlegget undervurderer de offentlige overføringenes betydning for de to gruppenes inntektsutvikling på 1970-tallet, og da først og fremst for par med barn.

Sykepengene er ikke de eineste offentlige overføringene som er mangelfullt registrert i inntektsstatistikken:

Utgifter til ulike offentlige overføringer 1970, 1979, 1982 og 1986. Løpende kroner i millioner

	1970	1979	1982	1986
Sykepenger	622 ¹	4 225 ²	5 693	8 377
Fødselspengar	25	490	692	2 054
Dagpengar ved ved arbeidsløysa	85 ³	528	1 461	2 006
Bostøtte				
Husbanken	23	154	572	588
Sosialdekt	0	222	402	170
Utdanningsstipend	95 ⁴	481	655 ⁵	911 ⁶
Grunn- og hjelpe- stønad	65	388	673	1 009

¹ Inklusive sykepengar fra tilleggsordningar. ² Eksklusive lovbestemte sykepengar betalt av arbeidsgiver i 1979, 1982 og 1986. På slutten av 1980-tallet var arbeidsgivernes utgifter til lønn under sykdom omtrent like store som folketrygdas utgifter til sykepengar, i 1979 noe lavere pga en kortere arbeidsgiverperiode - 10 mot seinere 14 dagar. ³ Anslag. ⁴ Kap 390, post 71, 72 og 73 i 1970 og 1979. ⁵ Som note 4, men med budsjettall i stedet for regnskapstall. ⁶ Kap 2410, post 70 og 71.

K i l d e: Stats- og trygdebudsjettet.

De talla som er ramma inn, markerer at vedkommende overføring enten ikke blei registrert i inntektsundersøkelsene dette året eller at den av andre grunner ikke inngår i inntektsstatistikken inntektsregnskap.

Oversikten er ikke fullstendig. En del mindre overføringer over Stats- og trygdebudsjettet (som f.eks. stønad til barnetilsyn og utdanningsstønad for enslige forsørgere), som er utelatt i denne oversikten, blir heller ikke registrert i inntekts-

undersøkelsene. Det samme gjelder alle reint kommunale overføringsordningar. Den viktigste av disse, økonomisk sosialhjelp, blir registrert i inntektsundersøkelsene i dag, men ikke i den perioden vi ser på her.

4. Husholdsbegrep og husholdstypologi

Inntekts- og formuesundersøkelsenes definisjon av **husholdsbegrepet** blei endra i løpet av perioden 1970-1986. I 1982 og 1986 (og for vel halvparten av 1979-materialet) blei et hushold definert som kosthushold (alle personer som bor i samme bolig og har felles måltider). I tidligere undersøkelser opererte en med ei tilnærming til denne definisjonen. Et hushold består som hovedregel av alle personer som har samme bopel og samme etternavn, likevel slik at det aldri er meir enn ett ektepar i samme hushold. Ektepar blei gruppert i samme hushold sjølv om de har forskjellig etternavn. Det samme gjaldt forsørgede barn og andre forsørgede personer. De er gruppert i samme hushold som forsørgeren, sjølv om etternavnet er forskjellig (NOS Inntektsstatistikk).

Fra og med 1982 gikk en også over til en ny **husholdstypologi**. Endringene innebar bl.a. at ugifte samboere, som tidligere ikke blei registrert i samme hushold (jfr definisjonen over), fra da av blei klassifisert på samme måte som ektepar (dvs som "par") (NOS Inntektsstatistikk). For 1982s vedkommende blei typologiseringa gjort i etterhånd, slik at det bare er for 1986-talla i vårt materiale at den er konsekvent gjennomført.

Ved å kombinere opplysninger om husholdstype, antall barn og antall voksne i husholdet og hovedinntektstakerens alder, har en likevel kunnet konstruere husholdstyper som er rimelig sammenliknbare over tid. Tabell 1 i vedlegg 2 viser hvor stor andel ulike husholdstyper utgjør av alle hushold hvert enkelt år i det materialet som er nytta.

Fortsatt er det visse forskjeller mellom de ulike årgangene. I 1970 blei samboere gruppert i hvert sitt hushold, i 1986 blei de gruppert i samme hushold. Dessuten er heimeboende "barn" definert som "forsørgede barn" uansett alder i 1970- og 1979-undersøkelsene, mens heimeboende "barn" i de seinere undersøkelser er definert som "barn 0-19 år" uansett om de forsørger seg sjølv eller ikke. Dette får konsekvenser for om et hushold blir gruppert blant "andre hushold" eller blant "hushold med barn".

Disse forskjellene i definisjoner betyr trolig ikke særlig mye. Det er ett unntak: Endringene i definisjonen av par (overgangen fra "ektepar" til "par") påvirker omfanget og trolig også sammensettinga av gruppa "enslige forsørgere" relativt mye. Vi har derfor valgt å holde denne husholdstypen utafør analysen, og begrense oss til "par med barn". Eldrehusholda er avgrensa til "hushold der hovedinntektstakeren er 65 år eller eldre".

5. Feilkilder

Inntekts- og formuesundersøkelsene er utvalgsundersøkelser basert på data fra skattelikninga og fra ulike offentlige registre. Når en bruker slike

data til å analysere endringer i fordeling av økonomiske levekår, vil en stå overfor ulike typer feilkilder som kan påvirke resultatene i den eine eller andre retningen.

I denne analysen er det først og fremst lagt vekt på å vurdere i hvilken grad definisjonsendringer i datamaterialet og valget av mål for økonomiske levekår kan tenkes å påvirke de konklusjoner som trekkes (se kapittel 4 og 9, jfr pkt 2, 3 og 4 i dette vedlegget). Det er ikke berekna presise mål for statistisk usikkerhet, men i tolkinga av resultatene er det tatt hensyn til at endringer og forskjeller må være av en viss størrelse for at en kan legge vekt på dem - særlig i de tilfelle hvor vi står overfor grupper med få observasjoner (se tabell 2 i vedlegg 2).

Tabeller

Tabell 1. Andel hushold etter husholdstype 1970, 1979, 1982 og 1986. Prosent

Husholdstype	1970	1979	1982	1986
Enslige uten barn	25	33	31	32
- 44 år	6	10	10	11
45 - 64 år	8	8	8	6
65 - 69 år	3	3	4	3
70 - 79 år	6	7	7	6
80 år -	2	5	3	5
Par uten barn	21	20	20	22
- 44 år	4	3	4	5
45 - 64 år	9	7	7	7
65 - 69 år	3	4	4	5
70 - 79 år	5	5	4	5
80 år -	1	1	1	1
Barnefamilier¹	33	28	33	31
Enslige forsørgere	2	4	6	4
Par med 1 barn	8	7	8	7
Par med 2 barn	12	11	13	13
Par med 3 barn	7	5	5	6
Par med 4 eller flere barn	4	2	2	1
Andre hushold²	21	19	15	15

¹ Yngste barn er 0-16 år. Øvrige barn kan være eldre. I 1982 og 1986 kan øvrige barn være opp til og med 19 år. I 1970 og 1979 vil de i enkelte tilfelle kunne være enda eldre. ² Bl.a. flerfamiliehushold og hushold med heimeboende barn, der yngste heimeboende barn er 17 år eller eldre.

Tabell 2. Antall uveide observasjoner etter husholdstype 1970, 1979, 1982 og 1986

Husholdstype	1970	1979	1982	1986
Enslige uten barn	1 121	1 496	891	390
65 - 69 år	283	330	241	89
70 - 79 år	565	721	435	179
80 år -	273	445	215	122
Par uten barn	1 150	1 176	837	536
65 - 69 år	455	470	379	235
70 - 79 år	577	551	392	254
80 år -	118	155	66	47
Barnefamilier¹	3 010	2 613	2 695	1 671
Par med 1 barn	686	731	704	368
Par med 2 barn	1 096	1 161	1 241	802
Par med 3 barn	814	530	570	391
Par med 4 eller flere barn	414	191	180	110

¹ Yngste barn er 0-16 år. Øvrige barn kan være eldre. I 1982 og 1986 kan øvrige barn være opp til og med 19 år. I 1970 og 1979 vil de i enkelte tilfelle kunne være enda eldre.

Tabell 3. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. hushold og pr. forbruksenhet for eldrehushold² og par med barn³. 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. 1986-kroner og realvekst

	1970		1973		1979 ¹		1979*		1982		1986	
	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent
Inntekt pr. hushold												
Eldrehushold	61100	100	65500	107	77300	127	79600	100	79900	100	91100	114
Par med barn	139400	100	131900	95	168600	121	180500	100	194400	108	231600	128
Inntekt pr. forbruksenhet⁴												
Eldrehushold	46700	100	-	-	59900	128	61600	100	61300	100	68900	112
Par med barn	49900	100	-	-	62200	125	66300	100	71000	107	84100	127

¹ For 1979 er det bereknet to sett av inntekter, ett der næringsinntekt er bereknet på samme måte som i 1970 (etter avskrivninger og fondsavsetninger) og ett (1979*) der næringsinntekt er bereknet på samme måte som i 1982 og 1986 (før avskrivninger og fondsavsetninger). ² Par og enslige uten barn, hovedforsørger 65 år eller eldre. ³ Par med barn, yngste barn 0-16 år. Øvrige barn kan være eldre. I 1982 og 1986 kan øvrige barn være opp til og med 19 år. I 1970 og 1979 vil de i enkelte tilfelle kunne være enda eldre, så sant de bor heime og er forsørget av foreldrene. ⁴ Det har ikke vært mulig å berekne inntekt pr. forbruksenhet i 1973.

Tabell 4. Inntekt etter skatt pr. hushold 1970, 1979, 1982 og 1986. Undergrupper av eldrehushold og par med barn. 1986-kroner

	1970	1979 ¹	1979*	1982	1986
Eldrehushold²					
Enslige					
65 - 69 år	48 200	67 000	72 500	68 500	77 200
70 - 79 år	45 700	57 100	57 200	56 900	63 300
80 år -	38 200	50 300	50 700	46 800	55 800
Par					
65 - 69 år	91 600	124 300	131 000	125 800	147 500
70 - 79 år	81 300	101 800	102 500	104 700	116 500
80 år -	66 100	90 100	95 200	95 600	94 000
Par med barn³					
1 barn	125 100	158 000	162 900	167 300	204 000
2 barn	140 700	169 000	177 000	196 000	232 400
3 barn	150 900	172 500	202 300	218 600	255 400
4 barn og flere	144 800	197 700	210 200	234 000	264 100

¹ Se note 1, tabell 3. ² Se note 2, tabell 3. ³ Se note 3, tabell 3.

Tabell 5. Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet 1970, 1979, 1982 og 1986. Undergrupper av eldrehusold og par med barn. 1986-kroner

	1970	1979 ¹	1979*	1982	1986
Eldrehusold²					
Enslige					
65 - 69 år	48 200	67 000	72 500	68 500	77 200
70 - 79 år	45 700	57 100	57 200	56 900	63 300
80 år -	38 200	50 300	50 700	46 800	55 800
Par					
65 - 69 år	53 900	73 100	77 100	74 000	86 800
70 - 79 år	47 800	59 900	60 300	61 600	68 600
80 år -	38 900	53 000	56 000	56 200	55 300
Par med barn³					
1 barn	56 900	71 800	74 000	76 100	92 800
2 barn	51 400	62 200	65 100	71 500	84 500
3 barn	46 400	53 400	62 700	65 900	77 100
4 barn og flere	36 500	50 400	53 700	57 900	64 800

¹ Se note 1, tabell 3. ² Se note 2, tabell 3. ³ Se note 3, tabell 3.

Tabell 6. Eldrehusold og par med barn 1970, 1979, 1982 og 1986. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet i kvartiler⁴. 1986-kroner og i prosent av gjennomsnittet for vedkommende gruppe

	1970		1979 ¹		1979*		1982		1986	
	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent
Eldrehusold²	46700	100	59900	100	61600	100	61300	100	68900	100
1. kvartil	25400	54	37500	63	37500	61	35600	58	43900	64
2. kvartil	33600	72	45500	76	45500	74	48200	79	54300	79
3. kvartil	45000	96	58800	98	59100	96	61800	101	69600	101
4. kvartil	82800	177	97800	163	103900	169	99500	162	107600	156
Par med barn³	49900	100	62200	100	66300	100	71000	100	84100	100
1. kvartil	28600	57	38200	61	40800	61	43600	61	52000	62
2. kvartil	40900	82	53700	86	54900	83	59900	84	70200	84
3. kvartil	51200	103	66000	106	67600	102	73100	103	86500	103
4. kvartil	78900	158	91100	146	102000	154	107200	151	127500	151

¹ Se note 1, tabell 3. ² Se note 2, tabell 3. ³ Se note 3, tabell 3. ⁴ 1. kvartil er de 25 prosent av alle husold i vedkommende gruppe som hadde *lavest* i inntekt etter skatt pr. forbruksenhet, 4. kvartil de 25 prosent med *høgest* inntekt.

Tabell 7. Inntektsregnskap² for par med barn³ 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. Gjennomsnitt pr. hushold. 1986-kroner og prosent av samla inntekt

Inntekt pr. hushold	1970		1973		1979 ¹		1979*		1982		1986	
	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent
Lønnsinntekt	131300	75	137800	76	189100	81	189 100	77	197300	76	227800	75
+ Næringsinntekt . . .	27900	16	26900	15	26100	11	38 000	15	36100	14	44000	15
= Yrkesinntekt	159200	91	164700	91	215100	92	227 000	92	233400	90	271800	90
+ Kapitalinntekt	5000	3	5400	3	6900	3	6 900	3	7200	3	11200	4
+ Private overføringer	400	-	600	-	600	-	600	-	1000	-	1200	-
= Markedsinntekt . . .	164600	94	170600	94	222600	95	234 500	95	241600	94	284100	94
+ Offentlige overføringer	11200	6	10400	6	12200	5	12 200	5	16600	6	18800	6
= Samla inntekt	175800	100	181000	100	234800	100	246 700	100	258200	100	303000	100
- Skatt	36400	21	49100	27	66200	28	66 200	27	63800	25	71300	24
= Inntekt etter skatt . .	139400	79	131900	73	168600	72	180 500	73	194400	75	231600	76

¹ Se note 1, tabell 3. ² De ulike inntektsbegrep er nærmere beskrevet i vedlegg 1, pkt. 1. ³ Se note 3, tabell 3.

Tabell 8. Inntektsregnskap³ for eldrehushold². 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. Gjennomsnitt pr. hushold. 1986-kroner og prosent av samla inntekt

Inntekt pr. hushold	1970		1973		1979 ¹		1979*		1982		1986	
	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent	Kr	Pro-sent
Lønnsinntekt	13700	20	16300	21	17600	19	17600	19	19500	21	19400	18
+ Næringsinntekt . .	6100	9	5800	7	7200	8	9400	10	4200	4	4200	4
= Yrkesinntekt	19900	28	22000	29	24800	27	27000	28	23800	25	23600	21
+ Kapitalinntekt . . .	6000	9	6200	8	8000	9	8000	8	9000	9	14900	13
+ Private overføringer	13000	19	10100	13	7800	8	7800	8	7100	8	8200	7
= Markedsinntekt . .	39000	55	38300	50	40600	44	42800	45	39900	42	46700	42
+ Offentlige overføringer	31300	45	39000	50	52200	56	52200	55	54800	58	63400	58
= Samla inntekt . . .	70200	100	77300	100	92800	100	95000	100	94700	100	110100	100
- Skatt	9100	13	11700	15	15400	17	15400	16	14800	16	19000	17
= Inntekt etter skatt .	61100	87	65500	85	77300	83	79600	84	79900	84	91100	83

¹ Se note 1, tabell 3. ² Se note 2, tabell 3. ³ De ulike inntektsbegrep er nærmere beskrevet i vedlegg 1, pkt. 1.

Tabell 9. Andel eldrehushold² og par med barn³ med private overføringer¹ 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. Prosent

	1970	1973	1979	1982	1986
Eldrehushold	33	32	32	34	38
Par med barn	1	1	1	1	2

¹ Tjenestepensjon, livrenter, underholdsbidrag m.v. ² Se note 2, tabell 3. ³ Se note 3, tabell 3.

Tabell 10. Eldrehushold² etter husholdstype og alder. Yrkesinntekt i prosent av samla inntekt. 1970, 1979, 1982 og 1986

	1970	1979 ¹	1979*	1982	1986
Enslige					
65 - 69 år	38	37	41	32	27
70 - 79 år	7	5	6	4	5
80 år -	3	3	4	1	2
Par					
65 - 69 år	64	58	60	52	46
70 - 79 år	20	20	21	14	9
80 år -	4	5	10	6	3

¹ Se note 1, tabell 3. ² Se note 2, tabell 3.

Tabell 11. Enslige 65-69 år. Næringsinntekt og lønnsinntekt i prosent av samla inntekt 1970, 1979, 1982 og 1986

	1970	1979 ¹	1979*	1982	1986
Yrkesinntekt i alt	38	37	41	32	27
Næringsinntekt	6	12	18	4	4
Lønnsinntekt	33	25	24	28	23

¹ Se note 1, tabell 3.

Tabell 12. Bankinnskott, gjeld og likningsverdien av fast eiendom for eldrehushold¹ og par med barn². 1970, 1973, 1979, 1982 og 1986. 1986-kroner

	1970	1973	1979	1982	1986
Eldrehushold					
Bankinnskott	50 500	59 800	76 600	78 300	110 400
Likningsverdi av fast eiendom	85 300	73 900	61 400	42 800	55 600
Gjeld	47 600	36 900	43 700	20 800	25 400
Par med barn					
Bankinnskott	31 800	30 700	43 400	50 100	75 200
Likningsverdi av fast eiendom	152 300	163 200	138 500	133 900	150 000
Gjeld	188 600	206 700	302 900	314 900	431 400

¹ Se note 2, tabell 3. ² Se note 3, tabell 3.

Tabell 13. Utviklinga i disponibel inntekt⁴ for eldrehusold² og par med barn³ 1970-1986. 1986-kroner og prosent realvekst

	1970	1979 ¹	1979*	1982	1986
Disponibel inntekt pr. hushold i kroner					
Eldrehusold	59 300	74 800	77 000	77 700	88 000
Par med barn	131 300	148 400	160 400	164 600	182 300
Realvekst i prosent					
	1970-1979		1979*-1986		
Eldrehusold	26		14		
Par med barn	13		14		
Disponibel inntekt pr. forbruksenhet i kroner					
Eldrehusold	45 300	58 100	59 700	59 500	66 700
Par med barn	47 000	54 900	59 000	59 700	66 100
Realvekst i prosent					
	1970-1979		1979*-1986		
Eldrehusold	28		12		
Par med barn	17		12		

¹ Se note 1, tabell 3. ² Se note 2, tabell 3. ³ Se note 3, tabell 3. ⁴ Inntektsstatistikkens inntektsbegrep (inntekt etter skatt og gjeldsrenter).

**Utkommet i serien Rapporter fra Statistisk sentralbyrå
etter 1. juli 1991 (RAPP)**

*Issued in the series Reports from the Central Bureau of Statistics
since 1 July 1991 (REP)*

ISSN 0332-8422

Nr. 91/1A	Natural Resources and the Environment 1990. 1991-150s. 100 kr ISBN 82-537-3558-8	Nr. 92/1	Naturressurser og miljø 1991 Energi, luft, fisk, skog, jordbruk, kommunale avløp, avfall, miljøindikatorer Ressursregnskap og analyser. 1992-154s. 100 kr ISBN 82-537-3651-7
- 91/4	Pasientstatistikk 1989. 1991-72s. 80 kr ISBN 82-537-3047-0	- 92/1A	Natural Resources and the Environment 1991. 1992-159s. 100 kr ISBN 82-537-3668-1
- 91/8	Konsumprisindeksen. 1991-82s. 80 kr ISBN 82-537-3072-1	- 92/2	Arne Ljones, Runa Nesbakken, Svein Sandbakken og Asbjørn Aaheim: Energibruk i husholdningene Energiundersøkelsen 1990. 1992-106s. 90 kr ISBN 82-537-3629-0
- 91/10	Per Sevaldson: Tallet på innvandrere og deres etterkommere fram mot år 2050. 1991-74s. 60 kr ISBN 82-537-3567-7	- 92/3	Knut Moum (red.): Klima, økonomi og tiltak (KLØKT). 1992-97s. 90 kr ISBN 82-537-3647-9
- 91/11	Knut A. Magnussen og Jens Stoltenberg: En disaggregert ettermodell for offentlig transport i MODAG/MSG. 1991-42s. 70 kr ISBN 82-537-3568-5	- 92/4	Totalregnskap for fiske- og fangstnæringen 1986-1989. 1992-34s. 75 kr ISBN 82-537-3633-9
- 91/12	Tor Arnt Johnsen: Modell for kraftsektoren. 1991-42s. 70 kr ISBN 82-537-3573-1	- 92/5	Tom Granseth: Hotelløkonomi og overnattinger En analyse av sammenhengen mellom hotellenes lønnsomhet og kapasitetsutnyttning mv. 1992-53s. 90 kr ISBN 82-537-3635-5
- 91/13	Torstein Bye og Tor Arnt Johnsen: Effektivisering av kraftmarkedet. 1991-39s. 70 kr ISBN 82-537-3575-8	- 92/6	Liv Argel: Informasjonen om Folke- og bolig telling 1990 i massemediene. 1992-68s. 90 kr ISBN 82-537-3645-2
- 91/14	Skatter og overføringer til private Historisk oversikt over satser mv. Årene 1975-1991. 1991-69s. 80 kr ISBN 82-537-3576-6	- 92/7	Ådne Cappelen, Tor Skoglund og Erik Storm: Samfunnsøkonomiske virkninger av et EF-tilpasset jordbruk. 1992-51s. 75 kr ISBN 82-537-3650-9
- 91/15	Prisnivå på Svalbard 1990. 1991-75s. 60 kr ISBN 82-537-3556-1	- 92/8	Finn Gjertsen: Dødelighet ved ulykker 1956-1988. 1992-127s. 100 kr ISBN 82-537-3652-5
- 91/16	Knut Moum (red.): Husholdningenes sparing Begrepsavklaring, dataproblemer og analyse. 1991-92s. 80 kr ISBN 82-537-3585-5	- 92/9	Kommunehelsetjenesten Årsstatistikk for 1990. 1992-56s. 90 kr ISBN 82-537-3653-3
- 91/18	Børge Strand: Personlig inntekt, formue og skatt 1980-1989 Rapport fra registerbasert skattestatistikk. 1992-50s. 60 kr ISBN 82-537-3618-5	- 92/11	Jan Lyngstad: Økonomiske levekår for barnefamilier og eldre 1970-1986 Under utgivelse
- 91/19	Arne S. Andersen: Familiesituasjon og økonomi En sammenlikning av husholdningers levestandard. 1992-70s. 80 kr ISBN 82-537-3627-4	- 92/10	Pasientstatistikk 1990. 1992-73s. 90 kr ISBN 82-537-3654-1
		- 92/12	Odd Frank Vaage: Kultur- og mediebruk 1991. 1992-64s. 95 kr ISBN 82-537-3673-8

- Nr. 92/13 Offentlig forvaltning i Norge. 1992-72s. 90 kr ISBN 82-537-3674-6
- 92/14 Else Helena Flittig: Folketrygden Utviklingen fra 1967 til 1990. 1992-52s. 90 kr ISBN 82-537-3675-4
- 92/15 Lasse Sigbjørn Stambøl: Flytting og utdanning 1986-1989 Noen resultater fra en undersøkelse av innenlandske flyttinger på landsdelsnivå og utdanning. 1992-73s. 90 kr ISBN 82-537-3682-7
- 92/16 Petter Jakob Bjerve: Utviklingshjelp til offisiell statistikk i Bangladesh. 1992-22s. 75 kr ISBN 82-537-3683-5
- 92/17 Anne Brendemoen, Solveig Glomsrød og Morten Aaserud: Miljøkostnader i makroperspektiv. 1992-46s. 75 kr ISBN 82-537-3684-3
- 92/18 Ida Skogvoll: Folke- og bolig telling 1990 Dokumentasjon av kontroll- og opprettingsregler for skjemakjennermerker. 1992-48s. 75 kr ISBN 82-537-3694-0
- Nr. 92/19 Ida Skogvoll: Folke- og bolig telling 1990 Dokumentasjon av kodeopplegget i Folke- og bolig telling 1990. 1992-27s. 75 kr ISBN 82-537-3695-9
- 92/20 Tor Arnt Johnsen: Ressursbruk og produksjon i kraftsektoren. 1992-35s. 75 kr ISBN 82-537-3696-7
- 92/21 Kurt Åge Wass: Prisindeks for ny enebolig. 1992-43s. 75 kr ISBN 82-537-3734-3
- 92/22 Knut A. Magnussen and Terje Skjerpen: Consumer Demand in MODAG and KVARTS Under utgivelse
- 92/23 Skatter og overføringer til private Historisk oversikt over satser mv. Årene 1975-1992 Under utgivelse
- 92/24 Pasientstatistikk 1991 Under utgivelse

Pris kr 90,00

Publikasjonen utgis i kommisjon hos
Akademika, Oslo, og er til salgs hos alle bokhandlere.

ISBN 82-537-3660-6
ISSN 0332-8422